

časopis o književnosti za decu

detinjstvo

Redakcija

Jovan DUNDIN
Ferenc FEHER
Vladimir MILARIC (glavni i odgovorni urednik)
Rade OBRENOVIC
Svetislav RUŠKUC

Širi redakcijski kolegijum

Zvonimir BALOG (Zagreb)
Franček BOHANC (Ljubljana)
Dalibor CVITAN (Zagreb)
Vecko DOMAZETOVSKI (Skoplje)
Andrej CIPKAR (Novi Sad)
Miroslav DUROVIĆ (Titograd)
France FORSTNERIĆ (Maribor)
Muris IDRIZOVIĆ (Sarajevo)
Vehbi KIKAJ (Priština)
dr Slobodan Ž. MARKOVIĆ (Beograd)
Čedomir MIRKOVIĆ (Beograd)
Aleksandar POPOVSKI (Skoplje)
Husein TAHMIŠČIĆ (Sarajevo)
dr Novo VUKOVIĆ (Titograd)
dr Vladeta VUKOVIĆ (Priština)
Pero ZUBAC (Novi Sad)

Likovni urednik

Zivka DEAK

Časopis izlazi u saradnji sa Festivalom
Kurirček, Maribor, Literaturni središnji Kurirček —
Kopački viduvanja, Kičevo, i Kolonija
«Lastavica» IP «Veselin Masleša», Sarajevo

DRŽAJ

	strana
Portret a Skok: Portret Gustava Krkleca	3
ej vko Gordić: O prirodi Zmajevog pesništva za decu	37
jiževnost za decu — škola Zorica Turjačanin: Teorijski i didaktički aspekti obrade romana za decu	44
traganju za izgubljenim detinjstvom Draško Ređep: Zatvorenik u ruži, posle dvadeset godina	56
egled nce Forstnerić: Aktuelnosti iz slovenačke omladinske književnosti	60

DETINJSTVO

časopis o književnosti za decu
godina IV • broj 1 • proleće 1978.
zmajeve dečje igre • novi sad

Prikazi

- Ibrahim Kajan: **Krklečevo kolo oko svijeta** 69
- Komu Zurl to priča 70
- Lipa — dobitak književnosti za djecu 71
- Jovan Dundin: **Bajka i slikovnica detinjstva** 73
- Dragoljub Jeknić: **Pesnik životnih detalja** 74
- Zvonimir Opačić: **Nova knjiga o književnosti za decu** 76
- Stevan Micić: **Neizmiren dug** 77
- Nikola Vujčić: **Konfuzan pjesnički svijet** 78
- ## Susreti
- Joahim Novotni: **Razmišljanja o dečjoj književnosti u Nemačkoj Demokratskoj Republici** 80

Faint, illegible text visible on the right side of the page, possibly bleed-through from the reverse side or a separate column of text.

GUSTAV KRKLEC rodio se 23. lipnja 1899. u Udbinji nedaleko Karlovca, ali je djetinjstvo proveo u zagorskom selu Maruševcu gdje su mu živjeli roditelji do 1919. godine. Gimnaziju je polazio u Varaždinu i Zagrebu, a završio u Sušaku. Potkraj prvog svjetskog rata, u jesen 1918. započeo je studij agronomije u Grazu, a po povratku u Zagreb posvećuje se književnom radu. Krace je vrijeme bio tajnik Vladimira Nazora, upravitelja Dječjeg doma u Crikvenici. U međuratnom razdoblju, sve do 1941. živio je u Beogradu i radio kao službenik **Burze** i književnik. Bio je poznanik i intimni prijatelj velikog broja istaknutih, starijih i mladih hrvatskih i srpskih pisaca (A. B. Šimića, Vladimira Nazora, Iva Vojnovića, Tina Ujevića, Frana Alfirevića, Bore Stankovića, Rade Drainca, Desanke Maksimović), a tokom života taj se krug proširio na ostale jugoslovenske i strane pisce (Isak Samokovlija, Oton Zupančić, Tone Seliskar, E. Kästner, Isak Babelj, Ilja Erenburg i dr.).

Krklec je pisao pjesme, kritike, eseje, putopise, aforizme, feljtone, a okušao se i u romanu i drami. Suradivao je u književnim časopisima i listovima, te dnevnoj štampi. Objavio je veći broj zbirki pjesama i kritičkih tekstova. Ziveći od 1941. u Zagrebu istaknuo se svojom plodnom književnom i društvenom aktivnošću u poslijeratnom razdoblju. Tako je zapažen njegov urednički rad u izda-

vačkom poduzeću »Zora« kao i široka prevodilačka aktivnost. Uspješno je prevodio njemačke i ruske pisce (Goethe, Rilke, Kästner, Puškin, Babelj, Jesenjin i dr.), a posebno se afirmisao prijevodima sa slovenskog jezika i to Prešernova **Sonetnog vijenca** i Župančičevog **Cicibana**. Kritičku je popularnost stekao javljajući se svojim kritikama i feljtonima u zagrebačkom **Narodnom listu** pod pseudonimom Martin Lipnjak.

Posvetivši se i dječjoj književnosti aktivno je djelovao kao suurednik **Radosti, Malih novina, časopisa Umjetnost i djetete** te drugih edicija i akcija s toga područja. Sudjelovao je na brojnim književnim priredbama širom čitave zemlje, a kao omiljeni dječji pjesnik obišao je velik broj škola. Bio je član značajnih jugoslovenskih žirija (za **Goranovu i Njegosovu nagradu**) kao i regionalnih (**Zelinski recital kajkavskog pjesništva**). Članom Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti postao je 1951. godine, a obavljao je i dužnost predsjednika Društva književnika Hrvatske i Matice hrvatske. Za svoj književni i društveni rad nagrađen je većim brojem nagrada, pored ostalih nagradom »Vladimir Nazor«, Nagradom AVNOJ-a, Zmajevom nagradom, »Grigor Vitez« i drugima. Smrt ga je zatekla na dužnosti predsjednika Saveza književnika Jugoslavije. Umro je 29. studenoga 1977. u Zagrebu i pokopan na zagrebačkom groblju Mirogoj.

BIBLIOGRAFIJA

1. ZBIRKE PJESAMA:

Lirika (predgovor: Ulderiko Donadini), naklada Vörös i drugovi, I izdanje, II izdanje, Zagreb, 1919.,

Srebrna cesta (predgovor Milan Bogdanović), naklada J. Čaklović, Zagreb, 1921., II izdanje Beograd, 1928.,

Nove pesme, izdavač »Vreme«, Beograd, 1923.,

Ljubav ptica, izdavač S. B. Cvijanović, Beograd, 1926.

Izlet u nebo, izdavač S. B. Cvijanović, Beograd, 1928.,

Sabrana dela, I — II knjiga (autorov predgovor), »Narodna prosveta«, Beograd, 1932.,

4 **San pod brezom**, izdavač Knjižara Vasić i Horvat, I izdanje, II izdanje, Zagreb, 1940.,

Darovi za Bezimenu, izdanje Knjižare Radoslava Horvata, Zagreb, 1942.,

Tamnica vremena, izdanje Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, Zagreb, 1944.,

Izabrane pjesme, izdavač Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1947.,

Tri poeme (pogovor: Marijan Matković), izdavač Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1949.,

Lirska petoljetka, izdavačko poduzeće »Novo pokoljenje«, Zagreb, 1951.,

Žubor života (predgovor Marijan Jurković), Izdavačko preduzeće Srbije »Prosveta«, Beograd, 1955.,

Izabrane pjesme (pogovor: Saša Vereš), izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1962.,

Izabrani epigrami (pogovor: Nasko Frndić) Izdavačko poduzeće »Zora«, Zagreb, 1963.,

Pjesme, epigrami i basne, Noćno iverje (priredio Augustin Stipčević), Matica hrvatska — »Zora«, Zagreb, 1963., knjiga 100 »Pet stoljeća hrvatske književnosti«.,

Lastavica nad gradom, izbor pjesama priredila i pogovor napisala Ljerka Matutinović, »Školska knjiga«, Zagreb, 1966.,

List na vjetru, Izabrane pjesme. Priredio Branislav Glumac, izdavač »Naprijed« Zagreb, 1967.,

Pisci i djela, biblioteka »Jelen« izdavačko poduzeće »Mladost«, Zagreb, 1972.,

San Ijetne noći, Izbor poezije. Biblioteka »Lastavica« izdavačkog poduzeća »Veselin Masleša«, Sarajevo, 1972.,

Drveni klinci, Izabrani epigrami, aforizmi i telegrafske basne, izdavač »August Cesarec«, Zagreb, 1973.,

Crni kos, izabrane pjesme, izdavač »Nolit«, Beograd, 1973.,

Srebrna cesta, Pjesme. Priredio Berislav Nikpalj;

Odabranih djela, Izdavači »Alfa« — »Prosvjeta«, Zagreb, 1977., knjiga prva.

Žubor života, Pjesme. Priredio Berislav Nikpalj;

Odabranih djela, Izdavači »Alfa« — »Prosvjeta«, Zagreb, 1977., knjiga druga;

2. ROMANI I DRAME:

Grobnica, rapsodija u tri dijela (autorov predgovor), Jugoslavenska dramska biblioteka »Scena«, Zagreb, 1919.,

Beskućnici, roman, naklada St. Kugli Zagreb, 1921.

3. KNJIŽEVNO-KRITIČKA, ESEJISTIČKA I MEMOARSKO-PUTOPIISNA PROZA:

Lica i krajolici, Izdavačko poduzeće »Zora«, Zagreb, 1954.; II izdanje priredio Berislav Nikpalj, knjiga treća **Odabranih djela**, izdavači »Alfa« — »Prosvjeta«, Zagreb, 1977.,

Pisma Martina Lipnjaka iz provincije (predgovor autorov), izdanje »IBI«, Zagreb, 1956.; II izdanje priredio Berislav Nikpalj (**Pisma iz provincije**), knjiga četvrta **Odabranih djela**, izdavači »Alfa« — »Prosvjeta«, Zagreb, 1977.,

Noćno iverje (autorov predgovor), izdanje Izdavačkog zavoda Jugoslavenske akademije, Zagreb, 1960.; II izdanje u knjizi **Pjesme, epigrami i basne, Noćno iverje**, priredio Augustin Stipčević, »Matica hrvatska« — »Zora«, Zagreb, 1963.; knjiga 100. »Pet stoljeća hrvatske književnosti«.; III izdanje priredio Berislav Nikpalj, knjiga peta **Odabranih djela**, izdavači »Alfa« — »Prosvjeta«, Zagreb, 1977.,

Novo noćno iverje, Eseji. Izdavač »Veselin Masleša«, Sarajevo, 1966.

4. DJEĆIA KNJIŽEVNOST:

a) PJESNIŠTVO:

Telegrafske basne, izdavačko poduzeće »Mladost«, Zagreb, 1952.;

Zvonce o repu, Nove telegrafske basne, ilustrirala V. Borčić, izdavač »Prosvjeta«, Zagreb, 1954.;

Drveni bicikl, ilustrirao Vilko Gliha-Selan, izdavač »Vuk Karadžić«, Beograd, 1965.;

Majmun i naočale, izdavač »Mladost«, Zagreb, 1967. (sedam izdanja); VIII izdanje priredio Berislav Nikpalj;

Knjiga šesta **Odabranih djela (Majmun i naočari)**, izdavači »Alfa« — »Prosvjeta«, Zagreb, 1977.;

Kolo oko svijeta, izbor svjetske dječje poezije, priredio Gustav Krklec, ilustrirao V. Gliha-Selan, »Naša djeca«, Zagreb, 1977.;

b) PJESNIČKI I PROZNI TEKSTOVI ZA SLIKOVNICE (originalni i prerađeni):

Pioniri grada, ilustrirao arb. Antun Brilli, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1946.;

Cvijeće, ilustrirao V. Kirin, Zagreb, 1954.;

Nešto kao bajka, izdavač »Edit«, Rijeka, 1955.;

Velike i male životinje, izdavač »Edit«, Rijeka, 1955.;

Bongo u Gradu, Mišo putuje po svijetu, prema Landy Edmund, »Edit«, Rijeka, 1956.;

Mačak u čizmama, »Naša djeca«, Zagreb, 1969.;

Trnoružica, prema priči J. i W. Grimma, »Naša djeca«, Zagreb, 1969.;

Ptičji pjev, ilustrirao Ivo Gattin, »Mladost«, Zagreb, 1969.;

Ni san ni java, ilustrirala Dijana Kosce-Bourek, »Mladost« Zagreb, 1969.;

Lumpi i njegovi prijatelji, »Naša djeca«, Zagreb, 1970.;

Garov i njegovi prijatelji, »Naša djeca«, Zagreb, 1970.;

Putujući glazbenici, »Naša djeca«, Zagreb, 1972.;

Srečković Ivica i druge priče, »Naša djeca«, Zagreb, 1972.;

Stoliću, prostri se, »Naša djeca«, Zagreb, 1972.;

Leteci kovčeg, »Naša djeca«, Zagreb, 1972.;

Hrabri krojač, »Naša djeca«, Zagreb, 1972.;

Kako se gradi kuća, »Naša djeca« Zagreb, 1974.;

Kako nastaje kruh, »Naša djeca«, Zagreb, 1974.;

Što se dobiva od mlijeka, »Naša djeca«, Zagreb, 1974.;

Zašto pada kiša, »Naša djeca«, Zagreb, 1974.;

Prvi zvukovi, »Naša djeca«, Zagreb, 1975.;

Moje najdraže životinje, Moje najljepše životinje, Moje najmilije životinje, »Naša djeca«, Zagreb, 1975.;

Prva opažanja, »Naša djeca«, Zagreb, 1975.;

Pod Gupčevom lipom, putopis, »Mladost«, Zagreb, 1976.

joža skok

srebrni luk i zvuk krklečeve dečje pjesme

6

S izuzetkom Dragutina Tadijanovića čiji su autentični i pjesnički svježiji zapisi o danima djetinjstva nastali u međuratnom razdoblju - 1936. godine, ostali vrlo istaknuti predstavnici hrvatskog međuratnog pjesništva Vjekoslav Majer, Dobriša Cesarić, Drago Ivanišević i Gustav Krklec ulaze u regione hrvatskog dječjeg pjesništva u poratnom dobu kao već afirmirani iiskusni pjesnici. Njihov je ulazak u te regione bio svakako zanimljiv i značajan jer su svojim stvaralačkim iskustvom i izražajnim umijećem znatno obogatili naslijeđeni, dosta skroman izražajni i artistički potencijal ranijeg dječjeg pjesništva, a istovremeno su svojim opredeljenjem za dječju pjesmu dali autoritetom svojih ličnosti zapažen prilog njezinoj umjetničkoj afirmaciji. Pojavom ovih pjesnika postalo je odmah jasno da dječje pjesništvo ne može više egzistirati kao uredska košara u koju se bacaју pjesnički otpaci i mrvice sa stvaralačkog stola, ni u područje u kojemu do lake afirmacije dolaze i njime suvereno vršljaju neafirmirani autori. Razumljivo, takvo je značenje ovih pjesnika primarno proisteklo iz osobne stvaralačke odgovornosti i kreativnosti kojima su ušli u to područje u kojemu je svaki od njih ostavio prepoznatljiv trag svoje pjesničke ličnosti. To se podjednako odnosi i na Dobrišu Cesarića koji se tek epizodno zadržao u dječjem pjesništvu kao i na ostalu trojicu koji su oblikovali veće i cjelovite pjesničke opuse.

Dok je Drago Ivanišević prvi među njima u obliku samostalne zbirke ponudio svoju nepretencioznu, ali originalnu kotaricu stihova već na početku pedesetih godina, no sa čijom se obnovljenom varijantom kao afirmator moderne dječje pjesme suvereno nametnuo istom potkraj šezdesetih godina, dok je Vjekoslav Majer strpljivo i tiho gradio svijet svoje dječje pjesme otkrivajući građskom djetetu poeziju njegovih, urbanih

6

pejzaža i dovodeći u njegovu neposrednu blizinu omiljene likove životinjskog svijeta, Krklec je brzo i sigurno uspostavio komunikaciju s mladim čitateljima primamljivim i skladnim zvukom svoje pjesničke riječi, originalnošću i svježinom motiva, neprijepornim šarmom svoje ličnosti. Jednostavno — izdvojio se kao ime i pojam i paralelno uz Grigora Viteza stvarao sigurne temelje suvremenom hrvatskom dječjem pjesništvu. No dok je Vitez bio dječji pjesnik po svojoj primarnoj vokaciji što se ogledalo u rasponu motiva i plodnosti po čemu je i njegov prilog osebniji, Krklec je i kao pjesnik evokacije svoga djetinjstva i kao autor originalnih varijacija tradicionalnih oblika dječje književnosti davao svoj primjetljiv i vrijedan ulog.

Izvanjske poticaje svojem dječjem pjesništvu sam je autor dovoljno naglasio istaknuvši u prvi plan prevođenje Župančičevog **Cicibara** i intimanu potrebu da stihovima popunjava slikovnice svoje male Katarine, Tome se pridružuju i značajni urednički poticaji, ali i odjek što ga je imala davna, dječja lektira. Evocirajući svoje prve, dječje susrete s književnom riječi Krklec navodi impresivne doživljaje Zmaja **koji je najviše traga ostavio u našim dječjim dušama**. S obzirom što je Krklečevo maruševčevo djetinjstvo u prvom desetljeću ovog stoljeća podudarno s Krležinim agramerskim, simptomatična je podudarnost u tome što i Krleža ističe Zmaja kao svoju najčistiju i najtrajniju djetinju emociju. No svi ti izvanjski poticaji ostali bi bez svog pravog odjeka da doživljaj djetinjstva i mogućnost osobne identifikacije s njime nije autor nosio u sebi i da nije pronašao prikladan izraz i oblik kojim će ga iskazati. Nesumnjivo, Krklečevoj su dječjoj pjesmi svoj prilog dali i Zmaj i Župančić, prvi živim osjećanjem autonomnosti, vedrine i humanosti dječjeg svijeta, a drugi visokim artistskim zahtjevima za oblikovanjem motiva i doživljaja. Njima međutim treba pridodati i niz imena svjetskih pjesnika za djecu koje je Krklec dobro poznao, prevodio i na čijim se tekstovima izgrađivalo njegovo osobno shvaćanje dječje pjesme. Jer Krklec je uz sve poticaje i moguće utjecaje izgradio **svoju** dječju pjesmu čiji se srebrni luk i zvuk proteže između sjetno-nostalgične i baladične evokacije njegovog davnog, zagorskog djetinjstva, telegrafske jezgrovitosti i humorističke obojenosti kratkih pjesama u ruhu basne, između nonsensne razigranosti i vedrih ilustracija suvremenog djetinjstva. Na svom periferenom odvjetku to je pjesma koja ne zarije ni od prigodnosti i svojevrsnog militarizma, no koji je uvijek obojen emotivno i izražen ličnim, krklečevskim tonom.

Iako bi se iz Krklečeve izjave po kojoj je **dječja književnost jedan od onih faktora koji najviše pridonose tome da od male djece jednog dana postanu — veliki ljudi** mogao izvesti ishitren zaključak o Krklečevoj utilitarističkoj koncepciji, treba imati na umu da nju odrešito negira sam autor u svojim napisima o dječjoj književnosti i — najviše umjetničkom razinom svojih ostvarenja. Tako i prethodnom citatu predstoji značajna tvrdnja da je **pisati za djecu težak posao kome valja pristupiti s velikom ljubavlju i odgovornošću**, a suglasan je s time i autorov kritički stav iz istog priloga (**Kako sam postao dječji pisac**) prema starijoj dječjoj književnosti u kojoj se smatralo **neozbiljnim da se književnici bave dječjom**

literaturom to je ovo područje bilo prepušteno diletantima i ljudima »oko književnosti«. No Krklečeva je žaoka kritičnosti bila uperena podjednako i protiv negativnih pojava u suvremenoj književnosti, posebice u pjesništvu u kojemu se sve svodi na **malo rimarskog obrta, još manje invencije i po koju kap sentimenta**. Suprotstavljajući takvoj pjesničkoj produkciji dječje pjesništvo Grigora Viteza, Krklec je jasno iskazao svoje osobno estetsko opredeljenje. A učinio je to bjelodano i drugim zapisima o afirmiranim i vrijednim dječjim piscima (M. Lovraku, I. B. Mažuraniću, T. Seliškaru, P. Vorancu i drugima), kao i prijevodima provjerenih vrijednosti svjetske dječje književnosti, od Kastnerova romana **Emil i detektivi** još u međuratnom razdoblju do najnovijih prijevoda svjetskih pjesnika u svojoj posljednjoj knjizi **Kolo oko svijeta** (1977). To znači da je Krklec posjedovao izgrađen kritički stav i ukus, a rezultat toga je definirana struktura i umjetnički doseg njegove dječje pjesme.

8 Temeljnu strukturu oznaku Krklečeve dječje pjesme čini njezin anegdotsko-pripovjedni ton i čvrsta formalna jezgra **zvučno** i ritmički skladnog i dotjeranog vezanog stiha. Virtuoz tradicionalne forme i svoju je dječju pjesmu zasnivao na visokoj vještini i artizmu u građenju stiha — pazeći pri tom da formom ne priguši ili sputa anegdotu koja je nedjeljiva od svoje emocionalne, doživljajne podloge. Međutim, Krklečev se anegdotski motiv njegove pjesme ne realizira nikad u čistom obliku »priče« jer se ona ostvaruje u osebnom kolorističkom i akustičkom obličju, u svojoj naglašenoj afektivnosti iz koje je potekla bilo kao prisjećanje, bilo kao vidik suvremenog djetinjstva, bilo kao imaginacijski zalet. Takvom unutarjem rasponu svoje anegdotske podloge čija afektivna struktura uključuje i sentimentalne reminiscencije i vedra, humoristička raspoloženja, Krklec namjenjuje bogato glazbalo svojega stiha i ritma — od laganog i živog osmerca do usporenog i smirenog šesnaesterca, od dinamičkog i ritmički poletnog dvostiha preko sonornih tercina do zatvorene strofe u obliku sestine. I tako njegovu pjesmu nosi ritam kazivanja o prošlom ili sadašnjem, viđenom ili izmaštanom s time da se kazivanje pretvara u sliku i zvuk, da u sebi nosi i neprekidno u svom toku pobuđuje čitateljeve emocije jer Krklečeva pjesma autentično predočuje atmosferu i situaciju, određeni ambijent i afektivno stanje oplemenjeno u pravilu onim primarnim dječjim humanističkim odnosom prema životu. Kreativna sinteza svih tih elemenata od kojih svaki za sebe može uputiti pjesmu u ekstremnom i nekreativnom smjeru omogućila je Krkleccu da se u potpunosti potvrdi i da autentičnost svojih doživljaja izrazi u rihu klasične, ali izražajno još uvijek neiscrpive dječje pjesme.

Krklečeva pjesnička evokacija davnih, minulih dana djetinjstva koju u knjizi njegovih odabranih stranica iz dječje književnosti **Majmun i naočari**, a izašlo je već njezino osmo izdanje, predstavlja ciklus **Balada o drvenom biciklu**, obilježena je melankolijom povratka i baladičnom intonacijom proisteklom iz spoznaje o nepovratu. Intenzitet dječjih doživljaja razbuktao se u tom ciklusu kao dugo pritajivana vatra i to upravo onakvom eruptivnom snagom kakvu autor navodi u svom putopisu **Izlet u Hrvatsko zagorje** gdje je zabilježeno: **Doživljaji djetinjstva imaju**

neku čudesnu, eruptivnu snagu: pritaje se negdje na dnu duše, iščeznu, izbljede, gotovo minu kao dim — pa odjednom ponovo buknu, tajanstveno obasjani unutarnjim sjajem, jačeg intenziteta, toplijih boja i dubljeg značenja no što je realnost, koja nas sa svih strana zapljuskuje kao more.

Koliko god iznenađan, pa i neočekivan, Krklečev je povratak djetinjstvu ipak bio logičan kao sastavni dio pjesnikova povratka zavičaju koji je od zbirke **San pod brezom** (1940) bio sve intenzivnijom pjesničkom preokupacijom koja se nastavlja i u **Tamnici vremena** (1944) i u **Darovima za bezinenu** (1942), a prožimlje i veći dio poratnih pjesama. Nije stoga nimalo slučajno što se zavičajna vizija i evokacija iz soneta **Pijetao**:

O Cerje, Brezje, Ladanje, o Greda,
i mnoga sela mojih mladih dana,
crkvo na vrhu sred procvalih grana,
Marijo usred gustog drvoreda!

pojavila i u varijanti dječje

pjesme kao **Spomen na zavičaj**:

O Cerje, o Brezje, o Ladanje Donje,
Čalinec, Greda . . . U vremena ona
često sam s djecom paso vaše konje
od jutra rana do večernjih zvona.

9

Krklečeva slika djetinjstva omeđena s dva-tri zagorska puteljka i sela, nekoliko dragih likova iz obiteljskog kruga, simpatičnim likovima vršnjaka i neobičnim seoskim potukačima, zabavljačima ili cerekalima, svedena na nekoliko dječjih zgoda i doživljaja toliko je idilična da se njezina realnost doista pričinja kao privid pa stoga i Krklec sve svoje motive varira kao **priče iz davnine**. Patinu toj idiličnosti daje pričanje u prošlom vremenu kao i neprestano naglašavanje davnih dana predodređenih izrazima kao što su **jednoć, nekoć, vremena daleka, vremena stara, vremena davana**. No to su podjednako vremenske kao i emotivne naznačnice za poziciju pjesnika koji je svoj elegični vidokrug snažno naglasio, ali ga nije do kraja zatvorio. Toj je tvrdnji možda najboljim dokazom autorova balada o četiri grenadira koja uz sve svoje crne tonove i boje završava karakteristično krklečevski primajući život kao čudo i čaroliju:

Gdje je Viktor? Hugo, gdje je?
Gdje Hermina Majđer? Svi su
davno mrtvi. Prošlo sve je.
Sretni dani nestali su.
Ali život, kao i svuda,
dalje teče — prepun čuda.

Oživljujući pomalo sumornim, ali mjestimice i humornim stilom svoje djetinjstvo, Krklec u njemu otkriva toplinu intimnog kruga (**Priča iz davnine, O dva mlina — pokraj Varaždina, Prva nagrada**), dubinu dječje žalosti i samilosti (**Medvjed na lancu**), humanističko-etički odnos (**Te-reza iz Brezja, Pač**), tugu i bol (**Tuga za jablanom**), dječje nesiaslake, igre i podvige (**Priča o čvorku, Drveni bicikl**), razigranu dječju maštu, igru i

9

znatiželju (**Četvoro grenadira, Seoski zvonik**). Koliko god su vrijeme i prostor takvog djetinjstva udaljeni od njegovih suvremenih tokova, vida i sadržaja, koliko god to djetinjstvo djelovalo kao moguća opozicija suvremenom djetinjstvu po svojim izvanjskim oznakama, Krklec je u njemu otkrio neke trajne psihološke i emotivne odrednice i to je onaj most kojim se ostvaruje suvremena komunikacija s njime. Poneke od ovih pjesama zanimljivije su i privlačnije kao autorove uspomene i biografska građa, ali u nekoliko od njih (**Priča o čvorku, Drveni bicikl, Tuga za jablanom, Medvjed na lancu, Tereza iz Brezja**) pulsira ritam autentičnog djetinjstva kojemu je autor prilazio pod pojačanom emocionalnom temperaturom ublaživiši elegično-nostalgijnu i baladičnu intonaciju ponekim blagim osmijehom. U **Priči o čvorku** to je humor koji proizilazi iz gorčine dječjeg iskustva, a **Drvenom biciklu** humor kojemu dječje iskustvo služi kao podsjetnik! Jer Krklečev povratak djetinjstvu to je povratak izvornim i iskonskim dječjim emocijama i životnome iskustvu kakvo iz perspektive kasnijih, zrelih godina potvrđuje sve više svoju draž i autentičnost.

10 U dimenzijama takvog povratka javlja se i Krklečeva pjesničko-memoarska proza iz ciklusa **Moje priče iz davnine** kojom se upotpunjuju vidici djetinjstva ocrtani pjesničkim ciklusom. U posljednjem izdanju knjige **Majmun i naočare (1977!)** koherentnost ove prozne cjeline donekle je narušena motivski irelevantnim tekstovima (**Rujan na Hvaru**) i kritičkim zapisima o suvremenim dječjim piscima, ali je njezin evokativni i također baladični ton ostao i dalje dominantan. Njega posebice podvlače autobiografski zapisi kao što su **Moja učiteljica, Naš Antoanez, Moje zagorsko selo Maruševec, S djedom Jurom pod Gupčevom lipom** u kojima se **priče** pretvaraju u **slike** djetinjstva i zavičaja. Čarolija tih slika, tog potamnjenog ali još uvijek dragocjenog starinskog srebra čija zrnca svjetlucaju iz svakog memoarskog teksta proistekla je iz odnosa i doživljaja koji najpunije iskazuju stihovi iz **Pozdrava zavičaju**:

Moj rodni kraju, ti ostade za me
 čarobna stvarnost i neshvatljiv sjaj.
 Zlatom ti protkani krovove od slame,
 djetinjstva srebrom osuh zavičaj.

Evokativnog su obilježja jednim dijelom i Krklečevi originalni pjesnički zapisi o cvijeću, ali u njima već pretežu duhovite i vedre opaske i asocijacije o prirodi, ljudima i književnosti. Krklec je tu afirmator vedrine i ljepote života, a odrekavši se uloge botaničkog stručnjaka prihvatio se uloge vodiča koji šarmom svoje ličnosti i svojih doživljaja približuje djeci svijet prirode. To nisu leksičke ilustracije odabranih motiva, već samosvojni tekstovi uz koje je vizualna objecka moguća, ali nije neophodna za njihovo razumijevanje, jer se i u ovom slučaju riječi pretvaraju u slike. Komunikativni ton obraćanja djeci, jezgrovitost stila i forme, subjektivna prisutnost, sinteze osobno doživljenog i objektivno spoznatog, a sve to u ruhu fabulativne cjelovitosti potvrđuju kako je ovaj,

manje primjetljiv dio Krklećevog stvaranja za djecu bio također podvrgnut kriteriju osobne stvaralačke odgovornosti i pored toga što je kao tekst za slikovnicu imao namijenjenu ulogu.

Dok je i uz vedre, idilične, humorističke i maštovite sadržaje svoga osobnog djetinjstva iznosio na javu slike koje su **čisti izraz nadahnuća nostalgije** (Vladimir Milarić) u predočivanju predjela suvremenog djetinjstva Krklec je intenzivnom vedrinom protkao sve njegove vidljive i nevidljive puteve, one iz realnosti i one iz mašte. Sakupljene u ciklusu **Vedri i tmurni dani** te pjesme protuslove drugome dijelu naziva jer s izuzetkom blage ozarenosti sjetom kojom je protkana **Kuhinja u predgrađu**, no u kojoj je sjetnost potisnuta toplinom majčinog lika i **ambijenta**, sve ostale pjesme odišu nesputanom radošću, smijehom, vedrim akordima. Svoj optimistički vidik u suvremeno djetinjstvo Krklec je **naznačio već svojom prvom dječjom pjesmom Javorina** oertavajući u njoj u duhu ranog poslijeratnog soc-realističkog pogleda na svijet djecu kao graditelje novog života. Međutim, takav izvanjski optimizam i perspektivu djetinjstva Krklec je **potpuno zamijenio poniranjem u izvorne radosti kojima je najčešće ishodište igra**. No u Krklećevu slučaju igra nije samo sadržaj i smisao dječjeg života, simbol akcije i poticaj mašte, ona je, kao u pjesmi **Dva delfina** metafora, čarolija i ljepota prirode i života. Dijete je u toj pjesmi zadivljeni promatrač igre nestasnih delfina, ali i njezin aktivni sudionik, no ono je prije svega rezonator u kojemu odzvanja **nečujna glazba te igre koju pokretniji dvostisi predočuju u ritmu brzih pokreta, u prekidima, ali i sugestiji trajnosti:**

11

Gleda dijete vale plave,
Delfini se opet jave.

Rep im vidi i peraje,
Vječito ta igra traje.

Čas daleko, čas su bliže,
sve dok lađa Hvaru stiže.

A sa lađe Katarina
okom traži dva delfina.

A delfini tu već nisu,
klisnuli su prema Visu.

Dok se u ovom primjeru vedrina i radost izraz doživljaja promatračkog zbivanja, u pjesmi **Ptičji pjev** takvi osjećaji proizlaze iz direktne sugestije **raznolikih ptičjih zvukova, a posebice iz humorističke poante pjesme**. Kao varijacija na poznatu maksimu po kojoj **svaka ptica svojim glasom pjeva** ta je pjesma motivski vrlo slična **Ptičjoj pjevanci** Grigora Viteza. Sličnost je ipak samo izvanjska jer je Vitez gradio svoju pjesmu na doživljaju sklada raznolikih i bogatih ptičjih glasova, na zvučnoj simfo-

11

niji ptičje pjesme koju akustički zorno izražavaju onomatopeje i aliteracije, a Krklec je svoju pjesmu gradio na kontrastima ptičjeg pjeva, na vizualnim sugestijama pjevača. I dok je Vitez raznolikost doživljavao u sintezi zvukovnog sklada, Krklec je bogatstvo ptičje pjesme ilustrirao njezinim kontrastnim, ponekad i disonantnim zvukovima. A značajna je razlika i u smislu jedne i druge pjesme! Vitez donosi i nudi čitatelju trajan doživljaj svoje zvučne slikovnice, a Krklec, posve u svom stilu, insistira na relativnosti čitateljevog ili slušateljevog užitka, jer se šaljivo i dobroćudno pita, a ujedno i sam daje humorističko-ironičan odgovor:

— Što magarcu svi ti glasi znače?
Nije ptica, pa reve i — njače.

12 Ostali motivi ove vrste Krklečevih dječjih pjesama pretežno su standardni motivski rekviziti dječjeg pjesništva kao što su sat (**Budičnik**), izlet (**Izlet u Mokrice**), škola (**Susret sa školom**), uspavanka (**Uspavanka**), doživljaji godišnjih doba i pejzaža (**Jesen u Zagrebu**, **Zagorski vinograd**, **Zima u Maruševcu**). I u slučaju kada ne otvaraju nove motivske prostore, te su pjesme originalne po svojoj naglašenoj lokalnoj i zavičajnoj obojenosti. Dvije među njima, **Jesen u Zagrebu** i **Zagorski vinograd**, koje su dosegle najvišu umjetničku razinu, zanimljive su za Krklečevo shvaćanje dječje pjesme. Riječ je o Krklečevim stihovima koji su inače namijenjeni odraslima a ovdje se pojavljuju u svojoj reduciranoj, »dječjoj« varijanti. U prvom slučaju pjesma nosi općenitiji naslov **Jesenji motiv** koji je u ovoj varijanti ambijentalno istaknut, a zadržala je isključivo sliku gradskog, jesenskog pejzaža i štimunga. Izostavljena su iz nje četiri distiha koji asociraju minulo i neizbježne životne padove, dakle subjektivne i intimne reminiscencije da bi pjesma ostala u okvirima osnovne pejzažne slike:

I tko je sretne, namah tražili stave
mahnito minulo dane.

I ja ih tako u lisću tražim i istem
pred žutim sveučilištem.

Pado sam i ja tu, da bješe milofa,
na ispitima života.

Pa ipak zviždim dačku ariju lijepu
s rukom u praznome džepu.

U svoju rana, mladenačku pjesma **Vinograd** Krklec je lokalizirao nazivom pretvorivši ga u **Zagorski vinograd**. Učinio je i neke, naoko neznatne jezične preinake te je atribut **rodni** u prvom, šestom i šesnaestom stihu zamijenio atributima **žuti** i time istaknuo koloristički dekor zavičajnog pejzaža. Zbog čega su se samo te dvije pjesme našle u novim predjelima i novoj estetskoj namjeni ne možemo sa sigurnošću tvrditi, ali izbor nije

nimalo slučajan jer se radi o bliskim motivima i o želji da se osobni prostor dječje pjesme poveže s pjesmom za odrasle. A ta granica nije u Krklečevu primjeru bila strogo naznačena, pa se tako među pjesmama za odrasle našla i tipična dječja pjesma kakva je **Pjesma za djecu**, župančićevski vedra slika djetinjstva iskazana spontanim dijalogom između pjesnika i njegeve kćeri. Budenje sunca, ta završna poanta i slika ove pjesme sadrži zapravo onu pjesničku ideju koju kao metaforu možemo protegnuti na većinu Krklečevih pjesama nadahnutih suvremenim djetinjstvom. U takvom buđenju održavala se ona druga, često prisutnija strana Krklečeve ličnosti, puna vedrine, duha, životnog poleta i bogate mašte koja je svoj zapažen izraz dobila u nonsesnoj Krklečevoj dječjoj pjesmi.

Premda bi se moglo učiniti da je takav naglašeno vedri i optimistički ton u Krklečevom tzv. prigodnom pjesništvu koje je i svrstano u zaseban ciklus **Prigodne pjesme za najmlađi svijet** svojevrsan autorov ustupak didaktičkoj namjeni toga pjesništva, taj ton prirodno izvire iz Krklečevih stihova koji i u toj domeni zadržavaju ležernost, tečnost, emotivnost i sklad riječi i forme. Određeni, prigodni motivi i ideje izraženi su u tom pjesništvu neposrednošću Krklečeva izraza koja nadvisuje prigodne stihove drugih pjesnika. Kreativna umješnost nadomješćuje u njima dublje stvaralačke zahtjeve, no ti stihovi kao prenositelji i ilustratori određenih aktualnih sadržaja i ideja nose svoj osobni zvuk i boju. Podvrgavši ih dosta rigoroznoj kritičkoj selekciji jer je iz njihova mnoštva za prva izdanja zbirke **Majmun i naočari** izabrao svega deset, a i njih je u posljednjem izdanju prepolovio i sveo na pet prigodnih pjesama (**Čestitka majci**, **Prvi snijeg**, **Kratka slava**, **Praznik ljeta**, **Radosni početak**) sam je autor dovoljno naglasio njihovo značenje i pretenzije.

Krklečevo nonsesno pjesništvo odtorečeno subjektivnih preokupacija i didaktičkih intonacija i motivacija ima posebno mjesto u njegovu stvaralaštvu za djecu, a posjeduje svoje značenje i u domenu suvremenih tendencija hrvatskog dječjeg pjesništva. Zajedno s Grigorom Vitezom Krklec je ne samo utirao putove tome vidu dječje pjesme, već ih je s njime i potvrdio kao novu izražajnu mogućnost za čijim su putokazom krenuli i Drago Ivanišević i Boro Pavlović, a nastavili Zvonimir Balog, Pajo Kanižaj, Dubravko Horvatić, Luko Paljetak i drugi hrvatski dječji pjesnici. Nonsensne tendencije hrvatskog dječjeg pjesništva kreću se u rasponu od izokrenute šaljive priče, nizanja neočekivanih zgoda, nemogućih zbivanja, ostvarivanja neobične jave snom do potpuno apsurdnih situacija, asocijativno povezanih detalja, isključivo zvučnih kompozicija do ritmičko-leksičke igre. U prvom slučaju nonsensne se situacije i raspoloženja ostvaruju pričom, a u drugom jezikom. Poput Vitezovih nonsensnih pjesama **Kako živi Antuntun**, **Rampinije i dr.** i Krklečevi nonsensni stihovi koji iskazuju **topos naopakog svijeta** (Dalibor Cvitan) povezani su pričom koja se u pravilu zbiva između sna i jave. Dvije najuspjelije Krklečeve pjesme takvog usmjerenja **Ludi dan** i **Ni san ni java** maštovite su ilustracije takve izokrenute zbilje u kojoj je sve moguće. Uporište takvoj mogućnosti je neki poseban, izuzetan, šaljiv ili nepostojeći **ludi dan** kakav

je trideseti februar u **Ludom danu**, prvi april u **Putu u Holivud**, san ili izmišljeno putovanje u pjesmama **Neostvarive želje** i **Ni san ni java**. Sve su to oni izvanjski okviri koji daju neograničeno prostranstvo mašti, duhovitim kombinacijama, neobičnim susretima. Imaginacijski je Krklec najživlji, najsvježiji i najoriginalniji svojim nonsensnim izletima u životinjski svijet, susretima s već poznatim likovima, ali u novim situacijama i dijalozima koji opće i tradicionalno životno iskustvo i ideje povezuju sa suvremenim. Jer i Krklečeva nonsensna pjesma koja obilate zalogaje daje dječjoj mašti, nenametljivo u sebe ugrađuje poruku, protkanu poslovičnom krklečevskom duhovitošću i ironijom, kakva je primjerice iskazana u autorovu dijalogu s majmunom u pjesmi **Neostvarive želje**:

I na kraju do majmuna svratih,
Te se znancu starome obratih.

Skinuv kapu, rekoh: »Dobro veće,
Što želite, moj majmune dični«?

Namrštiv se, majmun odmah reče:
— Da mi ljudi budu manje slični!

14

Uz fabulativno tkivo koje u smislene cjeline povezuje heterogene situacije, nonsensni se štimung Krklečeve pjesme ostvaruje i u akustičko-ritmičkoj arabeski autorova stiha i strofe u kojima su prepoznatljivi odzvući izvornih jezičkih struktura poput ovih u **Ludom danu**:

Darova je puna torba:
od bunike u njoj čorba,
posoljene tu su šljive,
na roštilju lude gljive,
od trnjina šljivovica,
od koprive gibanica,
od paprika med u zdjeli,
od kukolja hljebac bijeli...

Rep podvinu majmun tad:
— Pij i jedi, bit ćeš mlad!

Ugrađujući takve izražajne elemente u okvire svojeg ritmički skladnog, pokretljivog i kultiviranog stiha, Krklec je postizavao visoku razinu umjetničke izražajnosti. S nešto manje kreativne invencije i bez adekvatne jezične svježine ostvaren je njegov nonsensni **Put u Holivud**, ali su nasuprot tome pustolovine neobičnog putnika u pjesmi **Mačak-pustolov** izražene sonornim tercinama čiju zvučnost nose svježije rime u koje su duhovito ugrađena sva mjesta ove uzbudljive odiseje. Koristeći u ovom primjeru imena gradova kao prisutna i često korištena sredstva modernog pjesništva, koristeći čak i relativno poznati motiv i lik, Krklec je uspio dati svoju varijantu koja odmičeva zvukom njegova stiha i vedrinom njegova duha, koja zrcali bogatstvom njegove mašte i razigrane stvaralačke invencije.

Krklećevo nonsensno pjesništvo čije su osobine vrijednosti i antologijski već provjerene jer su većinu tih pjesama u svoje izbore uključili Ž. D. Karić **Antologija jugoslovenske poezije za djecu**) D. Cvitan (**Vječnotraž**) i Z. Balog (**Zlatna knjiga svjetske poezije za djecu**) predstavlja najčvršću sponu s još jednim područjem Krklećevog dječjeg pjesništva. To su njegove kratke, **telegrafske** basne, taj najoriginalniji, najspecifičniji i umjetnički najzaokruženiji predio njegove dječje pjesme. Blistave varnice Krklećevog duha, iskričavost njegove mašte, širina i dubina životnog iskustva, a sve to zgusnuto u jezgrovitu pjesničku formu od svega četiri stiha rezultiralo je u ovom slučaju dragocjenim medaljonima koje je Gustav Krklec sa svojom poslovičnom vedrinom i širinom darovao **podjednako najmlađima kao i već odraslim čitateljima**. Jer i čitalački se luk i zvuk Krklećeve dječje pjesme protegnuo od obala izvornog djetinjstva do onih čitalaca koji su trajno sačuvali **bar mrvicu djetinje mašte**.

15

izabrane stranice gustava krkleca

PRIČA IZ DAVNINE

16

Ja nisam poznavao okrutnu Damu Pik
ni njenog gizdavog Kneza.
Moj otac je imao mali lovački gig^{*)}
i konja Antoneza.

Moj otac je bio pravi lovački as
u one davne dane,
a Flok se zvao njegov iskusni pas
i stručnjak za fazane.

Pa ipak nikad nisam volio lov
u djetinjje dane one,
ni tamnog roga rani, jutarnji zov,
ni puške, ni patrone.

Više sam volio travom trčati bos
od osvita prva do mraka,
kad bi naočale stavila na svoj nos
moja dobroćudna baka.

Tada bili sjeo u neki mračni kut
i slušao priče njene,
dok je nad selom plovio mjesec žut
i hukale sove iz sjene.

I drag mi osta očev i bakin lik,
uz Floka i Antoneza.
Ja nisam poznavao okrutnu Damu Pik
ni njenog gizdavog Kneza.

*) Laka dvokotica koju vuče jedan konj.

Prošlo je točno pola vijeka ili punih pedeset godina kako su me roditelji upisali u prvi razred osnovne škole u malom zagorskom selu Maruševcu, desetak kilometara sjeverno od Varaždina. Učiteljica je bila mlada, visoka, ozbiljna i lijepa djevojka. Stanovala je s majkom na prvom katu pored učionice prvog i drugog razreda. Zvala se Stanka Bartolac. U prizemlju je bila učionica trećeg i četvrtog razreda, a nasuprot njoj stan učitelja i upravitelja škole. Učitelj se zvao Ferdo Ladika.

17

Prošlo je, dakle, pola stoljeća od tih sretnih djetinjih dana, kad me učiteljica Stanka Bartolac uputila u tajne pisanja i čitanja, u novi zagonetni svijet nauke i književnosti, prošlo je — kažem — punih pedeset godina otkako mi je odškrinula vrata u život. Treba samo da spustim trepavice, pa da ugledam prozore njena stana na seoskoj školi i da na prozoru do ugla vidim dragi lik svoje učiteljice. Gleda ona u sunčano seosko popodne, s prvog kata, a uz njene tamne kestenjaste pramove kose bijeli se starinski očešljana kosa njene majke. Pogleda li ulijevo, cesta se kroz drvored stabala penje prema seoskoj crkvi, a pogleda li udesno, cesta se pored naše bivše kuće spušta u dol i pretvara u klanac. Vidik je omeđen, nije prostran, ali je pitom, zelen, seoski; vidik njene mladosti i moga djetinjstva.

Vrata, što mi ih je ona prva odškrinula, ta vrata u život kasnije su se širom rastvorila, i ja sam »srebrnom cestom« krenuo u svijet. Bila je čas srebrna, čas tvrda i krivudava, pa se mijenjala, uspinjala i spuštala, vodila kroz mile domaće krajeve i oporu tuđinu, a ja sam putem čitao i pisao i često se sjećao svoje učiteljice.

Život brzo prolazi, dani lete, godine odlaze u nepovrat. Nedavno sam napunio pedeset šestu godinu. »Ostario si, brate«, reče mi tom prilikom davni drug, s primjesom zbilje i šale. Zamislih se malko. »Pa jest, ostario sam« — potvrdih skromno, donekle i žaleći što ne mogu odgovoriti suprotno.

Ali tada se sjetih svoje učiteljice. Nedavno mi je mati pričala da je bila kod nje u Mesničkoj ulici u Zagrebu. »Čekaj«, rekoh na to svome drugu. »Nisam još ostario, jer mi je baš nedavno moja učiteljica poručila, da joj nije žao, što me naučila čitati i — pisati...«

(1955)

MEDVJED NA LANCU

- 18 Jednoć sam sa svojim djedom
 sreo Cigu sa medvjedom.
- Ide Cigo našim klancem,
 za njim medo, vezan lancem.
- Pokloni se Cigo djedu,
 šapnu tiho svom medvjedu:
- Igraj medo, zloćo stara,
 hopa-cupa, bit će para!
- Uspravi se medo jadan,
 tromo pleše medvjed gladan.
- Primi Cigo groš od djeda
 i povede svog medvjeda.
- Zapi Cigo grošić djedov,
 grošić djedov — il' medvjedov?
- Šteta groša — rekoh djedu
 — bolje kruške daj medvjedu!
- Ali Ciga nesta klancem
 nesta medo, vezan lancem.
- A ja gutam kruške djeda,
 s tugom mislić na — medvjeda...

JAGLAC

Hajde, da vam ispričam lijep doživljaj iz davnine!

Naš stari učitelj s kovrčavom, crnom bradom, poveo nas je na izlet u Trakošćan. Tu smo kraj plavog jezera odjednom ugledali bezbroj procvatanih jaglaca. Nikad ih od onda nisam vidio toliko na jednom mjestu. Ubrao sam stručak tih žutih, blistavih, rosom pošćropljenih cvjetića i ponio ih sa sobom...

Kasnije sam često susretao jaglace u prirodi i u pjesmama. U Šekspirovom »Snu Ivanjske noći« mala šumska vila prića vilenjaku Puku o svojoj kraljici Titaniji ovako«

... Vitez joj je jaglac blijedi,
Čije ruho mnogo vrijedi —
Crvene su pjege male
Zlatni plašt mu pokapale —
Mirisni rubini to su
Što ih vila po njem' prosu...

Ali vi to već odavno znate da vile i vilenjaci postoje samo u bajkama. Pogađam ja što vas najviše zanima. Što sam uradio s onim stručkom jaglaca s izleta? Zar ne?

No, pa to je bar lako pogoditi.

— Darivao sam njime svoju majku, koja me je već zabrinuto očekivala na pragu...

PRICA O ČVORKU

20

Ladika Ferdo moj se učitelj zvao,
a imao je mrku, od čadi garavu bradu.
U njegovoj bašti ja sam ribizle krao,
kao što čvorci trešnje u tuđem voćnjaku krađu.

Ribizla bobice u njegovoj bašti su sjale
kao zrnca koralja usred zelenila gusta,
i slatke, sočne su bile te rujne bobice male...
Tako mi njegove brade, tako mi mojih usta!

Samo onaj tko ima mrvicu djetinje mašte
znat će kolika bješe nevolja za me i muka,
kad se ko maćak šunjah oko čarobne bašte,
u kojoj je učitelj dugo pljevio gredice luka.

A kad bi se, nakon rada, pognut vraćao kući,
puštajući kolute dima iz lule od porculana,
meni je srce htjelo od nestrpljenja pući,
što tako polako ide do svoga blistavog stana.

I čim osluhnuh kako zatvara vrata sobe
i kako dvaput škrinu veliki ključ u bravi,
već u rukama držah ribizle drhtave bobice,
gazeći bez obzira po povrću i po travi.

Al' jednog dana, jao, eto čađave brade.
Iznenadi na djelu učitelj drskoga čvorka.
Uhvati Ladika Ferdo dječaka, kako krađe.
O slatka ribizla bobo, alaj si postala gorka.

SUNOV RAT

Oh, da ste poznavali moju dragu baku!

Sve naše bake znaju mnogo krasnih bajki, ali moja bi u pričama sigurno odnijela prvenstvo. Kad sam joj jednom donio stručak sunovrata ona ih naglo primaknu licu i šiljati joj se vršak nosa naprašiti sumporno-žutim mrljicama. Možete zamisliti kako je bila smiješna, ali ja sam čvrsto stisnuo usnice, da se ne odam.

— Narcisi! — uzdahne baka i malko zakoluta dobrim, plavim očima, kao da se prisjeća nečeg veoma davnog — da, da, divan je mladić bio taj Narcis, sin rječnog boga i potočne nimfe, ali hladan i neosjetljiv. Kad je jednom ugledao svoje lice u izvoru, zaljubio se sam u sebe i od toga je doba neprestano sjedio kraj njega, uzalud nastojeći da zagrlji svoj lik na dnu vode. Jer čim bi to pokušao, voda se uznemirila, zamutila, i njegov je lik nestajao. Uvenuo je — jadnik — od tuge, i drevni su ga bogovi pretvorili u cvijet...

— No, to je tek priča — nastavi baka — i ja ne vjerujem da su sunovrati tako neskromni. Divni su to, mili cvjetovi, što se njišu na vjetriću i zvone din-din... don-don... din...

Dugo sam još slušao baku i u mome srcu odjekivahu čarobni proljetni zvukovi. Pri tom sam posve zaboravio na njezin smiješni, žuto naprašeni nos.

DRVENI BICIKL

U spomen Ferdu Ladiki mlađem iz Maruševca

22

U Maruševcu selu, tamo kraj Varaždina,
naš je učitelj imao smjelog, darovitog sina.
Bila je u dječaku, bujna, vatrena mašta:
on je znao koješta, on je izmišljao svašta.
On je prstima znao hvatati rakove crne,
zviždukom on je čudnim iz gaja mamio srne.
Košare prave pleo, pravio kavez od žice,
kotlove krpio stare, na lijepak lovio ptice.
Vrčeve on je znao iz crvene peći gline,
lokomotive gradit, i druge dječje mašine.
I tako, jednog dana, na prvoj proljetnoj travi
osvanu sa dječakom od drva bicikl pravi.
Drven mu bio volan, drveni mali pedali,
i kotači od drva — tek gumen obruč im fali.
Od crkve prema školi, sa osmijehom na licu,
na tom biciklu krenu mališan niz nizbrdicu.
Al' jao, kuku, uprav kraj Vatrogasnog doma
odjednom prah se dignu i dođe do pravog loma.
Nov se bicikl rasu u stotinu komada,
a nasred puta dječak, nepomičan kao klada.
Iz Vinice su odmah zvali doktora znana,
jer je dječak u padu mnogo zadobio rana,
I na glavi mu jadnoj bubnu čvoruga mnoga,
čak je i prelom kosti desna pretrpjela noga...
Dugo je jadni dječak imao drvenu staku,
al' kapu dolje pred njim! I neka je čast junaku!
U Maruševcu selu, tamo kraj Varaždina,
naš je učitelj imao smjelog darovitog sina.
Njegovoj sjeni vazda misao leti mi prva,
kada graditi počnem svoj bicikl od — drva.

22

PTIČJI PJEV

Svaka ptica svojim glasom pjeva:
Vrabac živka, a žubori ševa.

Golub guče — to sva djeca znaju,
djetlić klikće u zelenom gaju.

Svraka kreči da te hvata muka,
a češljugar pjesmicu ćiruka.

Vrana gače il' grače na travi,
zviždanjem se kos iz grma javi.

Gavran grakće i krilima lupa,
soko pišti, a pupavac pupa.

Prepelica pućka, pućpuriće,
a orao štekće ili klikće.

Roda kljunom zveca i klepeće,
a ćuk ćuče kada padne večće.

Tetrijež kloca, glokoće iz luga,
a previja plazica il' vuga.

Jarebica ćirika, ćirika,
kukavica kuka iz borika.

Grlica nam grće il' grguće,
u predveće ili u svanuće.

Žuna klikće il' totrće prvo,
kad udara kljunom šuplje drvo.

Paun kriješti ko i kriještalice.
Svojim glasom pjeva svaka ptica.

* * *

— Što magarcu svi ti glasi znaće?
Nije ptica, pa reve i — njaće.

24 NI SAN NI JAVA

Iz bijela se vratih svijeta.
Vidio sam zemlje mnoge.
Sretoh lava, gdje se šeta
ulicama, na dvije noge.
— Nisam — reče — više grub,
jer me strašno boli zub.

I medvjeda, starog znanca,
susretoh sred drevna grada.
— Pobjego sam — reče — s lanca,
pa se svijetom skitam sada,
ali znadem šta je red:
Kradem samo tuđi med.

I kurjaka vidjeh stara,
gdje u bašti jare ljulja.
Ispod mutnih naočara
pogleda me stara hulja,
pa mi reče: — Nema kud!
Promijenit sam moro ćud!

U drugome opet gradu
sretoh jarca kod brijača.
Brije jarac sijedu bradu
i gotovim odmah plaća.
— Usred svijeta — reče — tog,
ponajviše vrijedi rog!

Sretoh, potom lisca žuta
sred ulice neke uske,
gdje bezbrižno, tiho luta,
ispod ruke vodeć guske.
— Tu sam — reče — samo gost,
stoga držim strogi post.

Slona sretoh s kišobranom,
u kočiji zebri krasnu,
jastreba gdje pleše s vranom,
magarca što čita basnu.
— I-a! reče tovar siv —
čovjek uči dok je živ.

U večernjem, potom, mraku
gizdav mi se majmun javi
u blistavom novom fraku
i s cilindrom još na glavi.
— Živim — reče — kao knez,
svako veče slušam džez.

I, da svršim priču ovu:
Ja sred zemlje nepoznate
susretoh, na kraju sovu,
mudru pticu — ko što znate.
Huknu sova: — um je moć!
Putuj kući! Laku noć!

LUDI DAN

Pjetao mi jutros reče:
 — Kume dragi, dobro veče!
 Je li ovo san il' java?
 S miševima mačka spava.
 Krezub jarac puši lulu,
 siv magarac svira frulu.
 Za rep liju guska vuče,
 šaran leti iznad kuće...
 S punom torbom majmun stran
 čestita mi — ludi dan!

Darova je puna torba:
 od bunike u njoj čorba,
 posoljene tu su šljive,
 na roštilju lude gljive,
 od trnjina šljivovica,
 od koprive gibanica,
 od paprika med u zdjeli,
 od kukolja hljebac bijeli...
 Rep podvinu majmun tad:
 — Pij i jedi, bit ćeš mlad!

Gledam jadan, šta se zbiva:
 sjekira u vodi pliva,
 koza vijenac meće na se,
 u pidžami zijeva prase,
 potkovana žaba rza,
 uz brijeg teče rijeka brza,
 vjeverica pjesmu piše,
 u maramu mjesec kiše...
 — Jao, ljudi, šta je to?
 u rog rođen duva vô!

Obratih se tad na pijetla:
 Obraza ti — rekoh — svijetla,
 kakve li su ovo stvari? —
 A meni će kokot stari:
 — Vjeverica pjesmu piše,
 Čarolija nema više.
 Tek istina jedna živa
 u ovoj se knjizi skriva:
 da još ima ludu čar
 trideseti februar
 za kog ne zna kalendar!

DVA DELFINA

Bijela lađa, modro more.
Morem lađa brazdu ore.

Brazdu morem lađa pluži,
a nad brazdom galeb kruži.

Sve od Splita pa do Hvara
bijela lađa brazdu stvara.

A sa lađe Katarina
motri igru dva delfina.

Čas su gore, časkom dolje,
razigrani, dobre volje.

Čas su dolje, časkom gore —
ljuljačka je njima more.

Ljuljaju se, plove, skaču,
pa nestanu prema Braču.

Gleda dijete vale plave.
Delfini se opet jave.

Rep im vidi i peraje.
Vječito im igra traje.

Čas daleko, čas su bliže,
sve dok lađa Hvaru stiže.

A sa lađe Katarina
okom traži dva delfina.

Al' delfini tu već nisu,
klisnuli su prema Visu.

Pobjegli su brže-bolje,
čas su gore, časkom dolje.

Čas su dolje, časkom gore.
Oj, Jadrane, divno more!

MAČAK — PUSTOLOV

Sarajevski crni mačak
krenuo na put dugačak,
čak u Čačak... čak u — Čačak.

Al' u Čačku nigdje miša,
pa on krenu sve do Niša,
a u Nišu — pljušti kiša.

Pokisnula mačku brada,
pa pobježe iz tog grada
do dalekog Beograda.

Tu je zalud hvato ptice,
pa pobježe strelimice
sve do Sremske Mitrovice.

A kad tamo, družbe đačke
gađaju iz ljute pračke
ko za inat — crne mačke.

Vidje mačak: Zlo ga vreba;
na put brže krenut treba,
pa odjuri do Zagreba.

Ali drug mu stari reče:
Nema ovdje za nas sreće;
trpaju nas sve u vreće.

Spopadoše mačka muke,
uplaši se grdne bruke
i klisne do Banja Luke.

Al' nadrlja mačak bijedan
jer tu ga je kudrav jedan
progonio čitav tjedan.

I na kraju svih krajeva
vrati se do Sarajeva,
pa kraj tople peći — zijeva.

Al' čim sine sunca tračak,
opet će na put dugačak
sarajevski — crni mačak.

PJESMA ZA DJECU

Kćerka mi veli: »Tata, sunce spava;
probudi sunce da nestane zima! ...«
I ja se sjetim da je često java
protkana dječjim snovima i snima.

Naprimjer, sinoć, s kuhinjskog balkona
zvjezdana kola gledah, sva u sjaju,
a zatim čitah **Vezirova slona**,
i obreh se u Travniku, uz raj.

A jutros — zvoni! Poštarica s Hvara
iz svega grla viče: — Halo! ... halo! ...
i začas slušam dragi glas drugara,
sav radostan i lak, k'o dijete malo.

Snijeg vani sipi k'o brašno iz sita,
a vreo čaj se puši na mom stolu.
Kćerka me opet zabrinuto pita:
»Raci mi, tata, ideš li u školu?«

Na putu, potom, do novog rajona,
u glavi mi se stalno nešto mota.
— Dabome — velim — u pravu je ona:
još uvijek idem u školu života.

A volim život kakav mi se pruža,
 pa čak i tada kad mi sprema zamku;
 kad plamti rujno kao bokor ruža,
 i kad ga srčem, kap po kap, na slamku.

Jer on je svagda pun duboka sklada,
 i kad je borba, kad je kruta java,
 i kad je sanja djetinja, i kada
 probudit valja sunce, koje spava.

Ljepote ima usred svakog kutka.
 O, kad bi dječje duše pričat stale!
 Za moju kćerku najljepša je lutka,
 mada joj, davno, obje ruke fale.

— A za me? Za te, prijatelju stari?
 Ta ne pitaj me, nego odmah reci:
 zar nije divno što smo neimari
 za bolji život našoj maloj djeci?

Pa kad mi kćerka veli: »Sunce spava« ...
 dignem je uvis, poljubim je žarko.
 — Probudit ćemo sunce! — lutko plava,
 o srce moje, sunce moje jarko!

TELEGRAFSKE BASNE

STARA ŠKOLA

Vaš sam sluga — šapće lisac lavu
i ponizno pred njim spušta glavu,
a kad zeca susretne kraj brazde,
više Skidaj šešir ispred gazde!

ŽABLJA MELANKOLIJA

Kuka žabac: — Rega — rega —
glup je život — sit sam svega
al' čim spazi čapljin kljun
on u prvi strugne džbun ...

30

PAUN I ŠEVA

Raširio paun rep,
pa sve kriješti: — Baš sam lijep!
A ševa će: — Lijep si, družo,
samo nemoj kriještati duže!

ZEČJA LOGIKA

— Imam oklop — kornjača se hvali.
— A ja bodlje! — jčž će nato mali.
Zec će hrabri: — U mom selu drže
da je bolje, kad su noge — brže ...

KOZA KO KOZA

Pitao sam jednu staru kozu
da li voli pjesmu ili prozu?
A koza se crnim papkom krsti:
— Ja ti volim ono, što se brsti!

PRICA IZ DAVNINE

Usred našeg malog, ptičjeg sreza
postavili gavrana za kneza ...
— A što kos i slavuj vele na to?
— Oni vele: »Šutjeti je — zlato!«

IMA DANA ...

Poslao sam po kuriru zecu
mladom jarcu pjesmice za djecu.
— Baš ti hvala! — poruči mi jarac —
čitat ću ih kada budem starac.

NEPOPRAVLJIV

Čita jagnje Ezopove basne
pa se divi: mudre su i krasne.
Tek jedno je pri tom grdna muka,
što ne mogu da poprave — vuka ...

31

LOŠE ISKUSTVO

Stari medvjed u košnicu gleda,
pa sve misli: bit će slatkog meda!
No ipak je propustio zgodu,
sjetivši se kako pčele — bodu ...

MODERNA VREMENA

Jadao se mačak nasred krova,
nirka brka, zabrinute njuške:
— Ni na vrapce nema više lova
bez radara i atomske puške ...

MAGAREĆA POSLA

Magarac se uputio vlasti.
Tuži zeca zbog uvrede časti:
— Slavni sude, zec mi ugled ruši
tvrdeć svud da imam — duge uši.

NADMUDRENA LIJA

Lisica se obrati fazanu:
— Što si sjeo na visoku granu?
Njoj će fazan: — Moja kumo mila,
to je stoga što ti nemaš krila!

31

gustav krklec

kako sam postao dječji pisac

U doba moga djetinjstva bilo je malo književnosti za djecu. Smatralo se gotovo neozbiljnim da se književnici bave dječjom literaturom. Tim su se poslom uglavnom bavili diletanti i ljudi: »oko književnosti«. Mi smo čitali »Genovevu« i »Robinzona« ili kakvu slabo prevedenu zbirku pjesmica za djecu. Jezik tih prijevoda često je bio očajan. Ilustracije nemoguće. Zatim je došao Zmaj, koji je najviše traga ostavio u našim dječjim dušama. Zmaja su nam obično za zimskih večeri čitale naše drage bake. Moja bi baka uvijek prije čitanja dobro očistila naočale. A ponekad bi ispod njih kliznula i koja suza. No ona bi tvrdila da je to zbog »starih očiju«.

Danas ima dječje književnosti za izbor i nijedan književnik više ne smatra da je neozbiljno baviti se književnošću za djecu. Što se mene tiče, ja sam s tom književnosti došao u dodir — prevođenjem. Još između »dva rata« preveo sam Kastnerov dječji roman »Emil i detekti- vi«, a nakon oslobođenja Župančičevu knjigu pjesama »Ciciban«. Kad sam prevodio »Cicibana«, veliki je slovenski pjesnik još bio živ. Vrlo se obradovao što će njegovi stihovi doprijeti i do naše djece, jer u Sloveniji ih mnoga djeca znaju naizust. I odista, prijevod je »Cicibana« već doživio tri izdanja, a mnoge su pjesme iz te knjige ušle i u školske čitanke.

Upitao sam jednom davno Župančiča, što ga je ponukalo da piše pjesme za djecu. A stari je pjesnik visoko uzdignuo kažiprst i pokazao mi na jednoj fotografiji iznad pisućeg stola troje dece. Dva dječaka i djevojčicu. »Pisao sam **Cicibana** za ove svoje — Cicibane« — rekao je s osmjehom. A ti su »Cicibani« danas zreli, odrasli ljudi. Mala djevojčica s raspletanim kosama na slici već je liječnica... Ta me ljubav pjesnikova prema djeci duboko dirnula. Vrativši se s Bleda, odlučio sam da i ja nešto »sročim« za svoju malu kćerku Katarinu. Imala je ona raznih slikovnica sa životinjama, s majmunima, slonovima, žirafama i papagajima, ali bez teksta, pa sam počeo prazna mjesta pri dnu slike popunjavati stihovima i tako su nastale kratke basne. Kad me jednom posjetio prijatelj Viktor Cvitan, pročitao je te stihove i počeo objavljivati u časopisu »Radost«, a djeca su ih prihvatila. No ja sam mu dao samo one, za koje je dala odobrenje Katarina. Velik je to kritičar iako je još mala. Poslije su te pjesmice izašle i u knjigama »Telegrafске basne« i »Zvonce o repu« s lijepim ilustracijama Vesne Borčić.

Zatim sam napisao jednu knjigu o cvijeću. Ali ne bi valjalo da sam govorim o svojim knjigama. Djeca bi mogla pomisliti da pravim sebi — reklamu. Ne, nikako! Ja bih bio sretniji da mogu djeci pružiti više od toga. Dugo sam razmišljao o tome da napišem za djecu jedan putopis po našoj domovini, ali sam od te zamisli privremeno morao odustati, jer bih prvo morao mnogo putovati, sve iznova vidjeti i zabilježiti utiske koji su već izbljedjeli, a osim toga nisam posve siguran da li bih u tome uspio. Po mome bi mišljenju takav putopis iziskivao više napora negoli da ga pišem za odrasle. Pisati za djecu težak je posao, kome valja pristupiti s velikom ljubavlju i odgovornošću, jer je dječja književnost jedan od onih faktora koji najviše pridonose tome da od male djece jednog dana postanu — veliki ljudi...

(1954)

odlomci iz kritika

34

»Razdaljina sa kojom se Gustav Krklec vraća detinjstvu u svojim ostvarenjima za decu prisutna je osim u karakteru osećanja i još u dva specifična načina — u evokativnom karakteru jednog dela njegovih zapisa iz detinjstva i o detinjstvu i u svojevrsnoj alegoričnosti njegovih basni u stilu. Memoarski pristup organizaciji pripovedne materije u poglavju **Moje priče iz davnine** u knjizi **Majmun i naočale** i putopisno dočaravanje predela i života u odeljku **Razgovor o cviljeću** istoimene knjige dva su vidljiva puteljka među mnogobrojnim stazama kojima podjednako zanimljivo putuju deca i odrasli. Pod patinom prošlosti deca otkrivaju jedan bajkoviti svet koji je u surovoj realnosti prožet ljubavlju i svežinom. Ova proza podstiče odrasle ljude da asociiraju i pruža im široku mogućnost da svoja prisećanja, utiske i doživljaje iz detinjstva upoređuju sa zapisanim sećanjima na dane provedene u roditeljskoj kući, školi i selu. Ljudi, mesta i podneblja sa kojima su se sretali na životnim putevima ponovo iskrsavaju prožeti istorodnom ljubavlju koja je utkana u Krklećeve reči i vizije.

* * *

»Nastavljajući, mekoliko, **Oglase »Sunskih novina«** Branka Čopića u kojima je kod nas počelo osavremenjavanje basne i njeno »vraćanje« u književnost Gustav Krklec je doneo nekoliko novih akcenta ovom, vekovima prisutnom i uvek zanimljivom i uspešnom, alegoričnom načinu govorenja o čoveku i životu. On se oslanjao na klasičnu basnu i pojmove koji su u njoj stvoreni i nije izneveravao predstave o čudi i prirodi poetskih junaka čiji su likovi ranije stvoreni, već je jednom punijom crtom podvladao njihove osobine, i time postiže obrte i rezultate suprotne od ovih koje bi očekivali po principima ranijih raspleta. Umesto primera sa eksplicitnom poukom on pokazuje apsurdnosti ljudskih položaja, sudbina i perspektiva kojima se razbijaju iluzije i otrežnjuje čovek.

34

U poeziji drugoga karaktera, naročito u ciklusima pesama **Balada o drvenom biciklu** i **Vedri i tamni dani**, na odlomcima pesnikovih prisećanja izniče maštoviti dečji svet, stvaraju se junaci-graditelji koji to ostaju i kada se njihove čudne građevine raspadnu, i kada u zaletima posrne i zarade cvoruge i ožiljke. Deca i bujne, vatrene fantazije, koji su umeli da svašta izmisljaju, da se igraju vojnika i zandara, da uživaju u pevanju ptica, da halapljivo gutaju priče i veruju u njih ali i da budu surovo životno realni — činili su srž jednog pesnikovog društva za čiju je republiku naznačio svoj dragi Maruševac.

* * *

»Pletući svoje stihove kao spone između realnih činjenica i izmaštanih svetova, Gustav Krklec je upravo osenio i izrazio jedno svojstvo dečje prirode da se od nekoga što u egzaktnoj realnosti nema bitnu ulogu stvori događaj sa značajnom funkcijom u dočaravanju i saznavanju vaseljene, u polmanju života, u sagledavanju detinjstva, vremena i atmosfere u kojoj se sve to odvija. Bilo da je svoju predstavu davao opisom, muzikom reči, asocijacijama, uzavrelom emocijom ili ponornim razmišljanjem — a najčešće je to činio istovremenim korišćenjem većine tih izražajnih mogućnosti — Gustav Krklec ju je duboko prozimao jednom lirskom notom. Snaga lirizma u stvaralaštvu za decu spaja ovaj vid njegovih ostvarenja sa ostalom njegovom poezijom u jednu celinu.»

Slobodan Z. Marković: Gustav Krklec ZAPISI O KNJIŽEVNOSTI ZA DECU. Intepres, Beograd, 1970, str. 165—170.)

»Krklećevoj, modernoj varijanti njegove basne, u pravilu nedostaju priča i pouka, tradicionalni rekviziti toga oblika. Na prvo nas upućuje prije svega kompozicijska shema zasnovana obično na usporedbi dviju slika, suprotstavljanju dviju različitih životnih situacija, kontro-

astiranju dvaju oblika ponasanja ili misljenja. U takvoj shemi fabulativnost je kao osnovna podloga priče potisnuta u pozadinu i javlja se isključivo u svom kondenziranom obliku — dijalogu. Uočljivo je da fabulativno tkivo svoje basne Krklec zgušnjava, svodi na bitno, na srž radnje, osnovni sukob. Jer »priča« je za njega samo vanjski okvir, najčešće povod preko kojeg će ukazati na zapažene ljudske nedostatke. Takva kompozicija odgovara pjesniku da jače dođe do izražaja njegova misao sadržana u poanti koja najčešće predstavlja nagli obrat situacije, neočekivani zaključak, ironično sumiranje slučaja.

Dok klasična basna traži moral, kritičku oštricu, ličnu odresitost i beskompromisan stav, Krklečeva je zaključna, osnovna misao prije ubod bezazlenije pčele, eventualno ose, a nikako kritičke otrovniče. Njegovo je osnovno sredstvo humor i ironija, razigrani ili tugaljivi osmijeh, on se ne koristi snažnim kritičkim žuokama, pa je stoga sarkazam kao najprikladnije sredstvo za takav stav i kritičnost gotovo nepoznat Krklečevim basnama. Sve je to u skladu s Krklečevim strukturiranjem toga oblika, jer on ne želi poučavati, iznositi pouke i držati moralne lekcije. Njegova basna i sama progovara o konkretnoj mogućnosti vlastitog djelovanja:

Čita jagnje Ezopove basne,
pa se divi: mudre su i krasne.
Tek jedno je pri tom grdna muka,
što ne mogu da poprave — vuka...

S takve pozicije saznanja Krklec se zadovoljava brilkom mišlju, naglasnim humorom, dobroćudnim osmjehivanjem iznesenim ljudskim manama, konstatacijama o njihovom postojanju, oblika, njihovoj apsurdnosti.

Krklečeva varijacija basne sadržana je u njezinoj sintezi s epigramom i aforizmom, a suvremenost joj ne treba tražiti ni u tematici ni u obliku. Ona je, prije svega, u trajnoj aktuelnosti pojedinih ljudskih mana, u prepoznavanju suvremenih živčnih situacija ogrnutih plaštom davnine, u podvlačenju nekih stalnih životnih sukoba i istina.

* * *

»Ako brojne Krklečeve novinske epigrame, i pored asociiranja izvjesnih suvremenih problema i možemo klasificirati kao periferno pjesničko stvaralaštvo, daleko i kao svojevrsno nekreativno rasipa-

nje humora, ne smijemo prešutjeti činjenicu da je upravo u basnama taj humor dobio svoje pravo mjesto i izraz. Jer Krklečeve su basne najživlji trenutak njegovog dječjeg pjesništva i najviši domel njegove epigramatike. Time im najbolje određujemo mjesto i značenje, jer dok mladi čitaoci prilaze tom dijelu Krklečevog stvaralaštva privučeni pretežno izvanjskim ruhom basne, odrasli u njemu pronalaze epigramsku britkost i sažetost, a jedni i drugi mogu uživati u pipošnosti i zvuku: autorove riječi, u isijavanju blistavih varnica duha, u onom pomalo superioranom osmijehu kojim jedan pjesnik, plodno natovaren teretom godina i iskustva, promatra radoznalo i kritički ljude i život.«

(Joža Skok: Krklečeve dječje basne. »Umjetnost i dijete«, br. 2, 1969, str. 34—36.)

»Pesme Gustava Krkleca su čisti izraz nadahnuća nostalgije. One su vođene sećanjem na davne dane ranog djetinjstva. Narativno, sa decem ili deci najbližim osobama kao glavnim ličnostima, one beleže događaje djetinjstva kao praznike života. Pune srca i topline, duha i radosti, zmajevske svedobrote i Krklečevske duhovitosti, ali i melanholije i sentimentalnosti i stalnog prisustva motiva o prolaznosti i onog o učiteljici koja se tu diskretno pojavljuje kao učiteljica života, njegove pesme se razvijaju u punom sjaju pesničkog artizama.

Ima u njegovom govoru neke sete, ozarenosti prošlim, samim smislom pričanja o onom što je prošlo. Njegova poetika želi da patinu istakne i oplemeni, da običnom da značaja. Njegove pesme su daleko od školskih stiholovorenja, ali nijedan naš pesnik se nije usudio da bude tako blizu životnom, biogratskom, realnom. On ne uzima samo svoje djetinjstvo kao osnovnu temu svoje poezije, nego i duh predela i atmosferu svoga Maruševeca, želi da donese u izvornom ruhu, koje je sećanje, pesnikovo, izgleda, zadržalo u svojoj punoći i autentičnosti.«

»Gustav Krklec ima izuzetan dar da od detalja načini događaj vredan pažnje. Od tih detalja koje zapaža uvek buduo oko našeg pesnika grade se autentične atmosfere omeđenih prostora seoskog djetinjstva i uspomena omeđenih isto tako nepovratom. Njegove opisne pesme slikane su paletom tihog, žutog, crvenog i uvelog, sa jesenskim osvetljenjima, sa svetlucačijima prolaznosti. Te odlične opisane pesme jednostavnog poteza sadrže artizam

u dečjoj poeziji vrlo retko prisutan, atmosferu gotovo istovetnu sa onim intimnim akvarelskim lirskim zapisima kojima hrvatska poezija ovoga veka obiluje. Negde u jesenskim motivima njegove opisne lirike, u prelivima žutog i prolaznog, negde u tišinama zagorskih vinograda, kao da se krije i njegov pesnički glas.»

* * *

»Jedan čisti, nostalgični, idilični, a vedri glas koji se pomalja iz čistih pesničkih oblika i skladnih stihova, glas koji se seća, koji u trenucima sećanja dovikuje jatima belih ptica jedan vedri doziv, nastao je ipak tamo gde su ceste prestale. Krklečeva dečja poezija doima se kao glas koji detinjstvom bodri čoveka koji je zastao da se okrene.

Taj svetionik koji svetli najjače svakom putniku, u Krklečevoj pesmi dobija posebnu boju: i na putu u detinjstvu, i

na putu sećanjem, ima one radozne putničke opijenosti, želje da se pobedi prostor i vreme. Čitaoca mami taj put, ta reč koja zove na put i koja je u putničkom zanosu izgovorena, bez obzira kuda će stići jednoga dana i da li u Maruševac možda.

Krklečeva dečja pesma sa elementima davne ali večne osećajnosti često sentimentalno i ponekad staromodno i ponegde školski utilitarno, ta pesma nostalgična ali vedra, sa starinskim svetom i setnim pogledom u taj svet, ali pesma spontana, poletna i zatečena na putu, ta pesma čistog spontanog odnosa prema predmetu, autentične atmosfere i jasne i prihvatljive govorne pozicije, to je Krklečeva pesma o detinjstvu. Da li je dečja, ili za decu, nije od značaja kad je to pesma.»

(Vladimir Milarić: Priče iz davnine Gustava Krkleca. »Umjetnost i dijete«, br. 2 1969, str. 37—39)

slavko gordić

o prirodi zmajevog pesništva za decu

Upoređena sa drugim vidovima poezije, pesma za decu ne pokazuje samo osobenosti žanra već i temeljno drukčiji koren i biće. Ona, pre svega, računa s čitaocem čije su psihičke i duhovne moći i uže i drukčije od onih koje poezija inače podrazumeva. Dete, na primer, ne razume ironiju. S druge strane, opet za razliku od odraslih, dete gleda u svet s divljenjem i naivno: vidi ga u njegovoj neobičnosti i čudesnosti, neposredno i nepristrasno, promatra ga ispitljivo i pronalazački. Pošteđeno je rezigniranih osvedočenja o njegovoj neizmenjivosti, veruje u magiju igre: u kolače od peska, u konja koji je zapravo stolica. Ta vera je, razume se, delimična, polovična (*halfbelief*«, vele Englezi), ali nikad do kraja pokolebana, pa se igra nastavlja, čak i preko granica detinjstva. Jer, kako bi rekao Niče, »u pravom čoveku skriveno je dete: želi da se igra«. Toj potrebi udovoljava i poezija, kojoj je igra suštastveni elemenat, u prvom redu poezije za decu, gde naivna optika i igra kao egzistencijalni odnos, povlašćeni i potencirani, dosežu meru čudesnog.

Pesmi za decu, potom, sem naivnih viđenja i neumorne igrivosti, mora biti imanentna nepogrešiva podudarnost s dečjom prirodom i u ostalim aspektima. Pesnik, tako, mora svagda tačno da vidi »sumu krajnje konkretnih povoda na kojima počiva određeno psihičko stanje deteta« (Husein Tahmišćić). Dečja htenja, čak i kad su fantastična i halucinantna, neizmerno su konkretna i čulna. Oslobođen moralističkih i racionalističkih otpora, autentičan dečji pesnik uviđa, kaže Marko Ristić,

»da je načelo poezije i načelo detinjstva u suštini isto, da je to načelo želje«. Ali se pesnik u tu identičnost ne može sasvim pouzdati, pa mora uvek iznova tragati za jednačinom poetskog u dečjem svetu i svetu pesme.

Zmajeva intuicija kao da je bila u tom pogledu nepogrešiva. Pođemo li sledom gornjih određenja i zahteva, primećujemo, na primer, da se ovom bogomdanom satiričaru u dečjoj pesmi nikad ne omakne teža, strastvenija invektivna. Uočavamo, zatim, jezičkostilsku usaglašenost pesnikove i dečje reči, neutoljivo čuđenje i znatiželju, raznovrsnu i neiscrpnu igrivost. U koliko li je tek meri potvrđena istina o konkretnosti dečjeg sveta: svi vidici pesme su zatvoreni izlogom stvari, najobičnijih i najčešćih, kao stolica, kaput, šesir, štap, čizma, sat, bič, košara, đuvankesa od kaučuka, devojačka kesa za pletivo, jagode, jabuke i lešnici, a napolju, u dvorištu i šumi, vrví čitav jedan bestijarijum u kome se susižu i mimoilaze psi, mačke, živina, ovce, krave, zečevi, veverice, puževi, ježevi i miševi. Svet obične svakodnevice nije valjda življi ni lepši ni u jednog našeg pesnika. Široka Zmajeva klavijatura, sva u kontrapunktnim oprečnostima, otkriva još jedan nepojmljiv raspon: pesnik eterične transcendentalnosti u elegičnim i refleksivnim strofama silazi u veristički, čak pikarski prostor dečje pesme da peva živopisnu ružnoću džambaskih konja, ciganskih rita i baštenskih strašila.

38

Međutim, Zmajev intuitivni stvaralački afinitet vrlo je često podređen jednom programu. »U današnjem **Nevenu**... lečim ja bolesti koje su sa imućnijim stanjem skopčane, rušim ja naduvenost, oholost, okorelost, nemilosrđe, iznosim im grozno stanje sirotinje...«, veli pesnik u jednom pismu. Otud je tek manji deo Zmajevih pesama za decu čista, u Kantovom smislu reči bezinteresna umetnost. Veći deo je, pak, paralizovan striktno vaspitnom intencijom. Zato nam se čini da ne postoji Zmajevo pesništvo za decu kao koherentna celina. Ono se razlaže u najmanje tri tematsko-stilska kompleksa, vezana uzajamnim prožimanjem, ali i osenčena značajnim razlikama: didaktične pesme (s temom moralnom, religijskom, patriotskom ili prirodoslovnom), idile (iz porodičnog života, iz prirode i životinjskog sveta) i humoristične pesme (s autentično poetskim elementima mašte i igre).

Te razlike se najvidljivije ogledaju u pesničkoj slikovnosti. Ona je u prvoj grupi pesama u sekundarnoj, instrumentalnoj funkciji, u drugoj pretežno jednoznačna, a tek u trećoj nepredvidljivo raznolika, finalna i poetski delotvorna. Stoga ćemo autentičnu pesničku sliku, mada je katkad nalazimo i u auditivno-vizuelnim projekcijama idile —

»Kišo, mali
Blagodati!
Padaj, padaj,
Prah utoli,
Daj života
Gori, dolji...«
(Kiša)

»Evo idu, kao zvani,
Nasi lanjski ukućani,
Evo naših lasta mili',
Baš smo vas se zaželili...«

(Evo naših lasta)

— prvenstveno tražiti u humorističnim pesmama za decu, u spontanoj i slobodnoj igri mašte sa stvarnošću.

Međutim, upravo **naivnost** i **igra**, elementi koji humoristične pesme za decu i čine poezijom, izdvajaju unekoliko ovu poeziju iz okvira lirskog pesništva. Svojim neizbežnim i potenciranim udelom u biću pesme naivnost i igra, kao kakav pigment, obeležavaju ovo pesništvo oznakom koja se umnogome razlikuje od lirizma. Taj dominantni kvalitet, *conditio sine qua non* poezije za decu, lakše prepoznamo nego definišemo. Ono u čemu smo sigurni čitajući ovakve pesme, na primer, onu

»Dočepo se mali bata
Očevoga sata,
A sat je od zlata,
Pa ima i vrata,
Ala je to lepo!«

(Mali brata)

39

jeste utisak da u njima, uprkos emocionalnom prelivu i živoj slici, lirska sublimnost nije presudan rezultat. Zato nam se i čini da toliko puta ponavljana tvrdnja o Zmaju koji se »nigde nije tako suptilno i kladenački bistro dao kao liričar, koliko u svojim dečjim pesmama« (Milan Bogdanović) ne pogađa istinu ni o biti ove poezije ni o njenom dometu.

Utemeljena na naivnoj pesničkoj optici i igri kao prevashodnom određenju svog stava, Zmajeva pesma za decu se konstituise u jednom međuprostoru s kojim graniče lirski sublimacija i satirična detronizacija. Ali njena priroda nije ni prevashodno lirski satirična. Njena suština, a otud i njena slikovnost, počivaju na iznenadnim viđenjima i neočekivanim obasjanjima. Pre nego sublimna uznesenja ili satirična degradacija, poetski domen ove pesme je, čakle, to nepredvidljivo, preobražava-laćko osvetljavanje svakodnevnog sveta.

Ta iznenadna viđenja, međutim, često se temelje na jednostavnoj **perceptivnoj** slici. Njena poetska iznenadnost se iscrpljuje u jarkoj opservaciji:

»Pere, pere ručice
Mali braca Đena.
Znate li što ih pere?
— Jeo je kestena.

Jedna mu je ruka
Još i sada vrana.
A znate li zašto?
— Još nije oprana«.

(Zašto — zato)

39

Perceptivna slika u Zmajevim pesmama za decu je vizuelno bogata, reljefna, često koloristički blistava, ponekad u znaku kinetičke iluzije. Zanimljivo je da Zmaj, koji u intimnoj lirici naginje selektivnoj slikovnosti, u ovim pesmama daje ravnopravan tretman svekolikoj vidljivoj stvarnosti. Sve bi te činjenice, međutim, ostale pesnički indiferentne da Zmaj nije dosegao visoku meru spontanosti i perfekcije u jezičko-poetskoj transpoziciji svoje percepcije:

»Taši moja pa moja,
Nosi deda šeboja,
Na šeboju šara,
To je bubamara.«
(Taši, taši)

»Zeleni se naše perje,
A blista se ko biserje,
A na glavi perjanica, —
To se zove stražar-ptica.«
(Vivak)

40

»Dve mu noge u tle ukopane,
Dve mu ruke do dve suve grane,
Košulja mu rita uzorita . . .«
(Strašilo)

»Ja već znadem kud ću ja:
Gore, dole, pravo, krivo,
Brzo, lako, čilo, živo,
Pod kamenje, u korenje,
U tazbinu, u jazbinu . . .«
(Veverica)

Zmajeva perceptivna slikovnost u pesmama za decu redče naginje lirskoj sublimnosti, kakav je slučaj sa ovom strofom:

»Hajd' još malo, hajd' još malo ljuljaj mi se brate!
Ne smeš dugo da ti ne bi ruke malaksale.
A sad misli što god voliš, što ti radost stvara,
Misli da si leptir, ptica ili bubamara . . .«
(Na ljuljašci)

a češće humornom viđenju, kao u pesmi o dečaku koji je pao s ljuljaške:

»Al' on zato ne plače,
Filozof je pravi,
Sedeć' mirno na zemlji
Češka se po glavi.«
(Mali filozof)

40

Pesnikova optika u ovoj strofi nije, međutim, samo perceptivna već i karikaturalna. **Karikaturalne** slike, vrlo čest, dominantan pikturalni elemenat Zmajevе poezije za decu, nemaju, razume se, oštrinu satirične karikature. Ako onom konceptu karikature, po kome »ona treba da je naprečac jasna, da bude neodoljivo smešna, da ne utiče na moralne osećaje« (Isidora Sekulić), dodamo veliku dozu ljupkosti i simpatije, određimo prirodu karikaturalne slike u Zmajevoj pesmi. Među bezbrojnim primerima, često neodoljivo poetičnim, o takvom karakteru Zmajevе karikaturalne slike svedoče i ove dve pesme:

»Điha, diha, četir' noge,
Sve četiri krute!
Điha, diha, mi idemo
Na daleke pute!
Sedlo mi je od mahrame,
Uzda od kanapa,
A bič mi je od očina
Prebijena štapa!«

(Mali konjanik)

41

»Kud pogledaš
Svuda
Čuda.
Ova kiša
Baš je luda,
Što baš sada
Tako pada
Kad Jovanka,
Radenica
Vredna, živa
Vrt zaliva.«

(Jovanka baštovanka)

Besprimerna iluzija i gotovo sineastička vidljivost koja emanira iz ovih pesama, njihova magična neposrednost i imaginativno dejstvo mogu se, unekoliko, objasniti izostavljanjem slike, koja je u **Nevenu** redovno pratila pesmu. Ali, pogledamo li još jedanput drugu pesmu, primećujemo ipak da sve što se s pesmom i nama događa — biva u jeziku: ekspresivna i ritmička modulacija prati vizuelnu i intencionalnu do krajnjeg, integralnog pesničkog efekta. Otud u prvi mah i ne znamo čemu da pripišemo imaginativnu delotvornost pesničke slike.

41

Karikaturalna slika, opet obasjana blagošću, katkad duguje za svoj učinak prvenstveno zvučnoj ekspresiji, kovanici ili igri rečima:

»Ne znam pevat baš na note
Da se topiš od milote,
Ali pevam brzo, lako,
Sad ovako,
Sad onako.
I ko lasta kad cvrgukne,
I ko slavuj kad proinukne,
I ko kos,
Al' kroz nos.
I ko čorba kad se srće,
I ko vrata kad zacvrče,
I ko točak kad zaškripi,
I ko lonac kad zakipi.«

(Čvorak)

42

»Nisu lovci, — oni drugim
Poslom hode:
Botanišu, to jest idu
U jagode.«

(Botaničari)

»To je bila vojska —
Ko ih, bože, spari!
S granama u ruci
(Dakle graničari).«

(Vojska pa vojska)

Pada u oči da Zmajeve igre reči u pesmama za decu, ljupke i osmeh-nute, dovode u pitanje teoriju po kojoj je ova figura, kao izraz nemoć-nog gneva, prevashodno destruktivnog usmerenja. Pogotovo izgleda čud-no, u svetlosti Zmajevih pesama, uverenje da »čim stvarnost prestane biti neprijateljskom, prestaju i uvjeti za razvitak igre riječima« (Zdenko Škreb).

Perceptivna slika, kao što smo videli, transponuje neposredan opa-žaj, karikaturalna — pomereno, humorno viđenje. Treći tip pesničke sli-kovnosti u Zmajevom pesništvu za decu, **groteskne** slike, kidaju već sa-svim niti kojima se pesma drži za svet pojavne stvarnosti:

»Sedi žaba sama
Na listu lokvanja,
Od žarkoga sunca
Štitom se zaklanja.«

(Žaba čita novine)

42

Groteskna slika, nadmoćno preinačujući realitete i odnose mogućeg, konstantno teži čudesnom nadsvetu igre i fantastike. Ne ostajući u prostoru infantilnih humornih projekcija pačije škole, Zmajeva groteskna slika seže do apsurdnih, začudnih vizija, do tajanstva, do neobuzdane čarolije koja s beznađežnom istrajnošću mrsi niti istine i privida:

»Evo tu sam, pržibabo stara.
Nek se đorda s đordom razgovara!
Jer ja donde neću imat mira
Dok ne srubim
Gvoždem grubim
Tu glavurdu tvoju od krompira.«
(Nesrećna Kafina)

»Ne miče se, mirno stoji,
Taj se mene baš ne boji,
Još mu ruka čuškom preti,
Ti utvaro, ti aveti,
Ko si ti?

Jesi l' kepec, il' si div?
Jesi l' mrtav il' si živ?
Na čelu ti pakost čitam.
Ne čuješ li šta te pitam:
Ko si ti?«
(Ko si ti)

»Na starcu je belo džube
Od šalim se svetle čoje,
Seda brada do kolena
Od varamte bele boje.

Imo j' krila ko u raka,
A rogove ko u miša, —
Okolo pasa crven pojas
Od zelena nevidiša.«

(Pesma o Maksimu)

Nama se čini da se Zmaj upravo u ovakvim pesmama najuspešnije otimao stegama racionalnog koncepta i didaktičkog imperativa pesama za decu. Njegove groteskne slike kao da predskazuju puteve snovnosti, igre i fantastike moderne poezije. Otud Zmajev pesnički humor u ovom delu poezije za decu možda najtačnije određuje jedna formulacija Marka Ristića iz 1930. godine, kazana drugim povodom:

»Ne usvajajući jedan okoreli poredak logike i osećanja, humor iznenađajući obasjava stvarnost jednom tako neočekivanom, tako čudnovatom i tako preobražavalačkom svetlošću da njen svakodnevni izgled biva korenito izmenjen, i da njeni sastavni delovi bivaју dovedeni u nove, iznenađujuće, i nadstvarne odnose.«

dr zorica turjačanin

teorijski i didaktički aspekti obrade romana za djecu u IV razredu osnovne škole na primjeru romana ahmeta hromadžića "okamenjeni vukovi"

I. UMJESTO UVODA

44 U lektiri osnovne škole roman se prvi put javlja u IV razredu. U to vrijeme učenici su stekli osnovna teorijska znanja o epskom djelu koje obavezno govori o događaju, o junacima koji se ispoljavaju u kontekstu akcije, govora, odnosa prema sredini i njenim normama, o umjetnikovoj poruci (ideji), pa zatim o redosljedu izlaganja radnje, elementima pjesničkog jezika (proza, stih, ritam rečenice, zvučnost glasova itd.), najznačajnijim svojstvima opisa, pripovijedanja, dijaloga i dr.

Upravo zbog toga i lektira učenika ovog uzrasta pokazuje težnju za razmicanjem ranijih prostora interesovanja od slikovnice, bajke i priče prema jednostavnijim oblicima romana (Mato Lovrak: **Vlak u snijegu**, Anđelka Martić: **Proljeće, mama i ja**, Mira Alečković: **Zbogom, velika tajno!**), kao najtipičnije književne vrste kosmizma.

Stupanj učeničke osposobljenosti za doživljavanje i razumijevanje literarne umjetnine, konkretne vrijednosti **sadržane** u djelu kao i nastavnikova metodička kreativnost i vlastito »poetsko usijanje«¹ usloviće oblike smjernice interpretativnog procesa, kao i valjanost i obuhvatnost ostvarenih literarno-teorijskih zaključaka. U radu na realizaciji zadataka vezanih za interpretaciju romana nastavniku će od dragocjene pomoći biti sve brojnija metodička literatura koja se odnosi na ovaj problem (D. Rosandić: **Metodički pristup romanu**, Z. Turjačanin: **Metodički pristup romanu za djecu**, R. Božović: **Uvođenje učenika srednjih škola u svijet romana** itd.)

1) Riječ je o lektiri učenika u SR Bosni i Hercegovini

2. NEKA SVOJSTVA HROMADŽICEVIH BAJKOVITIH PROZA

Iako se u novije vrijeme svi više orijentiše prema tematici rata pišući o djeci kojoj on nasilno uzima pravo na radost i bezbrižnost ranih godina (**Bistri potoci**, **Dječak jaše konja**) ili o traumatizovanim stanjima osihe čovjeka na opasnim strminama odronjenog života (**Bijeli cvijet**), Hromadžić je još uvijek uglavnom poznat po onim djelima u kojima se, u punoći sjećanja i snatrenja, odslikavaju pejzaži dalekog djetinjstva, živo utkani u trajnost našeg potonjeg postojanja. Ta djela (**Patuljak vam priča**, **Patuljak iz zaboravljene zemlje**, **Okamenjeni vukovi**), slikaju svijet u kojem se izuzetno i svakidašnje isprepliću u čudno tkivo proza koje su u isto vrijeme i bajke i basne, stranice zagubljenog dnevnika djetinjstva i iskustvo osvjedočeno godinama zrelosti.

Sam Hromadžić svoja djela naziva bajkama. Međutim, ovaj termin implicira u sebi određena značenja koja su tek ovlaš spojiva sa tkivima njegovih proza. Bajka podrazumijeva sklop fantastičnih (nemogućih) događaja i junaka povezanih zakonima bajkovitih kazivanja. Odsustvo čuda kao dijela »prirodnog poretka stvari« čini od bajke »priču« ili »zgodu«, kako je svoje tvorevine nazvao Andersen. (Termin priča upotrebljava i Ivana Brlić Mažuranić.)

U Hromadžićevim »bajkama« čudo se pojavljuje iznimno, najčešće u snu (**Mrtvi grad**, npr), pa zbog toga neobuhvatljivo našim iskustvom i uobičajenim shvatanjem stanja i stvari. Tu izuzetnost opisanih događaja autor sam na mnogim mjestima ističe: »Dogodilo se nešto što se događa u stotinu godina, što se gotovo i ne pamti, što se možda nikad u toj planini nije još dogodilo.« (**Okamenjeni vukovi**...) »jer to što se toga dana dogodilo događa se zaista rijetko, u stotinu godina, a ipak se dogodilo.« (**Zelengor**).

Takav je, moguć ali malo vjerovatan i rasplet **Okamenjenih vukova** u kome se progonjeni srnđac spasava vulkanskom crupcijom čija lava okamenjuje krvožedni vučji čoper. Tako se realno vođena priča, željom pisca, prebacuje na tle fantastičnog. Ovakav završetak doprinosi izvjesnoj alegorizaciji djela jer baca novo osvjetljenje na osnovni odnos gonjenog i progonitelja koji se može shvatiti kao sukob pozitivnih i negativnih životnih principa otjelovljenih u likovima opisanih šumskih stanovnika. Pobjeda dobra izraz je subjektivne vjere i stava koji pisac želi da prenese malim čitaocima. Ona se ne ostvaruje u egzistencijalnim prostorima pojedinačnog življenja jer je jedinka ugrožena i osuđena na poraz, već u širem kontekstu, u kozmičkim dimenzijama trajanja i obnavljanja, u vječitoj cirkulaciji novih života, što osmišljava individualne napore i spašava od beznađa i uzaludnosti.

Sve Hromadžićeve bajke nastale su iz realnih životnih podsticaja djetinjstva. One su slika davnih viđenja i iskustava radoznalog dječaka koga je uzbuđivala divljača i opora ljepota planine, dinamična inscenacija bezbrojnih drama koje su ga podsticale na razmišljanje o prolaznosti, ponosu, mržnji, prijateljstvu, ljubavi i žrtvovanju.

»Meni se čini, piše Hromadžić u svojim ispovijestima, »da sam te bajke koje sam napisao negdje davno čuo. U šumi kad su ptice pjevale, kad je sve listalo i sve cvjetalo. Zimi, kad je zemlju pokrivaio snijeg i, kad sam iza zamrzlog stakla, iz tople sobe, posmatrao kako jata bespomoćnih ptica traže zaklon i hranu. Ljeti, i u jesen, kad je palilo sunce, kada su bjesnile oluje. Posmatrao sam planinu. Posmatrao sam život. Posmatrao sam ptice i zvijeri. I vidio sam ih srećne. Vidio sam ih tužne. Vidio sam ih lude od mržnje. Vidio sam nježne majke, dobre prijateljke. Pa zar to nije dosta? Za jednu, za mnogo bajki.«

Tako se tumači prevlast zoo junaka koja se u jednom slučaju usmjevara prema basni (proza iz zbirke **Patuljak vam priča**), a u drugom ostaje na tlu priča o životinjama sa izvjesnim bajkovitim implikacijama (**Okamenjeni vukovi**).

46 Blizina starodrevne kule, pak, koja je nijemo i nepomično čuvala tajnu o iščezlim vremenima i neobičnim junacima, uzvitlavala je maštu, naseljavala njeno tajanstveno podzemlje patuljcima, dobrodušnim bićima dječje fantastične kozmogonije, koji su, u Hromadžićevoj projekciji, lišeni gotovo svih atributa nadnaravnog i izjednačeni sa djecom, odnosno ljudima. Čak ni Sunčan, patuljak iz zaboravljene zemlje, ne pobjeđuje svoje neprijatelje, zle patuljke Jastreba i Ljuticu mačem iz kojeg sijevaju munje i strijelom kojom može oboriti zvijezdu sa svoda, oružjem koje mu je za životnu borbu podario patuljak kovač, gospodar vatrenih brda, već odanošću i ljubavlju svoga plemena.

Lišena supstance nemogućeg, ali često alegorijski dimenzionirana, Hromadžićeva bajka je višeslojna tvorevina koja djecu privlači dinamičnošću i pitoresknošću fabule, a odrasle mogućnostima otkrivanja univerzalnih poruka »čovjeka u svijetu i svijeta u čovjeku«.

3. DJELA AHMETA HROMADŽIĆA U OBAVEZNOJ LEKTIRI UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA U SR B I H.

Hromadžić je, svakako, jedan od najzastupljenijih autora, kako u čitankama, tako i u obaveznoj lektiri učenika osnovne škole u SR B i H. Prvi put se s njegovim tekstom đaci susreću u II razredu. U **Čitanci 2** (ovu, kao i sve druge čitanke o kojima će biti riječi, izdalo je sarajevsko preduzeće »Svjetlost«) Đorđa i Borke Cekrlije nalazimo dirljivu priču o bezgraničnoj ljubavi dječaka i psa koja svojom toplinom vraća život sleđenoj, mrtvoj planini (**Ledena gora**). Miloš Božanović (**Čitanka 3**) odlučio se za **Golubovo krilo**, a B. Miličević i N. Radibratović (**Čitanka 4**) za bajku o **Zlatokljunoj** iz zbirke **Patuljak vam priča** koja govori o ptici koja je više voljela smrt nego ropstvo.

U upotrebним čitankama od 5—8. razreda grupe autora (Senić, Marek, Hadžić, Diklić) Hromadžić je zastupljen bajkom **Vodeni cvijetovi** (5. razr.) i ratnom prozom **Draginja** (7. razr.).

Pored čitanki, autor je prisutan i u domaćoj lektiri učenika III (**Patuljak vam priča**) i IV razreda (**Okamenjeni vukovi**). Djela ovog pisca birana su, dakle, ne samo po kriterijumima literarne nego i vaspitne vrijednosti jer se mogu koristiti i kao sredstvo moralnog profiliranja mlade ličnosti, njenog usmjeravanja prema opšte prihvaćenim idealima humanizma i pravičnosti.

4. MOTIVACIJA

U IV razredu osnovne škole Hromadžićevo stvaralaštvo nije nepoznato učenicima. Taj momenat će, svakako uticati na oblik našeg komuniciranja sa djelom i na sumu literarno-teorijskih zaključaka do kojih će nas dovesti interpretacioni proces.

Podsticaj za čitanje **Okamenjenih vukova** može biti razgovor o djelu koje su učenici ranije upoznali (iz čitanke, lektire ili dječje štampe) ili pak čitanje karakterističnih odlomaka Hromadžićeve ispovijedi (**Dječji pisci o sebi**, knjiga I, Lastavica, Sarajevo 1965) u kojima govori o svojim ranim doživljajima zavičajne prirode, susretima sa krvožednim i krotkim žiteljima planine.

Isto tako možemo na čas donijeti i knjigu (izdanje Lastavice, Sarajevo 1975) i pokazati učenicima naslovnu ilustraciju Danice Rusjan. Na njoj je prikazana bjelogorična šuma prošarana zatvorenijim tonaliteta jela i dvije životinje u centralnom prostoru — srebrnast srndać sa krunom rogova, u plesnom skoku, elastičnog tijela i vitkih nogu, a sasvim po tlima sivi vuk zlih očiju, razjapljenih čeljusti iz kojih bljeskaju oštri zubi i palaca dug, krvavo crven jezik.

Nakon promatranja slike tražimo da učenici napišu kako zamišljaju susret vječnih neprijatelja u zelenim prostorima šume. Čitamo učeničke sastave i upoznajemo se sa različitim mogućnostima ishoda ovog dramatičnog, a ipak svakodnevnog događaja u životu planine. Vuk je iznenadio srndaća i napao ga mučki kad je ovaj došao na pojilo; srndać je osjetio blizinu opasnosti i prije nego što je i otkrio pritajenog vuka, dao se u bijeg. Njegove hitre noge spasile su ga smrti; Vuk je sit i omamljen suncem ležao na ulazu u svoju jazbinu, a srndać je daleko obilazio ovo opasno mjesto tražeći paše u najudaljenijim krajevima šume.

Knjiga će nam, međutim, ispričati šta se zaista dogodilo između vitkonogog srndaća i opakog i opasnog vuka.

Dječji interes se može probuditi i čitanjem jednog osobito uzbudljivog odlomka romana, npr. onog o Srebrenkovom susretu sa vukom u tijesnom klancu:

»Srebrenko je opazio vuka u trenutku kad više nije mogao da bježi, kad više nije imao kuda da bježi. Mogao je udariti samo na vuka. Morao je učiniti tako, a to je značilo: krenuti mu u naručje, krenuti u smrt.

A i on, vuk, je zbog nečeg zastao. Izenadio se. Ili se pripremao za napad. I tako su i jedan i drugi stajali i gledali se, gledali, da odmjeravaju snage. Ali, ovdje se znalo ko je jači. Ko može biti žrtva. Jer, što je mogao jedan srdać protiv jednog mladog i snažnog vuka, i još vuka iz proslavljenog čopora. Šta je mogao očekivati, pritiješnjen između ponora, visokih stijena i svog krvožednog neprijatelja. Pomislio je sigurno: — Ovo je smrt. Ovo je kraj. Ali dogodilo se drugačije.»

5. OBRADA ROMANA

(1. čas)

48 Za obradu djela potrebna su nam dva školska sata. Na prvom bismo se zadržali na fabuli, a na drugom na likovima, ideji, te kompozicionim i jezičko-stilskim svojstvima romana. Kako se radi o uzrastu kada događaj ili bolje niz događaja preko kojih pisac saopštava radnju još uvijek snažno zaokuplja radoznalost mladog čitaoca potiskujući na izvjestan način interesovanje za ostale elemente literarne organizacije, to ćemo kontakt sa djelom, prodor u prostore njegovih značenja, izvršiti upravo preko fabule. Pri tom ćemo voditi računa da se ni tzv. sadržajna analiza ne svede na reproduktivno prepričavanje bez izrazitijeg učeničkog ličnog učešća.

Cilj nam je, naravno, da lektinom obuhvatimo sve učenike i da svakom odmjerimo takav radni zadatak koji će najviše odgovarati njegovim interesima i sklonostima.

Analizirajući poznati omladinski roman **Družina Sinjeg galeba** T. Seliškara Peruško je u svojoj specijalnoj didaktici **Maternji jezik u obaveznoj školi** za interpretiranje sadržaja angažovao onoliko učenika koliko u djelu ima poglavlja. Tako je svaki učenik dobio zadatak da u za to predviđenom vremenu (2—3 minuta) ispriča najvažnije događaje, akcije junaka u određenoj tematskoj cjelini romana. Strogo omeđeno trajanje izlaganja nagani učenika na preciznost i ekonomisanje vremenom. Ono mu onemogućava da se raspline, oteža izlaganje suvišnim digresijama, već ga usmjerava ka jezgru problema i njegovom jasnom i preciznom izricanju. Unutar pojedinih izlaganja talentovani recitatori mogu pročitati kakav dijalog, dramatičnu scenu, upečatljiv opis, što doprinosi dinamičnijoj i raznovrsnijoj intonaciji pristupa.

Mi smo se, međutim, odlučili za drugačiji način prezentacije fabule, svjesni da ograničavanja na poglavlja ipak na izvjestan način sputavaju slobodnije učeničko kretanje u sadržajnim prostorima djela. Poslužićemo se jednom metodom koja ima sve više zagovornika u filmskoj pedagogiji. (O tome se naročito diskutovalo na prošlogodišnjem festivalu u Manhajmu.) To je izlaganje na osnovu kadrova, u našem slučaju — ilustracija. Pomoću episkopa reprodukujemo uvećanu ilustraciju i učenici, u određenom vremenu, iznose onaj dio fabule (bez obzira na formalnu podjelu na poglavlja) koji se organizuje oko likovno transponova-

ne scene. Konkretni likovni predložak intenzivnije podstiče rad dječje mašte, izoštrava posmatrački dar omogućavajući slobodniji odnos prema literarnoj materiji djela, elastičnije povezivanje elemenata fabule.

Osim toga, atmosfera u zamračenoj prostoriji, usredsređenost na osvijetljenu sliku, stvara poseban, neobičan ugođaj koji doprinosi intenzivnijem doživljavanju umjetnine.

Naravno, ovakav metod moguć je tamo gdje je ilustrator slijedio pisca, dajući ilustracijom likovno obogaćenje teksta-predložka. Takav sklad između riječi i slike postignut je u Lastavičinom izdanju **Okamenjenih vukova** (Sarajevo 1975) u stvaralačkoj saradnji pisca i njegovog ilustratora Danice Rusjan.

U tekstu se nalazi ukupno 13 ilustracija koje jezikom slike pričaju dramatičnu priču o životnom putu srndaća Srebrenka, njegovoj borbi sa čudima prirode i čoporom krvožednih vukova, gospodara planine. Cjelinom i detaljima one dočaravaju događaje radnje i doživljavanja junaka. Nakon prepričavanja određujemo naslov cjeline i bilježimo ga na ploči. Tako dobijamo plan fabule.

49

SADRŽAJ ILUSTRACIJE

NASLOV CJELINE

Srna i jare u vodopadu zelenih grana. Majčinska ljubav i nježnost, briga za nejačko mladunče u planini punoj opasnosti.

DANI RANOG DJETINJSTVA

U visokoj travi igraju se vučići. Oni su još mali, ali već imaju nešto oštro i zlo u pogledu. Radoznalo jare prvi put susreće svoje najljube neprijatelje.

PRVI SUSRET SA VUKOVIMA

Guste zavjese kiše, vjetrina, povijena i polomljena stabla, izbezumljeni galop preplašenih i nezaštićenih srna. Slabaško jare zaostaje za čoporom.

NEVRIJEME U PLANINI
(RASTANAK SA MAJKOM)

Klupko mesa, izderanog krzna, koljača i kandži. Očajnička borba osuđenog lisca i mladih ostrvljenih vukova.

LEKCIJA SUROVE ŠKOLE

49

Zimom okovana planina. Smrznuta stabla.
Studen. Izdajnički tragovi u snijegu.
Sve ljuće vučje hajke. Primamljiva blizina bez-
bjednih ljudskih staništa.

NEOČEKIVANI
SPASIOCI

Polupromrzlo jare pored vatre u prijatnoj top-
lini ljudskog doma.

NOVO ISKUSTVO

Okopnjeli snjegovi, prvi pupovi, miris plani-
ne. Srndać na pasištima koji su sve udaljeni-
ji od sela.

ZOV PLANINE

Vukovi i medvjedi. Sukob divlje snage.
Ogorčena borba moćnih gospodara šume.

JEDINI GOSPODARI
ŠUME

50

Čisti proplanak okružen zelenilom.
Na ivicama šume srndaći, srne i jarad.
U sredini mlad stasit srndać u očekivanju no-
vog rogatog izazivača.

NAJJAĆI SRNDAĆ U
PLANINI

Sturmi zidovi klanca. Na ivici, uz sam rub bez-
dana, stoji srndać. Pred njim vuk. Oči u oči sa
smrću.

ČUDO U KLANCU
(DRUGI SUSRET)

Zapaljeno nebo i zemlja, krošnje i trava. Žive
buktinje gorućih ptica.
Panična trka kroz ognjeni pakao.

VATRENA SMRT

Ponovna pojava čopora. Iscrpljujuća trka za
život. Malaksavanje žrtve. Sve bliži urlik pro-
gonilaca.

SUDBINSKA TRKA
(TREĆI SUSRET)

Kovitlac vučjih tjelesa zasut lavom i pepelom
probuđenog vulkana.

OKAMENJENI
VUKOVI

Na prvom času koristili smo se usmenim učeničkim izlaganjem na osnovu posmatranja slike. Za realizaciju druge grupe zadataka koji se odnose na karakterizaciju likova, kompozicioni razmještaj opisanih događaja i glavna stilsko-jezička svojstva Hromadžićeva pripovjedanja svrsishodniji i efikasniji je oblik ličnog (pojedinačnog) rada na tekstu i pismeno saopštavanje rezultata.

Zbog toga potkraj 1. časa, nakon sadržajne analize djela, dijelimo učenicima listiće sa naznačenim radnim zadacima. Insistiramo da učenici svako svoje opažanje (tvrđenje) potkrijepe ilustrativnim citatima jer ih to upućuje na pomno iščitavanje teksta, izoštrava posmatrački dar i razvija osjećanje za detalj i značenjske dimenzije riječi.

1. LISTIĆ

Razmisli o redosljedu događaja iznijetih u djelu.

1. O čemu najprije pisac piše, šta slijedi iza tog? Oko kojih događaja se grupišu pojedini dijelovi romana?
2. Koliko je bilo susreta između srndaća i vukova?
3. Pokušaj da raspored događaja grafički predstaviš. (Obрати pažnju na paralelne tokove radnje i njihova ukrštanja.)
Na šta te podsjeća ovakva kompozicija?

51

2. LISTIĆ

U romanu **Okamenjeni vukovi** A. Hromadžića postoje dva junaka: srndać Srebrenko i čopor vukova.

1. Pronađi u djelu, obilježi (i ako hoćeš prepisi) one dijelove teksta koji se najneposrednije odnose na njih.
2. Šta zaključuješ o svojstvima opisanih junaka?
3. Na kakav te zaključak, naročito u odnosu na kraj djela, navode junaci i njihove sudbine?

3. LISTIĆ

1. Pronađi i obilježi a) lijepe opise,
b) uzbuđljive scene u romanu.
2. Šta bi mogao reći o načinu na koji pisac pripovijeda (dužina rečenice, ponavljanje riječi, zvučno oponašanje pojava iz prirode itd.)
3. Kakva je uloga ovakvih opisa?

2. čas

Na drugom času čitamo učeničke odgovore, dopunjujemo ih i izvodimo odgovarajuće zaključke.

Tako dobijamo moguće odgovore na pitanja koja ovdje dajemo u nešto modifikovanoj formi. (Rad je namijenjen učiteljima i nastavnicima razredne nastave.)

Pisac u romanu najprije priča o detinjstvu i ranim iskustvima srndaća Srebrenka i o djetinjstvu njegovih vršnjaka, zlih vučica, zatim o njihovom prvom susretu, o nevremenu koje je srnino mladunče lišilo majčine nježnosti i zaštite, o vučjoj pripremi za budući život, pa onda o

51

oštroj zimi koju Srebrenko provodi u selu okružen dječjom pažnjom i vukovima koji se u čoporima, uz strašan urlik, spuštaju sa planine i dolaze do samih ljudskih staništa.

Slijede epizode o vukovima koji su s proljeća, pobijedivši medvjede, postali jedini gospodari planine, pa o Srebrenku koji se u međuvremenu razvio u najljepšeg i najsnažnijeg srndaća u šumi, o njihovom ponovnom susretu na ivici klanca itd.

Vidimo, dakle, da pisac n a i z m j e n i č n o govori o junacima price i da tri puta ostvaruje susret iz kojeg se Srebrenko samo čudom spasava. Ovakav odnos svjedoči o izvjesnoj pravilnosti u redosledu događaja.

MOGUĆI ODGOVORI NA PITANJA — ZADATKE DRUGOG LISTICA

Glavni junaci romana su životinje: srndać i vukovi. Pisac ih karakteriše najčešće nenametljivim upoređivanjem koje jače ističe krvoločnost i nasilništvo čopora i blagost i ljepotu njihove nezaštićene žrtve.

Na početku govori o bezbrižnom jaretu, umiljatom i pitomom, gbasutom nježnošću svoje dobre i požrtvovane majke.

52

(»On još nije bio stasit srndać. On je bio bezazleno malo jare. Spavao je pored nje, igrao se na domaku njenog oka, skakutao pored nje kad su odlazili na planinske livade pune cvijeća i mirisne trave.«).

koje je tek trebalo da savlada abecedu života.

(Imao je najprije da savlada jezik svoga roda, jezik srna, ali samo to nije bilo dovoljno. Morao je da upozna čudi šume. Morao je da upozna glasove mnogobrojnih životinja, govor ptica, naročito onih koje su podizale uzbunu kad bi se u blizini pojavio kakav opasan, nepoželjan stvor«).

Mireljubiv, pitom, bezazlen i krotak

(»Nikako nije mogao da shvati zašto ih ne puste na miru. Pa oni nikog nisu uznemiravali, ni napadali. Oni su živjeli povučeno u svom skrovištu, i nikom nisu smetali.«)

on je patio u sebi zbog sile jačih, zbog takvog ustrojstva svijeta u kojem opasnost vreba na svakom koraku i biće ispunjava dubokim i trajnim strahom.

(»Plašio se svega. Lahora lišća koji je mogla da izazove najmanja ptica. Sušnja u travi koju je mogao da poljulja ili gušter ili zelembać ili kakav veliki bumbar. Činilo mu se da se svi, i najljući neprijatelji, okupljaju oko njegova skloništa i da će ga odjednom napasti. Činilo mu se da ga iza svakog stabla, iza svakog grma, iz svake krošnje i lista motre nečije oči.«)

Upravo zbog toga je želio da odraste, ojača, bude velik i neustrašiv srndać o kojem će se pričati po cijeloj planini.

(»Kao i sv adjeca, a on je čeznuo za onim što nije imao. Želio je da bude ono što još nije mogao biti. Da bude brz i jak. Da ima oštre i snažne rogove.«)

Kada je odrastao, svojom ljepotom, svojim izgledom, snagom i odvažnošću Srebrenko se izdvajao među ostalim rogatim saplemenicima.

(»Svuda ga je odavala njegova boja, čak i tamo gdje ga niko nije poznao, i gdje ga niko ne bi prepoznao. Jer, toga proljeća on je bio usamljeni srndać u toj planini koji je nosio srebrnu dlaku. I ne samo toga proljeća. Takvi su se u šumi rijetko rađali. Pa onda nije ni čudo što se nigdje nije mogao pojaviti i proći nezapažen.«

»I zaista: ne samo po svojoj dlaci, nego još po mnogo čemu on se odvajao od svih ostalih srndaća, koji se pojaviše na poljanama tog proljeća, da pokažu svoju snagu i ljepotu.«

O tome svjedoče dvije scene: ona kada na proplanku dočekuju srndaće izazivače i pobjeđuju ih za redom

(»I tek što stiže, morade da se bije i brani. Izazvao ga je jedan srndać, krupan i razvijen, koji je upravo lako i brzo pobijedio svog protivnika.

Srebrenko se malo prepade, ali ne pobježe, ne pokori se već prihvati izazov i poče da se bije. I pokaza šta umije. Prvi udarac i njegov protivnik pokleknu. Ali se brzo podiže, pa opet navali i tek tada poče prava, pravcata bitka.

————— Bitka potraja dugo.

————— Srebrenko je bio pobjednik.

To jutro se rodilo da Srebrenku donese slavu, jer on obori na koljena još dva srndaća, a onda sam pojuri među one što su stajali na rubu poljane i posmatrali bitku, pa i njih razjuri. Osta jedini na poljani. Osta pobjednik i kad krenu kroz šumu, krenu za njim i slava koju steče tog jutra.«

i onda kada je, oči u oči sa vukom, na ivici provalije, odlučio da se ni u smrti ne predaje i kada je, zahvaljujući prisebnosti i odvažnosti, učinio ono što je morao: prihvatio već sasvim izgublenu bitku.

(»Kada se učinilo da je srndać dovoljno uplašen, vuk je urliknuo pobjedonosno i skočio. Skočio je tako da u jednom skoku dohvati žrtvu, da svoje zube i svoje kandže zarije u njeno tijelo. Ali i Srebrenko koji je do toga časa stajao bespomoćan trgnuto se najednom, spreman da se brani ili da bar pokuša da se brani. Ta, i on je imao oružje. On je imao rogove. Snažne i oštre. I još prije nego što su se oštri vučji zubi sklopili negdje na njegovom vratu, prolomio, se planinom strašan urlik i to je bilo sve. Srebrenko je dočekao vuka svojim rogovima i vuk je nekoliko časaka lebdio u zraku, naboden na rogove, a onda ga je Srebrenko jednim pokretom bacio u provaliju.«

Dok nam se lik srndaća pokazuje kao oličenje izuzetnosti: ljepote, dobrote i hrabrosti, vukovi su prikazani kao čopor krvoločnih nasilnika koji haraju i pustoše planinom. Oni se odlikuju ne samo izuzetnom snagom i svirepošću nego i podmuklošću i lukavstvom u čemu se mogu mjeriti sa poslovično lukavim lisicama.

(»Ali ni vukovi se ne oslanjaju samo na svoju snagu i brzinu.

Oni, koji tako misle, ljuto se varaju. Vuk u podmuklosti, u lukavstvu ne zaostaje za lisicom. Ponekad, vuk čak i nadmudri i najlukavijeg lisca, ponekad mu otme plijen koji je lisac već smatrao svojim.«)

Od njihovog strašnog urlika sve drhti, oni su strah i trepet, užas za brojne stanovnike planine i oko planine.

(»A oni su već bili poznati svud po šumi. Njih su već zvali — strašna sedmorica. Kud god su stizali, dokle god su stizali, iza njih je ostajala samo pustoš. A stizali su gdje su ih najmanje očekivali. Izmicali su hajkama i potjerama i sve živo sklanjalo se i bježalo ispred njih. Zbog njih su čobani danju pucali iz pušaka, a noću ložili vatre da ih zaplaše. Ni pucnjava ni vatre nisu im mnogo pomogli. Vukovi su upadali u torove, iznenađivali stada u planini i odnosili uvijek srećno svoj plijen. Kao da su bili neranjivi. Kao da su imali moć da postanu nevidljivi kad im zatreba.«)

U čitavom djelu oni su za petama usamljenom srndaću srebrne dlake spremni da mu presude po vučjoj pravdi. Pa ipak, do toga ne dolazi. Igrom nepredvidljivih okolnosti Srebrenko izmiče hajci krvožednih gonilaca, uspijeva da izbjegne sudbinu jagnjeta u Lafontenovoj basni.

54

Srećan završetak podcrtava Hromadžićev idejni stav. Pravda i istina pobjeđuju zlo i nasilje. Život je vječita borba u kojoj samo odvažni imaju izgleda na uspjeh.

MOGUĆI ODGOVORI NA PITANJA -- ZADATKE TREĆEG LISTICA

Hromadžićevo djelo puno je lijepih opisa gorovitog pejzaža. Odrastao na obroncima planine Osječenice on je zavolio svijet šume, bilje i zvjerinje. Prirodu je posmatrao u proljeće kada se ona oslobađala ledenog okova i ispunjavala toplim dahom južnjaka koji je budio zamrli život:

»A šuma, šuma je svaki dan postajala sve ljepša. Po poljanama, po livadama, brzo je rasla trava, pupale su i razvijale se latice mnogobrojnih i raznobojnih cvjetova.

Izbistriše se vrela i potoci koji su dugo tekli mutni, poslije je topljenja snijega i čistih kiša.

Dječaci napraviše pištaljke od vrbe i saviše trube od jasenove kore.

Proljeće je donijelo radost.

Proljeće je pokrenulo sve što je živo.

U plavom nebeskom prostoru pojavio se opet dugokrtli orao, ispuniše se lugovi ptičjom pjesmom, a kroz klance i doline ujutro i naveče počеше sve jače i sve češće da odjekuju glasovi srndaća«

ili u jesenje jutro puno zrelog šuštanja prvih opalih listova:

»Pod nogama Srebrenka šuštalala je već sasvim sasušena trava i list koji je s drveća padao po poljani. A onda se negdje, ne sasvim daleko, malo promuklim glasom javio golub.«)

Međutim, u djelu su znatno češći drugačiji opisi u kojima se slika

kovitlac žestoke oluje, šumski požar, erupcija vulkana ili borba ostrvljenih zvijeri. U njima je pisac pokazao svoj izuzetni talenat za prikazivanje elementarnih sila prirode, divlju i ubilačku snagu stihije koja satire sve pred sobom.

Dinamizam događanja, širinu proljetnih vidika ili plamene zmijske koje su uobručile zapaljenu šumu, dočarao je različitim sklopom rečenica, njenim ritmom. U prvom slučaju one su duge, razvijene, sugeriraju spokojstvo, smirenost, a u drugom kraće, isprekidane, pune uzbuđenog ponavljanja riječi i izraza.

«Zapalila se šuma.

Krenuo je na sve strane plamen, strašan i neumoljiv.

Krenuo je zemljom poput talasa.

Podigao se u nebo da i njega užari, da i njega zapali. Penjao se u vrškove najviših jela i borova, jurio preko poljana i livada. Provlačio se kroz travuljinu kao zmijska koja ne zna dokle će stići i gdje će se zaustaviti. Požarom je išao dim, gust i zagušljiv, dizao se visoko, visoko, zatvarao vidik, zaklanjao i samo sunce.»

Opisane pojave pisac i zvučno preslikava. Nastoji da dočara prasak, potmulu tutnjavu, zaglušnu detonaciju u podnožju raspamećene i podivljale planine (« I tada, baš tada se dogodilo nešto neočekivano. 55

Tada je planinu počeo da **potresa** čudan **tutanj**. Zadrhtalo je drveće, zadrhtalo je kamenje, a negdje u dubini, ispod planine, **rušilo se nešto, kotrljalo i lomilo**, sve jače, sve **bučnije**. Činilo se: propašće, nestaće u tamnim dubinama zemlje čitava planina. Ostaće samo ogromna tamna rupa koja će se možda napuniti vodom, pa će se stvoriti novo jezero, ili novo more. Činilo se baš tako.»

Na ovaj način: ritmičkom organizacijom rečenice, ponavljanjima riječi, zvučnim (onomatopejičnim) preslikavanjem pojava Hromadžić opisaj najneposrednije vezuje za junake i njihove sudbine, povezujući bića i prirodu neraskidivim sponama uzajamnosti. Ova svojstva, kao i skladnost kompozicije, podcrtavaju dojam cjelovitosti djela koje je namijenjeno djeci, ali koje sa zadovoljstvom mogu čitati i odrasli.

DOMAĆA ZADACA:

1. Nauči da interpretativno pročitaš jedan uzbudljiv odlomak romana.
 2. Ilustriraj za tebe najupečatljiviju scenu djela.
- Pismeno odgovori na pitanje:
3. Šta mi se u »Okamenjenim vukovima« A. H. najviše dopada i zašto?
 4. Kako bih izmjenio kraj djela?
 5. Poruka i pouka »Okamenjenih vukova«

u traganju za izgubljenim detinjstvom

dr draško ređep

zatvorenik u ruži, posle dvadeset godina

56

Dragan Kolundžija, u prostoru našeg lirskog izraza, najavio je, još pre dvadeset godina, knjigom **Zatvorenik u ruži** (Nolit, 1957), senzibilitet sasvim specifičan i sasvim specifično okrenut fenomenu detinjstva, Vodičeva, leta, Ane, u naivnoj rasveti nepomućenih utisaka, sveže, u likovnim svečanostima koje su bile nalik na slike Lazara Vujaklije. Sada, kako pesnik veli, i u pesmi **Zatvorenik u ruži, posle dvadeset godina**, ime zavičaja, ime Bosne, pronosi on svetom kao jednu od neprikosnovenih, najbližih imenica: »O Bosno, (Nosi tvoju sliku) Sa imenima najlepših jela i ptica.« Sada je sve nalik na krug koji se, posle svega, posle lutanja, vraća svom prapočetku. Stoga čitava najnovija Kolundžijina knjiga **Ostavljeno svetlo** (Nolit, 1977) pronalazi svoje istinsko vrelo upravo u prapostojbini života, u zavičaju, u tepanju onim istim jezikom koji ga je, kako su godine prolazile, iz dana u dan i iz noći u noć, gonio ka povratku. Čitava Kolundžijina lirika, uostalom, nalik je — od prvih stihova, pa do retrospektivnih izbora koji se javljaju, — velikom, neomeđenom povratku, navraćanju u taj neprikosnoveni, blistavi zabran detinjstva, magme, roditeljske pažnje, svećanih trenutaka kada se čuje tišina, i kada — u panteistički razdešenom dijalogu sa svetom i svetlom — traje ono davno vreme koje se, i po Kolundžiji, vratiti već nikako ne može. U svojim **Strofama za Sanu i Senu** pesnik stoga nema samo snažno pamćenje za zavičajna zbivanja, nego se — na velikoj razdaljini od rodne Sane — na obalama Sene, ponovo vraća **iz moje divne prekrasne daljine**. I upravo taj eksklamativni, zvučni potez, upravo taj kaštelanovski jedri izgovor tih imenica koje su bile čitav emotivni atlas, i tih obala na koje se više — isti — nikako ne može vratiti, ozario je čitavu najnoviju emisiju Kolundžijinu svetlom potonjim, jedinim. Sve ono što nije geografija, sve ono što nije bedekerski štimung, na stranicama Kolundžijine knjige

56

najednom vas ozari svetlucanjem ponoćnih lojanica na kraju sela, romom nevidljivih vrela, pastoralnom atmosferom koja, za ovoga pesnika, nikada nije ishitreni trenutak, niti pak bezglavi, jadni vikend naših urbaniziranih sati. Ovde je sve još jedino to: bez izbora, bez odmorišta, jedan jedini san na uzglavlju uspomena, detinjstva, zavičaja, Vodičeva. I to je ono što napominje njegova pesma **Svetlo**: trag predaka, roditelja, zavičajnog zlata. Kuća je, večito, na golom brdu, i sama gola. Kuća je još to stanište svih tih dojmova iz jednog vremena koje je bezglavo promaklo u druge i drukčije svetove. Kuća je ishodište, ali bez zdele skorupa, bez očeve lovačke puške, bez ičega. I kuće više nema, ali nema ni radovanja. Sve je svenulo u saznanju da je, bez prekida, pred »grobovima mojih radovanja«. Krug se, dakle, lagano i sve doslednije zatvara: oko nas razvijena i razbijena svetla po čijim se putanjama moglo brođiti i hoditi, u sivim koordinatama urbanih sredina, detinjstvo je zastalo u pramaglinama početaka, nastajanja, izvorišta. Pesnikovi tvrdi zalogaji i slatki gutljaji, kojima tako intenzivno pripada, zapravo su počeci Arijadninog puta koji se, pred njim i u njemu, odmotava bez prekida, pronalazeći dečaka koji nikom nije pošao, ništa nije saznao, ali mu je doživljaj ponosno zabraden, jednostavan, spontan. Očevidno, Kolundžijina lirika i danas stoji pred zagonetkom detinjstva kao svojom jedinom i jedinstvenom temom. Ničega drugog nema i ne može biti. Kolundžija je pesnik jedne pesme, ali neispisane, večite, neprekidne. Jedino je on čuje, na obalama Sene takođe, i jedino mu ona govori prave, istinske, autentične istine o danu, o planini, o pustinji.

57

Zatvorenik u ruži, svakako, i posle dvadeset godina, hodeći stalno **kroz strašnu mećavu**, proklinjući tuđinu, jedino u svojoj zavičajnoj Bosni nalazi sna, i tu je onda prisutno čitavo njegovo saznanje, i tu je onda ugrađena jedina njegova sudbina.

STROFE ZA SANU I SENU

Sanjao sam, oče, da nema vatre
I da je kuća naša zatvorena.
Deset meseci — Sena a lepa dva — Sana —
Vraćam joj se iz moje divne prekrasne daljine.

Jugoslavija — druge zemlje nemam.
Svetlost vetrova nad vodama.
Ljubavi na jugu, volim da je branim —
Vraćam joj se iz moje divne prekrasne daljine.

Sanjao sam, oče, da je Srbija livadama,
A Hrvatska morima zapljusnuta;
Makedonija, Ljubljana, Budva usijana —
Vraćam joj se iz moje divne prekrasne daljine.

Velik prašnjav put — moje detinjstvo.
Stojim na obali reke sâm kao nikad pre.
Hrast gori u svojim zelenim silama.
Kakve pesme vatra ima i pobednike ima domovina —
Vraćam joj se iz moje divne prekrasne daljine.

Sanjao sam, oće, da ni kuće nema
I da i malo drveće polako na put kreće.
Zavesu na prozoru sestra podiže:
Reka, iz nje — jutro naše davno i ona —
Vraćam joj se iz moje divne prekrasne daljine.

Ona je moja daleka i sama.
Voz polazi iz srca Evrope,
Ali, srce moje, pod kakve me to lepe krovove
Planina nosi —
Vraćam joj se iz moje divne prekrasne daljine.

SVETLO

58

I

Hleb je iz brda
I vino.

U komadima
Ima oca;

U kapima —
Materi.

Pripadam
Tvrdom zalogaju,
Slatkom gutljaju.

II

Jabuku ovu
Čovek je usadio.

Velika
Danas stoji
Osamljeno.

Voćnjaku stari,
Pod njom voleh devojku
S rosnim očima.

58

Dovoljno je bilo
Da se pogledamo
I grane bi ozelenele

III

Da su šume ljubav
U mome kraju
Ne bi vladala
Surova klima.

Da su šume ljubav
Ne bi tako mračno
U našoj dubini bilo.

IV

Vodičevo, Beograd, Evropa —
Grobovi mojih radovanja.
Na golom brdu naša kuća
Gola.

59

Nema muže i sirenja,
Svečanog polaganja jaja pod kvočku,
Svađe i tvrdih runa ovnova.

U kući ne gori vatra
A bez nje ni krov ne znači ništa.

V

U velikoj sam sobi
Znao sve napamet.

Na skromnom stolu
Nema zdele skorupa.

O čavlima ne visi
Očeva lovačka puška.

VI

Moram zaboraviti
Da sam plakao.

Otići i zaboraviti
Kuću na golom brdu.

Draga Kolundžija **Ostavljeno svetlo**, Nolit, 1977. str. 37. i 56—61)

france forstnerič

aktuelnosti iz slovenačke omladinske književnosti

60

Sadašnji kvantitativni i kvalitativni uspon slovenačke književnosti za decu i omladinu, koju ćemo u ovom zapisu zvati samo **omladinska književnost**¹⁾ noesporan je i svakako ga možemo objašnjavati i tom okolnošću što su za omladinu u Sloveniji počeli da pišu i predstavnici modernijeg književnog izraza. Oni u literarnu tematiku za decu unose nove formalne i sadržajne elemente, tako da u svim vrstama možemo razaznati izrazita inovacijska dostignuća. To važi za poeziju, koja je sveža i savremena (setimo se pri tom deci namenjenih stihova Kajetana Koviča, Nike Grafenauera, Daneta Zajca, Saše Vegri, Neže Maurer, Slavka Juga, Frančeka Rudolfa i još nekih), za **prozu** (pre svega nova, samonikla pojava Svetlane Makarovič, ocharavajuća proza Leopolda Suhodolčana ili tanano realističko-poetsko pripovedanje predstavnice starije književne generacije Branke Jurce), ali i **drame** za decu koje u ovom trenutku u Sloveniji dostižu nivo kakav još nikada nisu imale (pri tom ne mislimo samo na scensku dramsku literaturu čiji bi izraziti predstavnik bile bez sumnje Jovanovićeve **Žrtve mode bum bum** — pre svega svojim scenskim a ne toliko i literarnim dejstvom, nego moramo naglasiti da je i slovenačka **radio-drama** za decu već nekoliko go-

đina na evropskom nivou radiofon-
skih dramskih dostignuća; posle sve-
ga veoma je razvijeno i slovenačko
lutkarstvo).

Nakon ovog letimičnog pregleda književnih vrsta savremene slovenačke omladinske književnosti nužno se postavlja pitanje kako stoje stvari s esejistikom o slovenačkoj omladinskoj književnosti, odnosno šta je s književno-teorijskim vrednovanjem i opredeljivanjem sadašnje plodne slovenačke književne produkcije za decu i omladinu. Recimo odmah: **radio**. Savremeno slovenačko omladinsko pesništvo (pod tim podrazumevamo poeziju, prozu i dramsku književnost) nema svojoj količini i kvalitetu, a to znači svojoj estetskoj moći i literarno-sociološkom odjeku odgovarajući ekvivalent u **teorijskom mišljenju** o tome jezičko-umetničkom stvaralaštvu. Zašto je to tako već godinama se pitaju autori, izdavači i, naročito, nastavnici kojima bi teorijsko definisanje savremenih pojava u omladinskoj književnosti i te kako pomoglo da osavremene i **književno-estetsko vaspitanje**, koje je u poređenju s, recimo, likovnim i muzičkim vaspitanjem na svim stupnjevima školstva prilično zastarelo, jer u stvari počiva na preživelim estetskim i misaonim kriterijumima i polaznim osnovama.

Temeljno saznanje, o kojem zapravo više i nije potrebno trošiti reči, u današnjoj nauci o književnosti jeste svest da je takozvana omladinska književnost deo cele jezičke umetnosti.

Time očigledno nije rečeno ništa više i ništa manje nego to da je i književnost za decu pre svega literatura, a to znači sredstvima jezičke umetnosti napravljena umetnička struktura koja kao svaka umetnost izražava čoveka etički, estetski, sazajno. To znači da književnost za decu jezikom uobličava čovekova osećanja, misli, težnje, ali i njegovo autentično socijalno i kulturno iskustvo. Na ove definicije jezičke umetnosti potrebno se uvek nanovo podsećati, iako su one u slovenačkoj literaturi još davno otkrivene, pre svega zato da omladinske književnosti ne bi bila »korišćena« u vanliterarne, a to znači vanumetničke svrhe; recimo otvoreno, isključivo za didaktiku ili za »ilustraciju« vaspitnih ciljeva. Kako omladinske književnosti ove vrste još uvek ima mnogo, razumljiva su i zaklinjanja u omladinsku književnost kao umetnost. Nije, međutim, razumljivo to što iz straha pred **vaspitačkom**, dakle slabom, neumetničkom literaturom za decu slovenački kritičari i istoričari književnosti zanemaruju omladinsku književnost uopšte, što je »prećutkuju«, ne istražuju, ne vrednuju, još gore, što je na bilo koji drugi način ne prate. Bilo bi svakako prirodno kad bi slabu omladinsku književnost odbacivali kritičkim sredstvima koja nauci o književnosti odnosno književnoj estetici stoje na raspolaganju. Pošto je omladinska književnost nesumnjivo autonomna vrsta ili područje, mogli bismo da kažemo subkultura celokupne književnosti, potrebno je vrednosni teorijski instrumentarij prilagoditi ovoj

posebnoj književnoj disciplini, što, razumljivo, ne znači **ublažiti kriterijume!** Naprotiv, za omladinsku književnost važe sva opšta vrednosna književna merila, ali ona moraju biti diisciplinarno dopunjena nekim specifičnim vidicima s obzirom na psihofizičke posebnosti deteta (npr. s obzirom na njegove razvojne stupnjeve i zakonitosti detetovih emocionalnih i psiholoških potreba, te sposobnosti shvatanja, koje iz razvojnih stupnjeva proizilaze²⁾). I tu se sada nalazi ono što prebacujemo slovenačkoj nauci o književnosti, da je naimeto zato što svoje istraživačke instrumente za dečju literaturu očigledno nije izradila — omladinsku književnost najkraće rečeno »prećutala« i tom svojom nojevskom pozicijom jednostavno je prepustila samoj sebi a time i svima mogućima (zlo)upotrebama. Moramo izuzeti samo istoriju književnosti kao ogranak nauke o književnosti. Međutim, čak i književno-istorijski omladinska književnost u Sloveniji tumačena je maltene tek »nabralački«, jer drukčije ne može ni biti, budući da je dobru istoriju književnosti i za područje omladinske književnosti moguće napisati, po prirodi stvari, tek na osnovu pret hodno istraženih literarnih pojava. A ovih pratećih istraživanja, kao što je rečeno, nema.

Nijedan od oba slovenačka univerziteta (ljubljski i mariborski) nema na katedri neke od svojih visokoškolskih radnih organizacija (recimo na pedagoškoj akademiji ili na filozofskom fakultetu) katedru ili barem odeljenja za omladinsku književnost, niti pak, institucionalizovanih istraživačkih grupa. Nema takođe nijednog instituta ili centra za izučavanje omladinske književnosti, a gotovo da se ne sećamo značajnije rasprave, disertacije, magistarskog rada ili ne-

čeg sličnog s područja istraživanja fenomena omladinske književnosti. Ako izuzmemo nekoliko pojedinačnih istraživača, ova njiva dakle ostaje nepreorana, empirijsko gradivo. Daleko bolje prolazi književno-sociološko izučavanje omladinske književnosti zahvaljujući u Mariboru, u okviru Festivala »Kurirček« i pedagoške akademije, pokrenutoj stručnoj reviji. Najnovija sveska ovog periodičnog zbornika (Otrok in knjiga 4) analitički se bavi, na primer, problemom slikovnice i njenog teksta, slovenačkom slikovnicom u svetskom prostoru, slovenačkom ilustracijom knjiga za decu, a onda i sociologijom čitanja teorijom čitanja itd. Ima izgleda da će ovaj zbornik okupiti oko sebe nekakvo istraživačko žarište za proučavanje omladinske književnosti, ali, kao što je rečeno, istraživanja se za sada kreću u delokrugu sociologije omladinske književnosti, što je, naravno, u istoj meri potrebno, ali ne može da nadoknadi i ostala neophodna istraživanja, naime analize pojedinih i zajedničkih aktuelnih pojava ili, recimo, jednostavno autora i njihovih dela. Posledice toga su savršeno nenormalni, mogli bismo da kažemo i nepravedni odnosi, na primer: pesnik ili prozaista »za odrasle« napiše knjigu, dve, tri pa doživi opsežne interpretacije i analize svoga dela, a na drugoj strani su autori koji su već ispisali hrpe knjiga za decu a u književnoj kritici su tako reći još »anonimni«, mada se izdanja njihovih pojedinih dela štampaju u tiražu od 10.000 do 20.000 primeraka koje pročita do sto hiljada dece (pokret za čitalačku značku obuhvatio je u Sloveniji 80.000 dece i još se širi, tako da valja očekivati brojku od 100.000 čitalaca); njihova dela se prevode u Jugoslaviji i po svetu čok, međutim, mnoga opsežno interpretirana dela

za odrasle dostižu tiraž od najviše 2.000 primeraka, zbirke pesama čak jedva do 500.

* * *

Posle ovog prilično opširnog uvida, da se osvrnemo na neka, ovaj put na četiri dela s područja omladinske književnosti, tri beletristička i jedno teorijsko delo.

To su **PEKARNA MIŠMAŠ** Svetlane Makarovič, **HISNIKOV DAN** Branke Jurce, **ABECEDARIJA** Daneta Zajca i teorijsko delo Janeza Rotara **POVEDNOST IN VRSTA PRAVLJICE BASNI POVESTI** (Izražajnost i vrsta bajke, basne, pripovetke). Nabrojane beletrističke i teorijska knjiga spadaju među najizrazitija dostignuća slovenačke književnosti za omladinu u poslednjih nekoliko godina, a Rotareva studija je kao knjiga (esejistiku u zborniku **Otrok in knjiga** već ranije smo izuzeli) tako osamljena pojava u slovenačkoj nauci o književnosti da već i zato zaslužuje barem informaciju.

PEKARNA MISMAS

Svetlana Makarovič (rođ. 1939), nadareni pesnik za odrasle, koja se posle svojih prvih zbirki pesama oslobodila isuviše očiglednih uticaja savremenog slovenačkog pesništva i uobličila samoniklu varijantu, ako tako uslovno smemo da kažemo, slovenačke ženske lirike, poslednjih je godina u slovenačkoj književnosti za decu izazvala pravi pravcati prevrat. Sa da više nema nikakve sumnje da je ona u prozi za decu, naročito za decu neposredno predškolskog uzrasta i onu u nižim razredima osnovne škole, stvorila novi, svojevrsni tip omladinske književnosti u kojem je **Pekarna Mišmaš** najizbrušeniji, uzoriti primer. Pričica sadrži najbolje elemente celokupnog dosadašnjeg stva-

ralaštva za decu ovog autora. Reč je o bajci sa svim bajkovitim osobinama: nastupaju životinje i ljudi u poznatoj bajkovitoj interakciji; događaje pokreću »više«, iracionalne sile; junaci su podeljeni na dobre i zle ili, tačnije rečeno, zlo podriva dobro, a na kraju saznajemo da je dobro ipak ostalo nepobeđeno; bajkoviti rekviziti su prisutni (u našem slučaju to nije od zlata jabuka, žar-ptica, zmija-kraljevna ili nešto slično, nego hleb, neobično dobar, bajkovito sladak hleb); nastupaju bajkovita bića (u našem slučaju su to miševi, a i sâm glavni junak, pekar Mišmaš napola je čovek napola čarobno biće — čovek-miš ili miš-čovek). Čak je i dužina odnosno kratkoća priče u okvirima narodne bajke. Sam izbor građe, teme i sadržaja dakle nije bio odlučujući što je nastala jedna od najboljih i — to je potvrđeno u školama, bibliotekama, vrtićima i domovima — među decom najomiljenijih priča za male tokom nekoliko poslednjih godina u Sloveniji. Šta ju je učinilo tako jednostavnom? Odgovor treba potražiti u već stečenim uslovima dobre literature za decu: delo treba da bude emotivno bogato, da računa s poimanjem deteta (kako u estetskim sredstvima tako i u stepenu receptivnosti, to znači u obimu detetovog socijalnog iskustva) onoga uzrasta kojem je namenjeno; pored estetsko-čulnih i emotivnih dejstava, delo za dete treba da postigne da ga ono može poimati sa što više sila svo- ga bića, dakle da delo bude takvo da ga emotivno uzbudi ali i misaono preokupira, da mu donese »informacije« o svetu koji ga okružuju i, ujedno, da bude u stanju da te informacije bajkovito-pesnički transponuje na način na koji dete, koje svet još ne može spoznavati strogo empirički, jedino može da ih prihva-

ti. Ukratko, za to smo nekad imali običaj da kažemo: delo koje je namenjeno detetu valja u njemu da razmahne maštu. Fantazija je najme najprikladniji, dečji stupanj ljudskog saznavanja, mišljenja i odazivanja na objektivni svet, to je posebna optika viđenja objektivnosti onda kada o njoj imamo još isuviše malo čulnih informacija (saznavanja) da bi smo mogli da ih svedemo na čvršće logičko zdanje.

Makarovičeva je odlučno i odlično izašla u susret navedenim zahtevima i zadovoljila ih. Uslovu detetove mogućnosti poimanju približila se time što nije razvezla priču a ujedno ju je učinila dovoljno složenom da postigne bajkovitu dramaturgiju. Priču je gradila svrsishodno i bez previše glavnih lica, da se dete ne bi izgubilo u masi aktera. Podrobnije se zaustavlja (još jedna odlučujuća osobina deteta: vidi nas i to u detaljima a ne u velikim uzročno-logičkim sklopovima) na onim fabulativno odnosno pripovedačkim detaljima koji naročito mobilišu detetovu pažnju (opis hleba, kako je bio dobar, vrste hleba i peciva, jezgrovita, kroki-karakterizacija ličnosti, opis čarobne dvorane u koju se pretvara pekara itd.). To znači da je autorica izvanredno poznavala i detetova socijalna iskustva, ali i njegovu zainteresovanost za jelo, za lepo itd.) i motive. Za tako malu književnu formu izuzetno je bogata i količina informacija o stvarnosti: autorica pomno nabrajala vrste hleba, potom sve što je potrebno da se on napravi i sve o tome kako se pravi — »tehno- loški postupak« ničim nije okrnjila, pa je u tim i njima sličnim elementima Makarovičeva do krajnje mere nenametljiva učiteljica. A njena estetska snaga je u prirodnom jeziku, jedrom i izabranom inače, ali bez

afektiranja. Nema kod nje igre reči radi same igre kojom se i dandanas toliko puta detetu zamazuju oči i piše dečja literatura za svoje kritičare i sopstvene zabave radi, dok dete na njih ostaje savršeno hladno. Kad je god jezička bravura na mestu, autorka je spretno koristila.

Dok su crni miševi mesili crni domaći hleb, mešanje je odjekivalo kao tefete-tefete, kod polubelog tifti-ti- taf, kukuruznog tuf-tafata, a beli miševi su mesili zemičke kao tifti-tafti-ti- taf. Sve je dakle u ritmu ponavljanja: crni miševi, žuti miševi, beli miševi, sivi miševi; ritam je mešanje; osoben pripovedački i kompozicijski ritam predstavlja celovita bajka. Ritam je pesma, dinamika, a ipak i okrilje — radost kad dete odgonetne šta će sada da bude.

64

Najsnažnije izražajno sredstvo Svetlane Makarović bez sumnje je njen humor, njena detinje doživljena sazobilnost. Rekli bismo da ume da se šali, s malim, sićušnim stvarima. To je odmeren a ne lakrdijaški humor, koji decu, kao što to umeju da kažu učiteljice i vaspitačice, rasporejasa. Zašto »pucati najvećim topovima« kad se deca tako slatko smeju već na ono tefeti i tufiti ili ovoj naizgled sasvim običnoj rečenici: »Mišmaš je namignuo levim okom i svi miševi su mu odmignuli«. Tajna dobre poetike je očigledno u najracionalnijem korišćenju njenih sredstava. Deca se nasmeju već na samo ime negativne junakinje priče, radoznalice i špijunke Jedert.

Poruka ili poenta priče, mogli bismo čak da kažemo njena filozofija ili sazajnost, na prvi pogled bi mogla da izgleda spornom: kad Jedert otkrije Mišmašovu čaroliju i to da je on u stvari mišji kralj, ona ga pred seljanima raskrinka a time ukinе, progna. Pesimistički kraj koji bi

krivulju detetove osećajnosti mogao da spusti prenisko, da ga traumatizuje? Ne, Makarovičeva se izbavlja iz tragičnog, za bajku ove vrste neprikladnog kraja klasičnom bajkovitom formulom iz usta pripovedača. Pekara, koji je u dlaku isti kao Mišmaš, ona je našla u selu Miševo. Srećan kraj je spasen. Makarovičeva klasičnu bajku koristi na svoj način, mislimo, s pravom. Zašto bi prežvakavala klasične krajeve, na primer ovakve: seljacima ništa nije smetalo što Mišmašu hleb peku miševi i najurili su napasnu Jedert, neka ide i spletkari negde drugde, glavno je da je hleb dobar. Zlo bi bilo kažnjeno, a dobro uzvišeno. Makarovičeva, međutim, piše savremene bajke i njima hoće da govori o stvarnom životu. Bilo ono tužno ili ne, po njoj, dete mora uvideti da katkad ponešto lepo, ponešto poetično i čarobno i nestane iz života, kao što je iščezao i Mišmaš sa svojim miševima i slatkim hlebom. Na kraju krajeva, dete je i realista; valjda nije stvar u tome da nam miševi peku hleb, ali je bajka ipak lepa a Mišmaš najposle nije ispario u ništavilo ili čak umro, pošto ga je spisateljka ponovo našla u Miševu. A jednom mora da se završi i ovakva bajka, kao što dete mora da prekine s gledanjem televizije i ode u krevet. Kao što se završavaju i kao što će se završavati još mnoge lepe stvari na svetu. Dakle sinteza prikladne, dečje sazajnosti, fantazije i dobrog jezičkog stila, te forme u celini.

HIŠNIKOV DAN

Hišnikov dan plodne spisateljke za omladinu, Branke Jurce, nije bajka, nego osobena vrsta omladinske proze kojom je ova autorka izrazito ovladala, to je poetsko-realistički

opis posve svakidašnjeg, savremenog događaja iz dečjeg sveta: dan kada je u školi »crklo« grejanje, jer je ložać jednostavno zaspao a deca iznudila »sportski dan« odnosno ono što najviše vole — smučanje i sankanje na snegu. Nema bajkovitih clemenata, ličnosti i događaji su posve realistički, stvarni, svakidašnji. Pa ipak je **Hišnikov dan** pun čari koju je teško opisati, neke osobite poetičnosti koju bismo nazvali poetičnošću svakidašnjice. A takvo svojstvo moguće je izvući iz svakidašnjih događaja i ličnosti jedino na taj način da svakidašnje stvari dobiju dah poetske odabranosti. To znači da je upotrebljen moderni književni postupak pri kojem predmet književne obrade nije poetičan sam po sebi, nego mu poetičnost udahnuje tek njegova jezičko-umetnička reinterpretacija. A ovu Jurčeva postiže krajnje škrtnim literarno »ulepšavajućim« sredstvima, možda pre svega time što ume da opiše predmete, događaje, ličnosti najpre s nekakvom dečjom naivnošću (to je svojevrсна detinje-pesnička redukcija slično kao kod naivnog slikarstva, ali je ta redukcija u suštini sredstvo literarnog izraza). Osobnost ove dečje proze uobličava se, dakle, pre svega u jeziku, odnosno u načinu pripovedanja. A originalnost nije u neobičnom, bizarnom jeziku, nego u osobenoj detinje podrobnoj optici koja ostvaruje čulno intenzivnu atmosferu: osećamo ljuti mraz u školi (lep narodni izraz za hladne prostorije — ledenice), vidimo — zaslugom autorkinog pripovedačkog tkiva — sivomodrikasta lica nastavnika i dece, a potom prirodnost uskiptele radosti dece na snegu; više ih ništa ne zebe. Privlačni su i neposredni odnosi među ljudima, naročito između dece i učitelja. Nigde plačljive euforičnos-

ti (snažna osećanja i u književnosti za decu moraju naći umereni jezički izraz), nego: »Deco, jeste li zadovoljna?« upitala je učiteljica. »Ura za ovakvu školu!« (odgovorila su deca). To je sve. Svedena jezgrovitost izraza dozvoljava detetu emotivno i misiono »nadograđivanje« jezičkih poruka i opisa. A pričica dete i intenzivno uhvati, jer proističe iz njegovih zainteresovanosti, motiva: razgibati se u zimskoj čamotinji; smiruje njegovu mušičavost: baš dobro što je domar zaspao, barem možemo na smučanje i sankanje itd. U pričici dakle ima i prikladne dečje psihologije, naime u odnosu pisca prema čitaocu-slušaoocu, a nema psihologiziranja u uobličavanju ličnosti kao u tradicionalnom realizmu. Ukratko, primer stvaralačkog obnavljanja realizma, ovaj put sredstvima dečje poetičnosti i neposrednosti.

65

ABECEDARIJA

Daneta Zajca ne treba posebno predstavljati — jedan od najmarkantnijih posleratnih slovenačkih pesnika, koji je svojim ontološki fundiranim i slovenačkom lirskom izrazu stvaralački prilagođenim nadrealizmom na prelomu pedesetih i šezdesetih godina napravio pravi pesnički prevrat, posle kojeg slovenačka istorija književnosti hronološki klasifikuje posleratni pesnički slovenački razvoj kao nastup »drugog talasa« (Zajc, Strniša i drugi). A upravo je bilo čudno što slovenački nadrealisti zajedno sa Zajcem nisu posezali u područje omladinskog pesništva, jer je zapravo dečji način pesničke osećajnosti neosporno blizak nadrealizmu. Zajc je **Abecedarijom** najzad ipak i deci ustupio deo svoga pesničkog dara. Nije to učinio samo iz dužnosti, nego pravom, ra-

zigranom stvaralačkom strašću. Nastala je izuzetno ljupka pesnička knjiga za decu, izgrađena na staroj jednostavnoj domisljici, na abecedi. Ali u staru posudu je uliveno novo piće. Pesmice o slovima su očuvale Zajčevu artistsku spretnost, a umesto teških ontološko-saznajnih sadržaja razigrale su se u nadrealističku uskomešanost jezika i asocijativno maštovitih dosetki, ugavnom paradoksa, govornih i glasovnih odnosno jezičkih zvučnih igara.

V Ereanu dojenčki jokajo
tako smešno,
da mame od smeha pokajo
in pravijo: »Oh-he-he,
prosim, jokaj še.«⁹)

“

Ovakvim stihovima deca se prosto kikoću da je to prosto veselje a smejati se morao je i sâm pesnik dok su mu se ispisivali ovakvi stihovi. Kao da je u Zajčevom slučaju potvrđena hipoteza koju je pre nekoliko godina na simpoziju Zmajevih dečjih igara o slovenačkom pesništvu za decu izrekao dr Boris Paternu, naime da je slovenačkim pesnicima iz egzistencijalističke i ontološke škole s pretežno turobnim tonovima (to je naime bilo doba detronizacije pesničkog subjekta ili »samorazlaganja subjekta«, kako bi rekao Taras Kermauner) dečja poezija potrebna da u sebi utole vedri, vitalistički pesnički nagon. Čudno je međutim, što se dečjoj poeziji u Sloveniji ne posvećuju pripadnici ludističkog pravca, koji su prispeli posle »drugog talasa«. Bez velikog rizika moguće je pretpostaviti da se Zajc, posle svoga krupnog stvaralačkog opusa u stilu egzistencijalističko-ontološke poezije, približio novotalasnom ludizmu upravo putem dečje poezije.

POVEDNOST IN VRSTA PRAVLJICE BALADE BASNI POVESTI

Fenomenološka studija Janeza Rotara primera iz vrsta bajke, balade, basne i priče je, po svoj prilici, prvo naučno delo o omladinskoj literaturi (narodnoj i umetničkoj) koje u Sloveniji upotrebom savremenih metoda književne teorije posebno analizira pojedina dela i vrste kakve je u svoj program i lekturu prihvatila nastava književnosti u osnovnoj i srednjoj školi. Savremena slovenačka teorija književnosti, kritika i istorija književnosti omladinsku književnost tretira uglavnom u okviru literature za odrasle. Pošto je tako u teoriji, razumljivo je da su odnosi u pedagoškoj praksi još nesnošljiviji. U njoj prevladaju bilo nediferencirane ili zdravorazumske interpretacije, ili, pak, navivno realistička i površinska sociološko-psihološka analiza književnih dela koja se u najboljim slučajevima pokušava spasti deduktivnim mehanicističkim shvatanjem dijalektičnosti pojava. Uzgred: na manjkavost književno-estetskog odnosa književnog vaspitanja upozorili su i učesnici (naročito mlađi) ovogodišnjeg susreta pisaca Štatenberg 77, koji su mišljenja da savremena slovenačka metodika i metodologija u školi zbog zastarelости instrumentarija jednostavno ne mogu dopreći do shvatanja senzibilnih estetskih, etičkih i sazajnih elemenata moderne umetnosti, koja je svakako **komplikovana**, jer su komplikovani i savremeni čovek i svet, kao što je to konstatovao još Arnold Hauzer.

Značaj Rotarevog dela nije samo u tome što je i za omladinsku književnost, koju su do juče tumačili pre svega u njenoj vaspitnoj

funkciji (a danas bi neki hteli da je shvataju isključivo pomoću principa igre), dokazao mogućnost upotrebe senzibilnijih instrumenata kakve nudi fenomenološka estetika, nego je fenomenološku metodu dopunio istraživanjem socijalnog koda unutar vremena i prostora u kojem je književno delo nastalo. Rotaru je prema tome pošla za rukom srećna sinteza: pokušao je da nađe opšte fenomene koji su po delu različitog genetičkog izvora zajednički, a ujedno je pokušao da osvetli socijalnu empiriju konkretnog prostora i vremena u kojem delo funkcioniše. Drugim rečima mogli bismo da kažemo da je delom tražio i njihovu društveno-istorijsku uslovljenost. Autor je dakle izradio metodu kojom je istovremeno mogao da tretira jednokratnost strukturnog preseka i razvojnu dinamiku. Nije, međutim, reč samo o metodi, nego o tome šta je njome postigao to: je pre svega svest da je fenomen estetskog ostvaren u dijalektičkom suočavanju najrazličitijih komponenti¹⁾.

Rotar je svoju metodu inače upotrebio na »malom planu«, dakle u žanrski vrlo tipičnim primerima (npr. pesma **Smrt Omera i Merime**, narodna balada **Desetnica**, Andersenov **Carev slavuj**, Kestnerova pripovetka **Blizanci**, najzad, Bevkova **Učiteljica Brede**), ali je upravo time nastavniku književnosti kao detetovom interpretatoru književnih pojava dao u ruke misaona »oruđa« koja neslućeno proširuju, najpre kod samog nastavnika književnosti (jer je upravo to u pitanju, nastava književnosti počinje od njega) a preko njega i kod učenika, višeslojno poimanje književnosti, tako da pod korom naizgled stereotipnih vanjskih pojava naslućujemo nove uzroč-

nosti. To je ono što savremenoj literaturi možemo samo poželeti: da nastava književnosti učeniku pomogne da otkrije »ključeve« za novo čitanje književnih dela, a ne da me deskriptivno tumači ono što je i otkriveno napisano u samom delu. Hoćemo reći, da nastavnik i učenik u savremenom vaspitno-nastavnom procesu zajednički otkrivaju (nastavnik usmerava, učenik sâm istražuje) zamršenu sraslost značenja, pojava i uzročnosti koje pod čudno-estetskim emocijalnim i »informativnim« ili sazajnim (Rotar to vrlo srećno imenuje **izražajnost**) gradivom skriva jedinstvena književna umetnička struktura. Na taj način su Rotareve analize pojedinih književnih dela, kao što s pravom kaže Vincenc Žnidar u uvodnoj reči, »interpretacioni uzori« a ujedno i **metodični uzori**. To da su se ovde neposredno sreli književno-teorijska analiza i praktična metodika i didaktika nastave književnosti u Rotarevoj knjizi je pokazano na primeru popularne Bevkove **Učiteljice Brede** (autor je kao dodatak knjizi objavio didaktički primer jedne učiteljice osnovne škole).

Rotareva knjiga je u svakom slučaju ukazala na to gde nam analize ove vrste već dugo nedostaju. Sledeći korak istraživača svakako bi morao da bude i posezanje za modernijim delima koja se u ovom trenutku već nalaze u nastavnim programima.

France Forstnerič

Napomene

¹⁾ Problemi imenovanja književnih vrsta su i u slovenačkoj književnosti slični onima kako ih navodi Radomir Životić u raspravi »Književnost za otroke je integralni del književnosti« (»Otrok in knjiga« 4, Založba Obzorja, Maribor 1976, 101). (Prim. autora.)

²⁾ Književna dela u kojima su tretirani svet odraslih i svet detinjstva u ontološkom značenju se ne mogu izjednačiti (ostaje razlika u ontološkom modusu), ali u gnoseološkom ili aksološkom smislu nema rizika. Svet odraslih nije uzvišen nad svetom detinjstva, mada u psihološkom i emocionalnom smislu postoje specifičnosti. Književnost za decu ima prema tome svoje posebnosti, svoje različitosti u odnosu prema književnosti kao ce-

li, ali usklađene s vrhunskim umetničkim kriterijumom«. R. Živolić, *ibid.*, 101 i 102. (Prim. autora.)

³⁾ U Ereanu bebe plaču

tako smešno
da mame pucaju od smeha
i veče: »Eh-he-he,
plači još, molim te».

⁴⁾ Uporedi: Juraj Martinović, »Fenomenologija književnosti za djecu«, »Izraz« 12, 1976, 676. (Prim. autora.)

Prevod sa slovenačkog:

Gojko Janjušević

KRKLEČEVO KOLO OKO SVIJETA

»Kolo oko svijeta«, izbor pjesama za djecu; priredio Gustav Krklec, naklada »Naša djeca«, Zagreb, 1977.

Svojevremeno sam zamjerio jednom vajnom antologičaru (ništa manje nego SVJETSKÉ poezije za djecu), da se takve »stvari« ne mogu praviti prije nego se učini najosnovnije: da se pjesme prevedu i prepjevaju! Ova paradoksalna činjenica pada mi na pamet sada, potaknuta posljednjim tiskanim djelom Gustava Krkleca, neponovljiva pjesnika i prevoditelja, cinika i šaljivdžije, svestranog književnika i naobraženog akademika, a koji će na samom početku svoga izbora zabilježiti: »... Bilo bi stoga vrijeme da se pristupi jednom opširnijem (antologijskom) izdanju takve poezije, ali to ne može učiniti pojedinac. Postoje brojne teškoće za takav poduhvat, o kojima je već bilo riječi u javnosti...«

Pred nama je, dakle, Krklečev prilog toj budućoj antologiji svjetskog pjesništva za djecu. Izbor sadrži pedeset i jednu pjesmu istog broja autora iz raznih jezičnih područja. Izbor — poznato je, kojega je Krklec radio decenijama, daje nam ipak, jednu puniju sliku datog dijela književnosti, istina, primjerenu literarnom i ljudskom profilu našega

priredivača. Riječ je o dečjem pjesništvu čije vrijednosti ostaju, pjesmama-pričama, i koje, napokon, **dan-as**, neće otvoriti nove prostore, a da u našem pjesništvu već nisu ostvarene, pa i napuštene — osim što će sugerirati pravednije, sigurnije vrednovanje u pretežno brbljivom i patetiziranom stihovnom stupidariju proteklih decenija.

Da je to tako, kada je riječ o **Kolu oko svijeta**, treba se vratiti na značenje ovog djela kojega pokriva programski i panoramski razlog načinjenog odbira.

Birajući pjesnike po afinitetu i autoritetu, Krklec ih prepjevima, kako sam već dao naslutiti, primjeruje svojoj pjesničkoj osobnosti. Objektivizirajući svijet krhkim versima (bilo po priželjkivanom humanizmu, bilo po humorističko-komičnom tegu pjeva), i Rodari i Fort, i Bagrjana i Csuka, kao i Tuwim, Smulders ili Hopp — svi će nam ovi pjesnici dati svoj nacrt subjektivnoga značenja prvenstveno »fabuliranom idejom«.

Namjera autora da sačini izbor po bratstvu ljudskih i pjesničkih ideja, po kriteriju humanističkog opredjeljenja i strasnog angažmana,

dakako da nije uvijek mogla osigurati kvalitetni estetski nivo.

Stiže mi pismo za jutra rana.
Poslala ga mala, crna Floreta.
Preletjelo je ono preko Oceana,
i preko mnogih zemalja svijeta
(Iz **Krilatog pisma** E. Bagrjane)

U jačim pjesničkim vatrama, a koje nikakvo prevođenje nije pogasilo, opažaju se obrisi nepravdom pogođenih svjetskih individualnosti: B. Brecht, Cullen, Halas, Hughes, Neruda.

»Kod nas, na Jugu,
u svakom vlaku postoji
poseban odjel za Crnce,
a u autobusu
Crnci sjede otraga...

70

(Iz **Vrtuljka**, J. L. Hughesa)

»Ravnatežu« ovim pjesmama čine nasmiješeni autorski otisci, od ljubavi i ljubomore, preko razglednice prirode i života u njoj, do situacionih viceva. U svojstvu njihovu prevladava domišljatost i oblik napakosti ustaljenog poretka.

Kada bismo se, dakle, na kraju priupitali o prirodi rezultata ozbiljnog Krklečeva napora uloženog u korice ove knjige, ocjena bi bez ostatka morala sadržavat i sve uobičajne attribute dobrohodnosti, uprkos njezinim »tamnijim« mjestima. Dapače, upravo joj ta potonja činjenica daje boju ljudskosti: uz svijetlo — i sjenku.

Ibrahim Kajan

KOMU TO ZURL PRICA?

Marino Zurl: »Mama, kome on to priča«, »Mladost«, Zagreb, 1977.

Marino Zurl ovim nam djelom dolazi direktno iz onoga dijela publicistike koji se, **pošto-poto**, želi ostvariti i tretirati beletristikom. Premještanjem rezultata jednog (novinarskog) napora na drugo mjesto (književno), vidim — i ne samo na ovom primjeru — da se lako može označiti komičnim, da već nije u središtu tugaljivog...

(Najposlije, ovakve »prezentacije za djecu«, osim što nude obilje razloga da se zamislimo nad njihovim pojavama, iznovice osvjetljavaju i osnažuju krilaticu kako je »književnost za djecu« Kaanan, Eldorado, Obećana zemlja antitalentima i posvemašnjoj nepismenosti.)

Dakle, iz profesionalne naravi za svakodnevnim objavljivanjem, Marino Zurl lansira knjiguljak »za našu slatku, malu dječicu«: »MAMA, KOME ON TO PRICA«. Zbilja, komu?

Četrnaest naslova priča i pričica, a od one vrste izmišljenog »realiteta«, do onih »šaljivih«, bajkovita, fantastična obilježja, dostojno pokrrijmo upitnicama: komu, čemu i zašto sve ovo?!

Ispisujući svoje proze, Zurl, gledajući površno, radi to dosta vješto (ta, za djecu je!): vrlo lagano, tečno, čitko. Ali, u pročitanoj (laganom, tečnom i čitkom) — avaj — ništa ne zatičemo (ukoliko zanemarimo zastrašujuću bjelinu teksta).

Vraćati se u **sretno doba djetinjstva**, česta je pojava u djetinjastih pisaca. Tako, recimo, otpočinje i Zurl čelnom novelom »Ljubav« (romanca autorova djedice i bakice kada su bili mali, mladi) — pustom, nedoživljenom i nezgrapnom. Spo-

menuta nezgrapnost očitavala bi se u sumnji ispravnog smještanja vremenskih razina, i, nadalje, u stilskom dar-maru, te bi se dalo zaključiti da mu (ne)logičke mrlje rukopisa postaju vrlinom... Pročitajmo nekoliko rečenica iz spomenute proze:

— Onako lijepo mlad baš kao i ja u doba kad još nisam poznavao tvoju mamu i kada se još nije znalo kad ćeš ti doći s rodom na naš prozor. (str. 7)

— Bacili bi kamenčiće u rijeku, maštali... zadirivali prolaznike (...). tako je veseo živio tvoj prađjed.

Ili ovaj primjer. Zurl pripovijeda iz vremena prve ljubavi onih čiji je potomak:

— Baka je izašla iz svoje kuće i začuđeno se okretala oko sebe. Iznenada je u vrtu začula djedov glas:

— Volim te bako!... Znaš li da te volim jako!...

Još neuvjerljivija bila bi pričica s nekoliko momenata fantastičnog ozračja (kao što su i **Sat**, i **Radio**), pod naslovom **Roda**. Signali naslova daju naslutiti i njezinu fabulativnu stranu: dolazak djeteta na svijet. Ni u njoj se, dakako, ne zaobilaze uočeni felš-momenti strukture narečena narativnoga oblika.

Autorovo tendenciozno uznastojanje k obroncima humornoga — nemotno je, jalovo, a nerijetko i otužno. Možda je najuspjeliji pokušaj takve vrste (tek) naslućen u tekstu **Grah**, a zasnovanom na rukavcu situacione komike. Međutim, kada se (iole!) pokuša zaviriti u junaka priče, u dječaka koji pomaže djedu saditi grah, dolazi se do sasvim suprotnog zaključka: profiliranost nje-

gova je namještena, zdrava pamet pretače se u nonsensnu akciju.

I tako dalje.

Ako bismo poželjeli, **uprkos svemu**, izdvojiti svjetlije trenutke djela Marina Zurla, išlo bi to na ukazivanje jedne jedine priče, ostvarenja vrijedna pažnje: **Camac**. Na nekoliko stranica Zurl će plastičnim izlaganjem sugerirati čitatelju, bez slatkopjevne patetike i »primjenljive« lakoće, cjelovitost jedne dječje avanture položene na fon, njemu najbliže, mediteranske obojenosti. Napokon će, kroz nju, uspjjeti približiti se zamisli koja ga je, valjda, tjerala da ispiše stotinjak stranica okrenutih znatiželjnim i zamišljenim očima djeteta.

Dakako, sve je to premalo da bi se prihvatila ova krhka tvorevina: zar se ne pamti »da je i najbolje — jedva dobro za djecu.«

Očiti nespোরазум.

Ibrahim Kajan

»LIPA« — DOBITAK KNJIŽEVNOSTI ZA DECU

Boro Pavlović: »Lipa«, Naklada »Mladost«, Zagreb, 1977.

Stihobirka hrvatskog pjesnika Bore Pavlovića, naslovljena po prvoj pjesmi u knjizi, »Lipa«, a koju sada imamo pred začuđenim očima djeteta — zacijelo je dvostruki dobitak: za biblioteku »Vjeverica« i za samu književnost okrenutu djeci.

Što se tiče narečene biblioteke, odmah valja spomenuti da ova knjiga namiče trećeg »prijelomnika«, nakon pjesnika ovdašnjih relacija Viteza i Baloga.

Promičući stranicama Pavlovićeve knjige i površno zapažanje će kazati: istovijetna je njegova duhovita, krilata pjesnička ruka ispisivala ru-

kopis i ovaj, za djecu, i u drugim zbiricama, za odrasle. Hoću reći: pjesnu za dijete autor je usmeravao (i pretežno ostvarivao) postupkom imanentnom artistskom neimarstvu s konačnicom što se rastvara i pretače u sluh čitatelja — razložnom, uvjerljivom i trajnom.

Pavlovićeva pjesma, tradicionalna u tematskom slijedu, tek se razlaganjem u motive, u mikroskopske snimke ideja povezanim tananim nitima leksičkog fluida — opire toj istoj tradicionalnosti, ostvarujući novu dimenziju, onu što se razabire u odrednici: svoja, samobitna.

Budući nisam sklon djelidbi Pavlovićevih pjesama na »ovo i ono«, ipak mi se kroz »Lipu« neprestance nameću (po poeziji primjerenim moćima), dvije ravni, dva paralelna svijeta, bolje: svojevrsni dualizam uočljiv (tek) zamišljanjem putova i provodnika sugestivnih značenja polivalentne difuznosti — **do djeteta**. Zato bi, uvjetno, na jednoj strani stajale pjesme prijemčive pretpostavljenoj prostranosti malodobne duhovnosti, a na drugoj stihovi primjereni izgrađenijim, osjetljivijim, oštromnijim prirodamama sposobnim da prihvate mnoštinu informacija metaforičkog okoliša. U potonjem slučaju, predlažem nekoliko stihova iz **Mrava** (adekvatnog grafičkog rješenja, ritma i zvukovnosti što izvire iz glasovnog osnova):

Gle:
tratinčice
već
sniježe
i vriježe
prebiru
mreže
Bič trava
koncima
nogu
žeže.

Sigurnost i pouzdanost zvukovnog sloja, ne odustaje od znakovnog, priliježu jedan drugom sprječavajući ispraznost jezičke igre (»Voda se dobro kupala/ voda se dobro okupala) voda se dobro oprala. a onda je stala) na sam hrbat (i vrat/ plave grive vala) i baš joj hvala«. — **Voda se dobro okupala**); otuda pjesnikova lapidarnost, kao sa stečka prepisano, kao ishitren snimak, koji, kad jednom promakne — više se ne vraća.

»U kolo smo se ulovili
i sve smo ruke polomili.
(Kolo)

Miš je mališ.
S njim se šališ!
(Miš)

Ljubav mačke i miša —
ljubav je najviša!
(Mačka i miš)

Da je pjesništvo Bore Pavlovića smireno, bez naglih ključanja i vrućaka vidljivih euforija, dojam je izvanjskog gledanja: unutar prigušenih tvorevina skrivenih sličicama, senzacije poetskih vizija ocrtavaju svijet Dobra koji je ipak tu negdje. Poslušajmo ovu pjesmu —

On leži potrbuške.
Njemu janjci
na koljena
sjedaju,

njega potoci
u oči gledaju,

njemu obronci
pripovijedaju.

On leži potrbuške.
Njega gledaju
šarke
i bjelouške,
ali ga ne ujedaju.
(Čoban leži potrbuške)

Dakle, iako izdijeljena na formalne cikluse (**Lipa, Tišina, Mrav, Slikovnica, Konji i kola, Stadion i Zagrebački vrtuljak**), a što joj dakako omogućava tematska izbirljivost i raznovrsnost, ova knjiga asocijacija, bogato razuđene imaginacije, bujnog jezika, razigrane leksike koja nuka, nagovara u moguće priče koje se prostiru iza zbilje i upitnosti stihova upućenih svakom djetinjstvu.

Ibrahim Kajan

BAJKA I SLIKOVNICA DETINJSTVA

Nasiha Kapidžić-Hadžić: »Liliput«.
Školska knjiga, Zagreb, 1977.

Sećanja, uspomene iz detinjstva, daleki predeli života i snova, okrilja ljubavi i nežnosti, zavičajna pitomina, najlepša postojbina u koju se, »uz lanac godina unazad«, čovek pokušava da vrati, označeni su jednom rečju — Liliput, imenom čudesnog ostrva iz Svištovih »Guliverovih putovanja«. No, nova knjiga pesama za decu Nasihe Kapidžić-Hadžić pozajmicu za svoj naslov pretočila je u rukavce malene događajnosti i kantilena, koji, takoreći, šapatom kazuju o mogućnostima transfundacije nekadašnje čistote i prvobitnosti. Tridesetak pesama, ilustrovanih izvanrednim crtežima Mersada Berbera, čine niz poetskih medaljona, čije su odlike lepa srebroglasa reč, tanana mrežica oblikovanih zapisa o gradu kog Vreme nije moglo da sačuva, ali koji još živi »u tami i svjetlu« očiju koje su ga jednom, davno, za svagda upile, ponele.

Međutim, umesto ispovednih senčenja i nostalgijom obojene osećajnosti, sugerišući idiliku Liliputa,

pesnikinja svoje čitaoce, uz diskretno naznačene a pokadšto i humorne osmehnute odstupnice, upućuje na vlastiti put maštanja, na uzlet u visine. Kapije Liliput-grada otvorene su širom, a visije pesničkog i dečjeg zanosa i slikotvorstva su nemerljive.

Liliput je » sav od plavih putokaza«, reka u njemu je usmerila »jato zvona«, oko njega je »zeleni nedogled«, po njemu »pljušte sitni srebrnjaci« kiše, a samo ponckad, za kratko, »potok suza zatreperi«; Liliput uvek »budan čeka da mu lice ozare« večernji svici i zlatna cvat leta, u njemu ima priča »više nego kapljica rose«, sa njegovim stanovnicima cveće razgovara, »s njim pjeva, prozor im otvara«; Liliput je »polje igračaka«, skrovište sanjara, slikara i pesnika, »slikovnica živa« vašarskih šatri i vrteški, »toplo obdanište želja«; tamo su kujundžije tkači i vrači, na njihovim čepencima je »vazda parče neba ozvezdana«, a svim i staro i mlado, crtaju, boje »i vezu ono što je u njima zlatno«; u svim ljudima je skriveno »i veliko i maleno«, »u svakom ima krilato nešto«; Liliput čuvaju majke i sve što život čini spasavaju »od kradljivca zaborava«.

Slikopisi Nasihe Kapidžić-Hadžić i njihov melodični sklad, koji izražava lirske trenutke a u isti mah inspiriše i oduhovljava likovne arabeske, od prve do poslednje stranice na istoj su harmonijskoj lestvici, u jedinstvenom prostoru sa svojevrsnim ornamentalnim oznakama, na slici, no sa projekcijama opšteg značenja »večne teme« detinjstva i njenog osadašnjavanja, u osećajno-misao-
nom kontekstu.

U takvoj postavi, kamernog vida, sve je izvezeno srmenim nitima, čitko i izbirljivo (izuzev u ponekim fragmentima sa odveć upotrebljavanim ukrasnim dodacima).

74 Osetljivi čitalac ove poezije, koja je i sama »živa slikovnica« i tanano povesmo, nalazi se u zamamnom okruženju, sve dok ne dođe do poslednje pesme, koja je pesničko objašnjenje, dopuna uvodnog pisma čitaocu o postojanju-nepostojanju Liliputa, razrešnica vilinskog kola i prazničnog osvetljenja nežnih reči toplog pesmokaza: da je, u stvari, cela knjiga jedna jedinstvena bajka, u kojoj je ono što je bilo iz te davnosti pesmama dozvano. A nama ostaje da kažemo, zajedno sa pesnikinjom, da između drugih čovekovih osećanja produžnu moć ima i ono, koje — u svetu mnogih antibajki, od kojih je ustrojen, valjda, ceo potonji život — vraća bivše dečake i devojčice u svoju malu domaju, u bivši grad, u oazu, na ostrvce »zelenog nedogleda«.

Tamo gde su bile ucrtane »školice«, gde su sada nova dečja igrališta.

Vezeni, vitki most poezije Nasihe Kapidžić-Hadžić, kao i u njenim dosadašnjim knjigama za mlade tako i u zbirci »Liliput«, nadilazi veliku reku svakidašnjeg života, natkriljuje tamne virove i plićake, sa sure obale prelazi na zelenu i cvetnu. Pitanja koja bi se, posle ovog zaključnog kadra, mogla postaviti zahtevaju opširniju kritičku elaboraciju.

Jovan Dundin

PESNIK ŽIVOTNIH DETALJA

Gvido Tartalja: »Moj časovnik nije kao drugi«, BIGZ, Beograd, 1977.

Jedan od tih stvaralaca za decu, onu najmlađu, jedan od onih koji nije ni na spiskovima za velike nagrade ni na programima festivalsko-reklamerskih institucija jeste Gvido Tartalja, čiju novu pesničku knjigu **Moj časovnik nije kao drugi**, kao i njegove ranije zbirke i knjige, odlikuje jedno nenametljivo govorenje o svetu svakodnevnog života i življenja u okviru roditeljskog doma, ulice i parka, životinjskom svetu i svetu prirodnih izmenjivanja.

Možda se baš za ovog pesnika može reći da mu je pesnički oblik najbliži obliku svakodnevice o kojoj piše, da mu je pesnička reč otkinuti komad stvarnosti, da pesničkim rečima ne iznuđuje i zalučuje već stvara biće detinjstva, prepoznatljivo u realnosti, u sitnim pojedinostima koje čine život detinjstva i život sveta u celini.

Tartaljin časovnik nije, otuda, neko kosmično čudo, neka monstrumna tvorevina kakve nalazimo u izobilju u poezijama drugih naših pesnika za decu, već jednostavna ljudska naprava koja »rekord drži« jer je od svih drugih — brži. Toliko je vredan i radan — »po dva dana / pređe za dan«.

To je taj isečak prave stvarnosti, detalj proziran, čist i jasan kao kap, sitna svakodnevna vrednost žića kojom Tartalja ispunjava prostor svoje pesme što se događa primereno tom detalju, toj zgodī, toj istini od koje živi kao pesnički oblik i misao.

Tartalji nije svojstveno kalamburno personificiranje, koje može biti pesnički trenutak, blesak samo, nisu mu svojstvene pesničke igrarije koje nemaju predložak, osnovu u stvarnosti, nije mu svojstvena nepotrebna i banalizovana pesnička laž, imitiranje nekih nepesničkih tajni, ali mu je zato itekako stalo do onoga što se događa u srcu, u središtu svakog detinjstva, svake porodice, svakog doma. Njegov deda nije strašni dekač iz unakarađenog narodnog usmenog ili pismenog tvoraštva, već »čovjek tih i pažljiv« koji više voli da je s decom nego da je sam, mada je nas dece, pesnik kaže, puna kuća, čak dvanaestoro, a tu je i Jasna kojoj deda mora da objasni »Zašto pčele nisu bele zašto mravi /nisu plavi/, Zašto nisu hitre laste ružičaste, zašto vrane /nisu žute ko banane, Zašto nisu rečne mreše /sve crvene, /zašto srne nisu crne, i što jelen nije zelen«.

Sličan dedi je i tata koji mora da nacрта »sada vranca, sada hrta/, miša, žapca, malog mrava/, pa mačora kako spava, /crnog tvora vevericu i krticu/, puža, pčelu, ovcu kozu i gazelu« i još mnogo toga zbog čega se »za glavu hvata«, ali u čemu nema ničega neprirodnog, neistinitog, neprepoznatljivog za svet detinjstva i svet dečje stvarnosti.

Tartalja je majstor prenošenja u pesničku sliku čistog doživljaja detinjstva, majstor oživljavanja pesničke slike koja, oživljena, jeste pogled u javu, u jedan ugao odmotavanja života kakvim živimo. Jedan takav primer nudi nam i pesma **Deda-Matin lov**:

Svaki put kada deda Mate
s pecanja se kući vrati
njegov mačak (crna glava,
telo, noge, a rep beli)
odmah priđe,

pa se onda umiljava
deda-Mati
i u njega
dugo gleda
i ne trene
ko da veli:
»Je li, deda,
hoće l' biti
šta za mene?«

Tartalja je veliki poznavalac svakodnevnih psihologija deteta, odraslih ljudi, životinja i prirode, poznavalac psihologije različitih profesija i zanimanja, poznavalac psihologije mladosti i starosti i to mu omogućava da gradi onu vrstu poezije koja je živ dodir sa životom, a ne lažna i hladna senka nepostojećih oblika i nepostojećih stvarnosti. Ovu poeziju cenimo najviše po toj njenoj karakteristici, po njenom vidu i sluhu za dramatiku zbivanja, za radosti postojanja. Ova poezija nije nadobudan govor nekog sveznajućeg mudraca niti veštačko viračarsko naklapanje, već pošten napor da se čitaocu dočara atmosfera njegovih godina, atmosfera njegovog ponašanja, atmosfera njegovog doma, čega on možda i nije svestan zauzet svakodnevicom svoga delanja u naznačenim i drugim prostorima. Tartalja ume da kao tajnu otkriva detetu njegovu rođenu dušu, njegovog rođenog oca ili dedu, mačka ili brata, a ta tajna je u stvari preciznošću i realističnošću reči pogođena suština životnih pokreta i promena, narastanja i izmenjivanja.

Tartalja, međutim, zna da napiše i isforsirane stihove, gotovo reklamске obrasce govorenja, kao na primeru pesme **Sladoleđžija**, zna da ostane na nivou dosetke, površne slike stvarnosti, kao na primeru pesme **Silan glas**, zna da nepotrebno, do ponavljanja, varira teme i motive, kao temu i motiv mora, kapetana i

Jađa, zna da i sam padne pod uticaj koji vodi izmišljanju i izmaštavanju, ali je sve to u poređenju sa pravim vrednostima koje njegov pesnički rukopis nosi zanemarljivo. Te vrednosti se mogu porediti sa vrednostima Zmajeve poezije, pa se otuda i nameće zaključak da je Tartalja možda jedini izdanak Zmajjovinskog pesničkog korena koji je nastavio da se razvija prirodno i dovoljno samosvojno i originalno. Tartalja je od Zmaja mogao naučiti da je suština poezije stvarnost i savremenost detinjstva, da se savremenost dečjeg sveta ne može nadoknaditi slutnjom budućih savremenosti, da svaka buduća savremenost sadrži u sebi vrednosti prethodnih, da dete uvek prolazi fazu početka, da je svako detinjstvo prožeto početkom i da ga mora doživeti ma u kakvim okolnostima se razvijalo. Dete pita »Zašto je nebo plavo?« i danas isto kao što je pitalo pre hiljadu godina i kao što će pitati kroz hiljadu godina, a to je ta faza početka karakteristična za Zmaja, a karakteristična i za Tartalju čije su pesme, one najbolje, primer ravnoteže, usaglašenosti jezika i jezičkih oblika, s jedne, i stvarnosti detinjstva, stvarnosti sveta detinjstva, s druge strane.

Dragoljub Jeknić

NOVA KNJIGA O KNJIZEVNOSTI ZA DECU

Voja Marjanović: »Dečji pripovedači«, Dečje novine, G. Milanovac, 1977.

U vreme brzog razvoja savremene književnosti za decu korisna je svaka knjiga koja tu književnost prati, proučava i ocenjuje, a takva je nova knjiga Voje Marjanovića.

Ovaj neumorni kritičar, poznat

po brojnim kritikama, prikazima i člancima objavljenim u najeminentnijim časopisima, objavio je do sada sedam vrednih knjiga o književnosti za decu. Ova najnovija, osma knjiga predstavlja plod desetogodišnjeg istraživanja, proučavanja i prikazivanja književnih dela za decu. Reč je o zbirci tekstova objavljenih od 1963. do 1973. god. u raznim listovima i časopisima. U tim tekstovima Marjanović je obradio najvrednija prozna dela pisaca za decu: Mate Lovraka, Branka Čopića, Arseno Diklića, Dušana Kostića, Slavka Janevskog, Mirka Petrovića, Danka Oblaka, Branka V. Radičevića, Stevana Bulajića, Alekse Mikića, Ele Peroci, Anđelke Martić i Aleksandra Popovića. Baveći se pojedinim ili samo najvrednijim delima navedenih pisaca, Marjanović je u objavljenim tekstovima, nastalim u različitim vremenskim periodima, prilagođavao svoj metodološki pristup piscu i njegovom delu, zbog čega su nastale uočljive razlike u načinu interpretacije.

No, i pored razlike u metodološkom pristupu, u načinu interpretacije, pisac ove knjige nastoji i uspeva da na relativno malom prostoru predstavi i oceni veliki broj dečjih pripovedača. Ne upuštajući se u iscrpnu i svestranu analizu književnih dela, zadovoljavajući se konciznim prikazom tema, motivskog miljea, esencijalnih poruka, uspehlikih likova, kompozicione strukture i romaneskog pripovedanja, Marjanović propušta kroz svoj kritički filter odlike dela i mišljenja kritike da bi istakao ono što je u sadržajnom, idejnom i umetničkom pogledu najvrednije u delu. Na tome on zasniva svoj konačni pošten, nedvosmisleni, precizni, sigurni sud o piscu, vrednostima njegovog

dela, mestu i značaju u književnosti za decu. Pri tome on pronalazi sigurno merilo i prave reči kojima ne samo izriče već i nijansira svoje sudove. Tako, na primer, o delima za decu sa tematikom NOB-e, on vrlo precizno nijansira svoje sudove ukazujući na specifičnost i vrline Čopićevog, Diklićevog, Kostićevog, Oblakovog i Mikićevog dela. Slično tome, ističe specifičnosti i vrednosti književnih dela fantastičnog karaktera kao što su dela Branka V. Radičevića, Slavka Janevskog, Voje Carića, Vidoja Podgorca i Ele Peroci.

Nadalje, u njegovoj knjizi zapaža se i težnja ka objektivnosti i dobrotomernom postavljanju »stvari na svoje mesto«. Sumirajući podeljena mišljenja Lovrakovih ocenjivača, oni koji su mu zamerili, pored ostalog, prenaplašenu pedagošku tendenciju i idealizaciju i onih koji su, priznajući izvesne nedostatke, isticali vrednosti njegovih romana, Marjanović ističe realizam, humanizam, stvaralački optimizam i značaj Mate Lovraka za afirmaciju i razvoj književnosti za decu.

Procenjujući književna dela koja su predmet njegovog interesovanja, Marjanović ne izbegava da ukaže na nedostatke jer je njegov kriterijum nepristrasan, jednak prema svim piscima, pa dela meri istim aršinom«. Ali, i kad zamera, on nastoji i da pokaže razumevanje, pa čak i opravdanje za slabosti pisca ili pojedine nedostatke njegovog dela.

Takva Marjanovićeva panorama priznatih dečjih pripovedača, u kojoj su istaknute njihove vrline i mane, neosporno je korisna kao vredan pokušaj sistematizacije sudova o jednoj značajnoj oblasti književnosti za decu, ali nije potpuna. Svestarloga, autor nagoveštava u napomeni uz ovu knjigu da će objaviti i dru-

gu knjigu **Dečjih pripovedača**, u kojoj će prikazati i oceniti dela i drugih dečjih značajnih pripovedača koji nisu obuhvaćeni ovom knjigom. Tek sa tom drugom knjigom panorama naših dečjih pripovedača biće potpuna i utoliko korisnija.

No, i ova knjiga predstavlja značajan doprinos proučavanju književnosti za decu koji će privući pažnju ne samo čitalačke publike nego i književnih istoričara i kritičara, a može korisno poslužiti i kao priručnik za ovu oblast književnosti za decu.

Zvonimir Opačić

NEIZMIREN DUG

Slobodan Marković: »Dvanaest meseci«, Vuk Karadžić, Beograd, 1975.

U propratnoj belešci na kraju zbirke **Dvanaest meseci** Slobodan Marković objašnjava deci zašto je počeo da piše za njih, kako je u poslednje vreme kod nas to postao običaj, ali njegovo objašnjenje je uglavnom stereotipno i konvencionalno: **»Uvek sam želeo da na neki način opišem za decu današnjeg sveta kako smo mi provodili detinjstvo. Smatram da to nisam dovoljno uradio. I da je to moj dug...«** Treba odmah reći da nismo od jednog pesnika očekivali stilsko-jezičke nekorektnosti, a još manje motiv bez dovoljno težine i ubedljivosti. Deca jesu radoznala i otvorena kad se spomene detinjstvo njihovih roditelja (i odraslih uopšte), ali mališani očekuju uzbudljive priče i neobične događaje u zamenu za svoje poverenje. Deca žele avanture duha i vragolije mašte kao nagradu za strpljenje.

Šta od svega toga nudi Slobodan Marković svojom knjigom?

Uvodnom i najdužem ciklusu pesama u zbirci (**Dvanaest meseci**), po kojem je ona i nazvana, nedostaje stvarna doživljenost i spontanost, pa je u odsustvu razigrane mašte Slobodan Marković potegao za bizarnim i nategnutim slikama i poređenjima prema kojima deca ostaju ravnodušna:

JANUAR je jako izdužena ličnost...

FEBRUAR je sumnjiv kao karakter...

Bagrem je go
kao bez morala...

78 **APRIL** je harmonikaš kome se ne
zna ime...

JUN je domar **OSMOLJETKE**
I ne samo nje.
Svake škole u gradu.

On i noću zna gde dvojke
i trojke retke
piju limunadu...

OKTOBAR je Gospodin u crnom
odelu
koji pažnju svu poklanja amrelu...

NOVEMBAR je saobraćajac
kome na širitu spava vrabica...

I sve u tom stilu. A šta je sa pesnikovim obećanjem da će opisati svoje detinjstvo?

Ciklus **Mlin na reci** čini samo jedna pesma (**Mlin na bistroj reci**) ali ni u njoj od pesnikovog detinjstva ni traga, mada bi za decu »današnjeg sveta« mlin mogao da bude mesto za neku lepu bajku.

Tek na kraju ove zbirke pesama za decu Slobodan Marković je bio blizu svome obećanju: **Pesma o snežnoj večeri** zaista je inspirisana detinjstvom. U toj pesmi Marković je današnjoj deci priznao da **pomalo navija za jedan stari stil** ali ima mesta sumnji da su ga ona razumela, a još manje je verovatno da će ih ubediti kako je u tom detinjstvu bilo više poezije nego u njihovom.

Knjiga pesama za decu **Dvanaest meseci** Slobodana Markovića proći će nezapaženo pored čitalaca kojima je namenjena, pa tako njegov dug deci, očigledno, ostaje neizmiren.

Stevan Micić

KONFUZAN PJSNIČKI SVIJET

Dragiša PENJIN: Dečja Mislionica, »Grafos«, Beograd, 1976.

Ima knjiga koje, kad ih pročita-
mo, ne ostavljaju gotovo ninakav
trag na čitaoca.

Jedna od takvih knjiga je i **Dečja mislionicica** Dragiše Penjina. Penjin pripada onoj vrsti pjesnika koji žele da stvore osobenu poetiku, ali koji to ne ostvaruju. Penjinov pjesnički svijet je složen, zatvoren i neujednačen.

Sam naslov **Dečja mislionicica** nije najadekvatniji, ma koliko on bio povezan sa tkivom izrečenog unutar pjesama. U semantičkoj ravni je nametnut i nosi dah arhaičnog.

Penjin djetetu dodeljuje ulogu putnika koji se kreće kroz predjele imaginarnih položaja, zapisujući pri tom njegove odnose prema datom svijetu. Tako se rađa određeno mišljenje koje prerasta u didaktičnost ili poruku. Ta, konačna poruka uvijek je humana i čovječna. **Podvrga-**

vajući sve konačnoj poruci, Penjin suzuje pjesnički svijet na jednu ravan bez jačih spoljnih efekata pjesme. Ali, da li dijete uvijek samo to hoće i želi?

Penjin u ovoj zbirki često pjesmu podvrgava nasilnoj rimi gubeći tako ritam, melodičnost, a ponekad i potrebnu pjesničku naraciju.

To su već konvencionalne, otrcane i istrošene rime (npr.: krevet—drevet, tata—barata, vešto—nešto, tužan—ružan, mota—plota itd.) koje pjesmi daju samo prividnu tečnost.

Takvih ustaljenih rima, poredbi i nedovršenih slika kod Penjina ima na pretek.

Pjesma mu je konfuzna stiha, razbijena rimom »po svaku cijenu«, nepovezana, bez unutrašnjeg elektriciteta.

Ovaj ponuđeni svijet je već izbljedjeo, naivan, i nezanimljiv. Pjesma treba da zagrije dijete, da ga osvoji, da mu pruži bogat i zanimljiv svijet, da uzbuni njegovu maštu, a za to Penjinova pjesma nema snage.

Penjin je pjevajući o željama djetce otišao u banalnosti, razgolitio je imaginarno i učinio ga smiješnim (pjesme **Krevet, Tata**).

On često nespretno gradi stih, nefunkcionalno ga razlama, unosi nelogične ili daleko spojive poredbe, izlama slike, ubacuje u njih sve i svašta ne pazеći na konačno značenje:

»Da sam moler, brat od tetke
svake četke,
šarao bih šare retke
one što se stalno smeše,
koje teše,
sama sunca i proleća,
ruže, cveća.«

(Moler)

ili:

»Da sam flota što se mota
preko mora kao, plota,
čutalica, lutalica
u čoporu krstarica,
letilica sa nosača,
ljutih zverki torpiljerki
i luckastih razarača
što pučinu pramcem vezu,
plovila bih na oprezu...«

(Flota)

Sasvim je vidljivo da Penjin malo radi na strukturi pjesme, on je ne razmatra kritički i ne uviđa njen konačan, mogući oblik. Njegova poezija se kreće u krugu poezije koja nema svoju autentičnost, koju na pretek srećemo po listovima i časopisima za djecu.

Prolaznu ocjenu ove zbirke moglo bi dobiti samo nekoliko pjesama u kojima je Penjin dao najbolje sebe kao pjesnika.

To su bolje pjesme gledajući ih samo u **poređenju sa ostalim pjesmama: Nos, Kalauz, Kavez, Kustos i Vojnik**.

Iako je Penjin do sada objavio nekoliko knjiga za djecu i sa njima ušao u književnost, ipak, sudeći po ovome, njegov boravak u predjelima poezije za djecu je dosta nestabilan, a obogaćivanju njenih savremenih tokova doprineo je zaista malo, gotovo nezatno.

Nikola Vujčić

joachim nowotny (joachim nowotny)

razmišljanja o dečjoj književnosti nemačke demokratske republike

1. Tradicija

80

Dečja literatura Nemačke Demokratske Republike (NDR) proističe, uglavnom, iz tri izvora. Prvo, oslanja se na najbolje tekovine građanske nemačke dečje i omladinske literature. Drugo, s pravom se ponosi nekolikim značajnim pojavama internacionalističke proletarske dečje literature na nemačkom jeziku području koje karakterišu npr. dela Aleksa Vedinga, nastala dvadesetih i početkom tridesetih godina našeg veka. Treće, dečja literatura NDR počiva na temelju sovjetskih knjiga, namenjenih ovom čitalačkom krugu, na temelju koje se posle 1945. u NDR stalno proširivao zahvaljujući živahnoj prevodilačkoj delatnosti.

Danas, gotovo tri decenije posle pojave antifašističke i suštinom svojom ka socijalističkom društvu usmerene dečje i omladinske književnosti, već možemo govoriti o nekim tradicionalnim linijama koje se pružaju otada pa sve do današnjih dana.

2. Organizacione pretpostavke

Pretežan broj svih dečjih knjiga za različite uzraste od 14. godine života izlazi kod izdavača **Kinderbuchverlag Berlin**. (Dečja knjiga), a za

uzraste iznad 14 godina (dakle, za omladinu) u izdavačkoj kući **Neues Leben** (Novi život) u Berlinu. **Kinderbuchverlag** objavljuje godišnje oko 100 novih naslova i oko 200 ponovljenih izdanja. Prosečni tiraž iznosi oko 20.000 primeraka; međutim, mnoge knjige su već odavno prešle granicu od milion odnosno dva miliona. **Kinderbuchverlag** pripada pionirskoj organizaciji »Ernst Thälmann« dok izdavačkom kućom **Neues Leben** rukovodi Centralno veće Slobodne nemačke omladine (Zentralrat der Freien Deutschen Jugend).

Kinderebuchverlag izdaje, takođe, teorijske radove iz oblasti dečje i omladinske književnosti. Tako je objavio istraživanja o istoriji nemačke i istočnonemačke dečje književnosti, kao i prikaz uticaja sovjetske literature na razvoj u Nemačkoj Demokratskoj Republici.

Kod istog izdavača izlaze kvartalno »Prilozi dečjoj i omladinskoj literaturi« (*Beitrag zur Kinder- und Jugendliteratur*). Pored teorijskih istraživanja, ovaj časopis donosi portrete autora i izveštaje o međunarodnoj dečjoj i omladinskoj literaturi, dok je priličan deo posvećen recenzijama i tekućoj bibliografiji.

Na međunarodnom planu dečja literatura NDR zastupljena je preko

Kuratorija za socijalističku dečju literaturu sa sedištem u Berlinu, a postoji i Centar za dečju i omladinsku literaturu koji se bavi svim naučnim i organizacionim pitanjima unutar zemlje. Autori dečjih knjiga organizovani su po okružnim aktivima Saveza književnika, dok se Centralni aktiv za dečju i omladinsku književnost nalazi pri Predsedništvu Saveza književnika. Jedanput godišnje održavaju se Dani dečje i omladinske literature, i to svaki put u drugom okrugu. Tu se autori sastaju sa svojim čitaocima; tu se na teorijskoj konferenciji vode razgovori između svih tvoraca i distributera dečje knjige; tu se razvija saradnja sa pedagozima; a od pre nekoliko godina tu su uključeni takođe autori koji oblikuju dečje knjige (na prvom mestu slikari-grafičari).

Društveni položaj dečje književnosti i njenih autora

Beletristička literatura je posle 8. zasedanja SED stekla još veće društveno priznanje. Kako se dečja literatura NDR smatra prirodnim sastavnim delom nacionalne literature, to se poboljšao i društveni položaj njenih autora. Tako su zaslužni autori dečje i omladinske knjige počeli dobijati značajne nacionalne nagrade; Akademija umetnosti NDR, koja nosi ime Aleksa Vedinga, osnovala je nagradu za dečju i omladinsku književnost i dodeljuje je svake godine.

O najboljim delima i njihovim autorima objavljeni su prikazi u 11. tomu Nemačke istorije književnosti (koja je posvećena književnosti NDR).

Između autora dečjih knjiga i pišaca takozvane književnosti za odrasle nema više nikakve granice. Mno-

gi poznati pisci pišu kako za decu tako i za odrasle. Dok su se jedni specijalizovali za određeni krug čitalaca, dotle drugi povremeno prelaze i na druga literarna područja.

Razumljivo je da integracija dečje književnosti u nacionalnu književnost nije mogla proteći bez velikih napora njihovih stvaralaca i distributera. Na sam taj proces je pozitivno uticala takođe povoljna kulturno-politička klima koja kod nas vlada od početka sedamdesetih godina.

Društveni položaj autora dečje knjige u NDR

Društveni status autora dečje knjige je uglavnom dobar. Neki su redovno zaposleni u izdavačkim kućama, ustanovama i sl.; neki predaju kao nastavnici u školama, dok se većina pisanjem bavi kao slobodnom profesijom. Svi imaju ista prava u odnosu na državne i društvene mere za unapređivanje literature kao i pisci koji pišu za odrasle. Visina tiraža i broj ponovljenih izdanja iz oblasti dečje literature veći su nego li u ostaloj beletristici. Što se pak tiče visine honorara, tu između jednih i drugih nema nikakve razlike.

Mnogi naponi kako Saveza književnika tako i Vlade usmereni su na podizanje podmlatka. Među studentima Instituta za književnost Johannes R. Beher u Lajpcigu, gde se usavršavaju mladi pisci, nalazimo redovno i autore dečjih knjiga. **Dečja knjiga** dodeljuje svake godine nagrade uspešnim debitantima. Ministarstvo za kulturu raspisuje svake druge godine javni konkurs za najbolju dečju i omladinsku knjigu, a učestvuju prevashodno mladi autori.

Problemi razvoja dečje književnosti u NDR

Dečja literatura naše zemlje morala je prevazići dve stvari: nasleđe građanske nemačke literature i nasleđe rane literature NDR. Ovde se misli na ranije uobičajeno odvajanje dečjeg sveta od sveta odraslih u knjiži i na tesno povezivanje dečje literature beletrističke prirode sa pedagogijom.

Čak i ozbiljna građanska nemačka dečja literatura (bolje reći: upravo ona!) stvorila je jedan nadriautonoman dečji svet. U njoj se odrasli nisu javljali kao aktivni literarni likovi, već su nastupali kao neka vrsta deus ex machina, te uređivali i usklađivali stvari ako bi se odnosi između dece zapetljali u nerazmrsiv čvor, tj. ako dečje društvo ne bi samo moglo da nađe rešenje problema. Jasno je da se zbog takve metode stvarni problemi, koji pokreću društvo i njegove članove, nisu iznosili. U najboljem slučaju, u dečji svet su prenošeni modeli iz sveta odraslih; i to je onda, po pravilu, bio svet odraslih koji je odgovarao nekom idealu a ne stvarnosti. Tako su upravo oni najbolji predstavnici građanske dečje literature hteli svojom metodom da mlađe čitaoce sačuvaju od teškoća, nepravdi i grozota stvarnog života u kapitalističkom klasnom društvu.

Mlada dečja literatura NDR smatrala je od samog početka svojom dužnošću da realni život društva i njegovih članova predstavi umetničkim sredstvima. Otprilike sredinom šezdesetih godina moglo se konstatovati da je i ona počela da isključuje znatan deo sveta odraslih. Tako je nestala generacija roditelja omladin-

skih ili dečjih junaka. Autori su se naprosto lukavstvom oslobađali onih protagonista koji su u stvarnom životu bili, doduše, glavni pokretači razvoja, a koje je umetnost dečje literature ipak izostavljala: odmah na početku knjige oni bi ih poslali na neki kurs, na montažu u neki daleki kraj ili ih pa jednostavno pustili da umru. Za ovaj period je bila karakteristična i jedna izrazito dedina i bakina literatura. Pogotovo je deda igrao veliku ulogu. Vidimo ga kako, ponovno, štiti svoje unuča od raznih strahota. Naime, kod te vrste literature radilo se prvenstveno o veoma starim dedama i bakama, o ljudima, čakle, koji u stvarnom razvoju društva nisu mogli više učestvovati aktivno već samo marginalno i mudrujući (današnja generacija deda i baka je kod nas veoma mlada.)

U međuvremenu su se potpuno izmenila socijalna i ekonomska osnova društva; nestala je potreba da se deca zaštićuju od bilo koga i bilo čega. Socijalističko društveno uređenje, koje je sištinski i pojavno humanističko, može sve svoje probleme da učini predmetom umetnosti, pa tako i predmetom umetnosti za decu. Zajedno sa kritičarima i naučnicima, autori su veoma brzo otkrili grešku u svojoj metodi. I kao posledica toga javlja se veći realizam u dečjoj književnosti koja je, opet, sa svoje strane omogućila proširenje fantastičnog i legendarnog elementa.

Danas, u najboljim delima dečje literature nalazimo mnoštvo likova kako mladih tako i starih ljudi, baš kao u stvarnom životu. Tradicije građanskih nemačkih takozvanih omladinskih književnih dela živele su od intenzivnog preplitanja pedagogije i

dečje literature. Uprošćeno, polazilo se od toga da je literatura veoma podesna da se pedagoški rad nastavi drugim sredstvima (i to baš sredstvima umetnosti). U situaciji, pak gde dečja literatura nije uživala neku veću društvenu afirmaciju, to je dovelo do pojave da je umetnost veoma brzo zagazila u vode pedagoških nauka, štaviše, da je izgubila svoj umetnički karakter i pretvorila se u običnog snabdevača kad god je trebalo pedagoške stavove zakriti ili pak nastavno gradivo na interesantan način posredovati.

Mlada dečja literatura NDR razvijala se u doba velikih društvenih preobražaja koje, između ostalog, karakteriše veći broj reformi na području vaspitanja i obrazovanja. Tako je, na primer, ukinuta privilegija u obrazovanju i vaspitanju. Stoga nije čudno što je narodno obrazovanje uživalo velik društveni ugled i znatnu pažnju. Pored toga, stvorene su one zaista prave veze između literature i pedagogije.

Kako bilo, dečja književnost se obraća čitaocu koji je godinama bio centar pedagoških napora. Nastavnici znatno doprinose širenju literature, a posreduju i estetska merila koja produbljuju razumevanje štiva i uživanje u čitanju. Oni su često i autori dečjih knjiga. S druge strane, u realističkoj dečjoj literaturi, posvećenoj problemima prošlosti i sadašnjosti, tretiraju se teme i materije koje su u isto vreme predmet nastave. Otud se dešava da se povremeno jedno s drugim meša tj. da se umetnost smatra pedagogijom, a pedagogija umetnošću.

Dečja literatura NDR se tokom šezdesetih godina oslobodila isuviše srdačnog zagrljaja pedagogije. Zna

se, doduše, da su naponi i književnosti i pedagogije orijentisani na istu dečju odnosno omladinsku ličnost, za čijim punim razvojem teži socijalističko društvo koje taj razvoj može i da obezbedi. Različite su jedino mogućnosti pomoću kojih ova dva područja deluju. A različite su i zakonitosti kojima ona podležu. Beletristička dečja književnost podleže estetskim zakonima poput svake umetničke literature, i ne može se ravnati prema pravilima koja vladaju u pedagogiji. Dečja literatura utiče, u prvom redu, na psihu i emocije čitaoca; zabavni i fantastični element njoj nije stran, on spada u njeno biće. Dečja literatura ne ide za tim da posreduje prvenstveno materiju; ona ne može preuzeti zadatke koji spadaju u nadležnost nastavnika. Ona je pedagoška samo u onoj meri u kojoj je to svaka druga literatura — ni manje ni više.

Nakon što je to uočeno, dečja literatura naše zemlje razvijala se veoma brzo. Njeni estetski zahtevi rasli su zajedno sa njenom sposobnošću da udovolji čak i visokim umetničkim kriterijima. Sledstveno tome, porasla je i njena smelost da se suoči sa gorućim problemima svoga vremena. I od tog trenutka njoj je moglo poći za rukom da celokupno bogatstvo ljudskih odnosa učini predmetom dečje i omladinske književnosti. Tih godina dostigla je opšti nivo literarnog razvitka, štaviše ona ga je, uz druge, odredila. Paralelno sa tim desile su se promene i na području pedagogije. Nastavnici su sve više uviđali sopstvenu vrednost umetnosti: oni su u nastavu uključili takođe dečju književnost na jedan njoj odgovarajući način.

Aktuelni problemi

Trenutak sadašnjosti karakteriše izvesna neravnomernost u pogledu dela namenjenih različitim uzrastima. Postoje mnoge dobre slikovnice za predškolsku decu, kao i dovoljan broj naslova za takozvane više razrede osnovne škole (od 11 do 14 godina); međutim, nedostaju knjige za srednji uzrast. Ništa bolje ne stoji ni sa uzrastom koji tek počinje da čita. Moramo naglasiti da izdavačke forme i mogućnosti postoje; biće ipak, da su u pitanju autori. Uzroci ove pojave, koliko je meni poznato, još nisu istraženi.

84

S druge strane, postoji pomalo čudan fenomen da povoljna kulturnopolitička klima može skrenuti pažnju na nedostatke i slabosti koji na-

staju zbog naglog toka umetničkih procesa. Čini mi se da je poslednjih godina beletristička literatura NDR postigla toliku raznolikost i raznorodnost i takav estetski nivo da svako insistiranje na uhodanim stazama znači, trenutno, zaostajanje. Dečja literatura mora sagledati celokupno bogatstvo forme i postati svesna problema, kako bi ostala na visini svoga vremena i u celosti iskoristila već razvijene mogućnosti socijalističko-realističkog pisanja. Tome odgovara sve veća receptivna moć naših mladih čitalaca.

Zadaci su, dakle, i nadalje veliki; a velike su i mogućnosti da se realizuju.

Prevela sa nemačkog
Olga Trebičnik-Vučić

Izdavač: Zmajeve dečje igre
Za izdavača: Rade Obrenović
Adresa: Trg slobode 4/II, 21000
Novi Sad
Telefon: (021) 26-693
Žiro račun: 65700-603-2437 SDK
Novi Sad

Časopis »Detinjstvo« izlazi
tromesečno

Cena ovom broju 25 dinara
Godišnja pretplata
za pravna lica 100 dinara
za pojedince 80 dinara
za inostranstvo 200 dinara

Rukopisi se ne vraćaju

Oslobođeno poreza Rešenjem Pokrajinskog Sekretarijata za kulturu, nauku i obrazovanje broj 413-175/75 od 8. maja 1975. god.

Štamparija »Kultura«,
Bački Petrovac

